

MEDDOBJE

XVIII - 1983 - 4

UVODNIK: PAVEL FAJDIGA (ARGENTINA), COMO PROTAGONISTAS DE LA HISTORIA (249)

POEZIJA IN PROZA: FRANCE PAPEŽ (ARGENTINA), MOJI LJUDJE (263) * VINKO BELIČIČ (ITALIJA), SLOVO OD PUSTE DEŽELE (264) * JOŽE CUKALE (INDIJA), JEZNE ULICE (264) * LEV DETELA (AVSTRIJA), GOVOR V TEMI (300)

RAZPRAVE IN ESEJI: ALOJZIJ ŠUŠTAR (SLOVENIJA), ODNOS VERE IN KULTURE V IZSELJENSTVU (250) * PETER BREZNIK (ITALIJA), PRIMITIVNO IN MODERNO POJMOVANJE ZGODOVINE (278)

PREVODI: TINE DEBELJAK - JAN LECHON (ARGENTINA), JASNOGORSKI GOSPE (275) * BRANKO ROZMAN (NEMČIJA), DRAMA DIEGA FABRIJA „PREISKAVA“ (312) * KAREL RAKOVEC (ARGENTINA), POSNETI SONETI IV. (305)

ZAPISI: W. BLAKE-KAREL RAKOVEC (ARGENTINA), TIGER (326)

KRONIKA DEJAVNOSTI SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE V ARGENTINI (327)

UMETNIŠKA PRILOGA: akad. slikarka MARJANCA SAVINŠEK (PARIS).

ANTROPSIA

M E D D O B J E

Splošnokulturna revija

Letnik XVIII

1 9 8 3

Št. 4

IZDAJA SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

GLAVNI UREDNIK FRANCE PAPEŽ. ČLANI UREDNIŠKEGA KONZORCIJA: ALOJZIJ KUKOVICA, MIRKO GOGALA IN JURE VOMBERGAR (KOT VODJE FILOZOFKEGA, TEOLOŠKEGA IN LIKOVNEGA ODSEKA), TINE DEBELJAK, LADISLAV LENČEK TER ANDREJ ROT, KI ODGOVARJA ZA REVIJO PRED OBLASTMI.

Načrt za ovitek: arh. Jure Vombergar.

NASLOV UREDNIŠTVA IN UPRAVE, RAMON L. FALCON 4158, 1407 BUENOS AIRES, ARGENTINA

Revija izhaja štirikrat na leto. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji. Spisi s psevdonimom se objavijo le, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime. Rokopisi se ne vračajo.

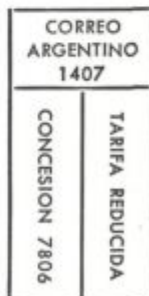
Ta zvezek je 113. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan v aprilu 1983.

Tisk tiskarne Editorial Baraga, Colón 2544, Rem. de Escalada, Bs. Aires, Argentina,

Editor responsable: Andres J. Rot.

Registro Nacional de Propiedad Intelectual No. 1407500.

Esta publicación se terminó de imprimir en el mes de abril de 1983, en los Talleres Gráficos Editorial Baraga del Centro Misional Baraga.

COMO PROTAGONISTAS DE LA HISTORIA

Es verdad: nosotros amamos la vida no porque estemos habituados a vivir, sino porque estamos habituados a amar.

Siempre hay algo de demencia en el amor. Pero siempre hay también algo de razón en la demencia.

Y también a mí, que soy bueno con la vida, paréceme que quienes más saben de felicidad son las mariposas y las burbujas de jabón, y todo lo que entre los hombres es de su misma especie.

Ver revolotear esas almitas ligeras, locas, encantadoras, volubles —eso hace llorar y cantar a Zaratustra.

Yo no creería más que en un dios que supiese bailar.

Friedrich Nietzsche, Así habló Zaratustra.

Quizás sea uno de los gestos más difíciles para el hombre el afirmativo. Afirmar la realidad tal como se nos da, tal como se nos brinda y tal como la hemos transformado. Amarla. Asumir nuestro pasado en su determinación y abrirse a la imprevisibilidad del futuro. Quizá sea el gesto más elevado por profundo. Por ser el más raigal. Es, sin lugar a dudas, el gesto más comprometedor.

Pero la razón lo ha invadido todo. Casi todo. La tecnocracia se ha expandido por el mundo. Vivimos una realidad devastada por devastadora. La antropofagia preside su movimiento. Antiguos rumbos han devenido callejones sin salida. La racionalidad de nuestra animalidad se ha traicionado a sí misma.

Tampoco coincidimos con la frecuente adjetivación de la crisis actual como la más abarcadora de todos los tiempos. Como protagonistas de la historia, en sentido subjetivo y objetivo, reconocemos los interrogantes que nos toca en suerte vivir. Es nuestra tarea. Persistir en actitudes que clausuran la novedad es lo nocivo. Los signos son nuevos y la óptica debe ser distinta.

Sospechamos que todo tiempo es privilegiado para crear. Pero en el nuestro sería importante repensar la frase de Wittgenstein: „Sólo deja hablar a la naturaleza y reconoce por encima de la naturaleza algo mayor, pero no lo que los otros pudieron pensar.“

ODNOS VERE IN KULTURE V IZSELJENSTVU

Rad sem sprejel povabilo Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu, da ob našem srečanju in pogovoru razvijem nekaj misli o odnosu vere in kulture v izseljenstvu. Gre za preprosto razmišljanje sopotnika in sogovornika vas vseh, ki živite vero in kulturo v izseljenstvu.

O odnosu vere in kulture v izseljenstvu ne mislim govoriti splošno in abstraktno, ampak kolikor mogoče konkretno. To pomeni predvsem troje:

a) Pred očmi imam slovensko izseljenstvo najprej v Argentini oziroma v Buenos Airesu, a tudi drugod po svetu, seveda ob upoštevanju razlik in posebnosti, kolikor mi je to znano. Pri veri gre za katoliško vero iz korenin slovenske vernosti, a v notranji povezavi z vesoljno Cerkvijo in v novem okolju izseljenstva. Kultura je osebna in družbena oblika človeškega življenja, ki črpa iz slovenskega kulturnega izročila, a se bogati in razvija v stiku z drugimi kulturami. Sicer pa je podrobnejši določitvi izseljenstva, vere in kulture posvečen prvi del predavanja.

b) O tematiki govorim vam, slovenskim katoliškim izseljencem, ki ste si v dolgoletnem življenjskem razvoju v različnih razmerah in večkrat pod težkimi pogoji prizadevali, da ohranite in gojite vero in kulturo v izseljenstvu. Zato verjetno do tega vprašanja nihče ni hladen in brezbrizen, ampak je vsak na ta ali oni način osebno prizadet, ker vse to pomeni del njegove osebne usode, iskanja in dela, trpljenja in veselja in sploh osebnega in družbenega življenja. Moja želja je, da bi Slovensko kulturno akcijo v Buenos Airesu in vse kulturnike v izseljenstvu potrdil v njihovem prizadevanju za ohranitev in graditev slovenske krščanske kulture v izseljenstvu na podlagi evangelija in nauka Cerkve, slovenskega izročila, zdrave filozofije, resnične znanosti in pristne umetnosti, kakor je to poudaril drugi vatikanski cerkveni zbor predvsem v pastoralni konstituciji o Cerkvi v sedanjem svetu in kot to tolikrat razlaga papež Janez Pavel II.

c) O odnosu vere in kulture v izseljenstvu bom govoril kot slovenski duhovnik, ki je 35 let živel v inozemstvu in s slovenskimi izseljenci delil žalostne in vesele izkušnje, čeprav pod precej drugačnimi pogoji in v ugodnejših okoliščinah kot mnogi drugi. Po

stalnem povratku v domovino v začetku 1977 pa še bolj zavestno doživljam, kaj pomenijo za izseljence proces oddaljevanja, prizadevanje za ohranjanje in poglobljanje, nevarnost izkoreninjevanja in vrednost in korist notranje povezanosti z najglobljimi in najbolj pristnimi viri vere in kulture.

Predavanje ima dva dela. V prvem delu bo govor o treh življenjskih resničnostih, ki nas tu zanimajo, o izseljenstvu, veri in kulturi, v drugem delu pa o njihovem medsebojnem odnosu in o nekaterih naših nalogah.

I. OPREDELITEV IZSELJENSTVA, VERE IN KULTURE

1. IZSELJENSTVO

Morda se zdi, da ravno pred vami o izseljenstvu, ki ga poznate iz svoje izkušnje in ga živite že dolgo let, ni potrebno posebej razmišljati. A če naj našim slovenskim rojakom širom po svetu in posebej še v Argentini in v Buenos Airesu izseljenstvo ne bo le neizogibna usoda, ampak osebni izziv in življenjska naloga, ki naj jo pred Bogom in pred ljudmi izpolnijo tako, da bodo s tem vredno opravili svoje zgodovinsko poslanstvo, je potrebno, da o izseljenstvu, veri in kulturi pod različnimi vidiki vedno znova razmišljamo in se pogovarjamo.

Prvi vidik, ki ima svojo vlogo pri presojanju odnosa vere in kultur v izseljenstvu, je vzrok in izvor izseljenstva. Najbrž je med našimi slovenskimi izseljenci po svetu malo takih, ki bi bili šli popolnoma prostovoljno na tuje. Če so bili vzroki pred drugo svetovno vojno in spet nekaj let po vojni večinoma gospodarskega značaja, pod pritiskom gospodarske stiske doma in iz želje po boljšem zaslužku, je nastal veliki val izseljenstva ob koncu druge svetovne vojne in neposredno po njej iz ideoloških in političnih razlogov. Begunci ob koncu druge svetovne vojne večinoma najbrž niso vedeli in še manj pričakovali, da bodo postali zdomci. Pod silo razmer so se umaknili z doma in se sčasoma, večkrat po dolgem iskanju in blodnjah, nekje ustalili kot izseljenci. Za njimi so prišli potem še njihovi svojci, posebno kjer so se želele združiti razbite družine. Tako se je število slovenskih izseljencev vedno bolj večalo.

Po vzroku in izvoru je mogoče razločevati štiri skupine izseljenstva: 1) gospodarsko-ekonomsko, 2) ideološko-politično, 3) človeško-socialno in 4) naravno-biološko. Četrta skupina, to so tisti, ki so bili rojeni že v tujini, niso sicer izseljenci v dobesednem pomenu, a kolikor se zavedajo svojega izvora in ga sprejemajo, jih je vendar mogoče šteti med izseljence.

Da ima ta vzrok in izvor izseljencev pomembno vlogo pri odnosu do vere in kulture, je jasno. Že osebno razpoloženje izseljencev do vere in kulture tako na začetku njihove poti v tujino kakor tudi v poznejšem razvoju močno vpliva na ohranitev in gojitev ali na pozabo in izgubo vere in kulture.

Drugi vidik je odnos izseljencev do matične domovine tako v svo-

jem notranjem razpoloženju kakor v zunanjih oblikah. Ta odnos je posebno velikega pomena pri tistih, ki so sami zavestno doživljali vojno in politične spremembe in jih je to neposredno prizadelo. Nedvomno so med slovenskimi izseljenci taki, ki so v notranjem prepričanju in čustveno izredno močno in živo povezani s svojo staro domovino in jo najbrž v svojih spominih in predstavah zelo idealizirajo, nove oblike družbenega in političnega reda pa ne sprejemajo. Za nekatere morda to pomeni tudi prekinitev vsakih stikov z matično domovino. Drugi pa so ravno zaradi svoje zakoreninjenosti in veri in kulturi še vedno v živih stikih z domačimi, s prijatelji in znanci v domovini, čeprav sami ne morejo ali nočejo iti tja na obisk.

Med izseljenci, ki jim vera in krščanska kultura pomenita življenjski vrednoti, so tudi taki, ki se počasi odpirajo novi resničnosti v domovini in jo sprejemajo, posebno ko ugotavljajo velike spremembe v povojnih letih. Osebni stiki in obiski iz domovine ali njihov obiski in domovini jim prikažejo današnje razmere v novi luči. Tudi če se ne morejo sprijazniti z vsemi stvarmi, sprejemajo novo stvarnost, ki je postala zgodovinska resničnost in mednarodno priznana državna in družbena oblika, ki je za Slovence doma in tudi za Cerkev življenjski prostor, v katerem živimo. Mlajši rod, ki ni obremenjen zaradi hudih osebnih izkušenj, še lažje najde pozitivne odnose do sedanje Slovenije in Jugoslavije, tudi če se je sam odločil za stalno bivanje v izseljenstvu. Da se med izseljenci, posebno med mlajšimi, ki so pršli v tujino zadnja leta ali bili rojeni že izven domovine, tudi taki, ki so navdušeni za samoupravni socializem v Jugoslaviji in v Sloveniji, čeprav tudi oni raje živijo na zahodu, ni nič presenetljivega. Morda je nekaterim vera kljub temu visoka osebna vrednota, vprašanje kulture pa itak ne bi smel biti kakšen poseben problem.

Tudi odnos izseljencev do svojega novega okolja in do svoje nove domovine ima svoj pomen za odnos vere in kulture. Med izseljenci so taki, ki se v tujini, pa naj jih je sprejela še tako gostoljubno in jim nudi še toliko ugodnosti, počutijo kot večni tujci, ki trpijo zaradi domotožja in koprnijo po domači zemlji. Drugi so postali nekaki svetovni državljani, ki se povsod počutijo bolj ali manj doma, ker nikjer niso prav globoko zakoreninjeni. Spet drugi hočejo zavestno uresničiti združitev stare in nove domovine in hočejo biti hkrati dobri Slovenci in dobri Argentinci, Amerikanci ali kar koli že. Vprašanje prilagoditve, inkulturacije in integracije naših izseljencev v druge narodne skupnosti je eno najtežjih, najbolj perečih in dejansko nerešljivih vprašanj. To seveda ni nobena slovenska posebnost, ampak velja za vsako emigracijo. Ker pa smo Slovenci tako majhen narod, je za nas to vprašanje tem večjega pomena.

Vprašanje ohranitve vere in kulture je v tesni zvezi z okoljem v novem kraju. Kjer so prišli verni med prav tako verne katoličane, ohranitev vere ni bila nobena posebna težava. Veliko drugače pa je, kjer naši slovenski rojaki živijo med protestanti ali v domala čisto sekulariziranem in veri in Cerkvi sovražnem okolju. Ker je kultura bolj skupna dobrina različnih narodnosti in ljudi kot

katoliška vera, morda prihaja manj v nevarnost. V novem okolju pa se seveda izgublja tisti sestavni deli pristne slovenske kulture, ki jih je mogoče gojiti le v slovenskem jeziku in v povezavi z matičnim slovenskim narodom.

Ko govorimo o veri in kulturi v izseljenstvu, je treba imeti pred očmi tudi družbene narodne in verske oblike, v katerih živijo naši rojaki, se pravi, ali živijo v večjih dobro organiziranih skupinah, ki so številčno, prostorsko, gospodarsko, kulturno, narodnostno in versko dovolj močne, enotne in žive, da morejo predstavljati skoraj slovenski narod v malem; ali pa so to le manjše skupine, ki sicer žilavo in vztrajno ohranjajo svojo dediščino, a imajo za prihodnost kaj malo izgledov; ali pa so le še posamezne družine ali osebnosti, ki so kakor oaze ali kakor spomeniki, ki sami še močno pričujejo in vzbujajo pozornost, a z njihovo smrtjo bo to prenehalo. Koliko je naših rojakov v izseljenstvu, za katerimi bo v drugem, tretjem in četrtem rodu izginila vsaka živa sled in bo ostalo le še nekaj pisanih dokumentov in spominov iz pripovedovanja o preteklih časih in rodovih, je težko reči. Izkušnje in nauk zgodovine, ko gre za preseljevanje, naseljevanje in delitev narodov, ki so se razbili na različne življenjske prostore, nam morejo marsikaj povedati. Ker pa so se življenjske razmere tako zelo spremenile, ker je zakoreninjenost v domači zemlji, izročilu, kulturi in veri postala drugačna in ker so se tudi odnosi do drugih narodov in sožitje z njimi močno spremenili, zgodovinskih izkušenj ljudstev kot so Judje, Irci, Poljaki ali pravoslavni Rusi ni mogoče kar tako prenašati na mali slovenski narod. Zdi pa se, da povezava slovenskega izseljenstva z drugimi slovanskimi izseljenci ne rešuje nobenih vprašanj, kolikor sploh prihaja do kakih posebnih stikov. Še kratko besedo o tem, kako matična domovina skrbi in naj bi skrbelo za izseljence, kako se zanje zanima in kako jim hoče pomagati ravno pri ohranjanju vere in kulture ter slovenske narodnosti.

Pred organiziranimi stiki matične domovine s strani družbe in Cerkev so bili in so nedvomno osebni stiki med domačimi, prijatelji in znanci, ki so povezovali in povezujejo izseljence z domovino. A že pred drugo svetovno vojno se je Cerkev in pozneje tudi država začela bolj sistematično zanimati za izseljence, čeprav prepočasi in premalo. Po drugi svetovni vojni se je kljub velikim začetnim težavam to nadaljevalo in se posebno zadnja leta vedno močneje razvija. Ne mislim tu govoriti o tem, koliko in kako danes naredi družba in državne ustanove oziroma predstavništva Jugoslavije. Za Cerkev si upam trditi, da si je ves čas prizadevala in si vedno bolj prizadeva ohraniti žive zveze in nuditi svojo pomoč, kolikor je bilo to le mogoče. Oblike so bile močno različne pri izseljencih po evropskih državah in v Južni in Severni Ameriki, Kanadi in Avstraliji. V evropskih državah so bili izseljenci, stari in novi, veliko bolj odvisni od osebne pomoči izseljenskih duhovnikov, knjig in časopisov, srečanj in pogovorov kakor pa v Združenih državah, Kanadi, Argentini in Avstraliji. Zaradi velikega števila izseljencev v teh državah so si mogli Slovenci ustvariti novo življenjsko obli-

ko, ki je kulturno in versko, v narodni zavesti in po ugledu v novem svetu na izredni višini in ki zasluži vse priznanje. Zgodovina bo to še bolj odkrila in potrdila. Te močne skupine s svojimi slovenskimi župnijami, šolami, časopisi in raznimi verskimi, kulturnimi, znanstvenimi, umetniškimi, športnimi, socialnimi in drugimi ustanovami so bile in so še življenjsko izredno pomembne.

2. VERA

O drugih dveh pojmi in resničnostnih, o katerih tu razmišljamo, o veri in kulturi, le nekaj kratkih besed.

Vero razumemo tu v najširšem pomenu besede, torej ne le kot verske resnice, ki jih sprejemamo in izpovedujemo kot verni katoličani, temveč tudi kot osebno vernost, versko prepričanje in življenje po veri kakor tudi Cerkev kot Kristusovo ustanovo z njenimi zakramenti in kot božje ljudstvo z vidno zunanjo organizacijo.

Starejšim med nami je morda še živa predstava, da je vera in Cerkev in vse, kar je neposredno z njima povezano, nekaj trdnega, stalnega, nespremenljivega, vedno in povsod enakega, svetega in nedotakljivega, odtegnjenega človeškemu posegom. Kdor je vero in Cerkev doživljal v našem slovenskem okolju še pred drugo svetovno vojno ali leta po njej pred drugim vatikanskim cerkvenim zborom, tega je tudi podoba Cerkve na Slovenskem v takem prepričanju bolj ali manj potrjevala. K temu niso prispevali samo popolnoma nespremenljiva in nedotakljiva liturgija in latinski jezik, cerkveni zakonik in katekizmi ter molitveniki, ampak tudi naša celotna cerkvena miselnost, ki je bila močno načelna in zvesta vrhovnemu cerkvenemu učiteljstvu in vodstvu. Drugi vatikanski cerkveni zbor je vsej Cerkvi prinesel velike spremembe, ki so se v pokoncilskem razvoju še bolj pokazale. Dežele po svetu so sicer koncilsko prenovo sprejemale na različne načine hitreje ali počasneje. Tudi v Sloveniji, kjer so se škofje in duhovniki zelo prizadevali, da bi izvedli drugi vatikanski cerkveni zbor, še ne moremo trditi, da je koncilsko prenova zajela vse vernike in vse cerkvene ustanove. Prinesla pa je novo razgibanost na verskem in cerkvenem področju, in to kljub vsem težavam in oviram, ki jih Cerkev doživlja. Verjetno so to doživljali tudi slovenski izseljenci povsod po svetu. Za marsikoga so te spremembe pomenile tudi krizo njegove osebne vere in vernosti, bodisi ker se v Cerkvi ni več znašel in se ne več počutil v njej doma kakor nekoč v stari domovini, bodisi ker ni znal prav razlikovati med nespremenljivim jedrom vere in Cerkve in med prilagodljivimi zunanji oblikami.

Ko torej govorimo o veri v tem najširšem pomenu besede, moramo imeti pred očmi dinamični razvoj, ki ga je sprožil drugi vatikanski cerkveni zbor, pa tudi nova iskanja in izkušnje na verskem področju v različnih deželah. Vera ne pomeni le neko v vsakem oziru dovršeno in dokončno oblikovano objektivno vrednoto, ki jo je mogoče ali sprejeti ali odkloniti in ki ostaja vedno ista, ampak tudi dinamično dogajanje med Bogom in človekom v Cerkvi

in svetu, v nenehnem pogovoru, izmenjavi in medsebojni odvisnosti različnih vplivov. Zgodi se, da veren človek v izseljenstvu ne najde vere v isti obliki kot doma oziroma da doma danes ne bi več našel iste resničnosti, kakor jo je poznal ob svojem odhodu iz domovine.

Kar pa zadeva vero kot vernost, je treba bolj kot v preteklosti upoštevati različne stopnje istovetenja vernega kristjana s Cerkvijo. To ne pomeni le, da je malokdo ali da nihče ni tako popoln kristjan, da bi docela živel iz vere in po veri, ampak tudi, da imamo že po osebnem odločanju več stopenj kristjanov: jedrne, ki zavestno in z vso prizadevnostjo iščejo čim večjo povezanost z Bogom in Cerkvijo; tradicionalne, ki vero in Cerkev ter svoje mesto v njej sprejemajo bolj iz izročila in navade, a to vendar iz prepričanja ohranjajo; mlačne, ki le še bolj površno ostajajo v Cerkvi; obrobne, ki so komaj še povezani s Cerkvijo; in končno take, ki so vero praktično izgubili in Cerkev zapustili, tudi če uradno niso izstopili iz Cerkve.

Še drug pojav ugotavljamo danes v Cerkvi in pri osebni povezanosti z njo in v osebni vernosti, zlasti pri mladini in izobražencih, posebno v Evropi in Severni Ameriki. Do verskih resnic in do nraavnih smernic in zapovedi, do cerkvenih ustanov in načina cerkvenega življenja so verniki veliko bolj kritični. Ne odklanjajo vere v Boga in Kristusa, a odklanjajo določene cerkvene oblike v hierarhični Cerkvi. V cerkvenem nauku in v cerkveni disciplini ne sprejemajo vsega z enako pripravljenostjo in nekatere stvari kratko malo zavračajo, ne da bi se zato imeli za neverne ali za slabe kristjane. Na moralnem področju si sami brez ozira na uradni cerkveni nauk v tem ali onem vprašanju oblikujejo svojo vest in mislijo, da s tem ostanejo v soglasju z božjo voljo. Kjer živijo katoličani skupaj s kristjani drugih veroizpovedi, tudi niso preveč tenkočutni in strogi glede konfesionalnih razlik, ampak poudarjajo ekumensko širino in medsebojno razumevanje in bližino. Vse to postavlja starše in dušne pastirje pred nove in zelo težke naloge.

Teh nekaj opomb in vidikov nas opozarja, da je treba vero jemati diferencirano in upoštevati življenjski razvoj tako v Cerkvi kot celoti kakor tudi v posameznih krajevnih Cerkvah in pri posameznih kristjanih in da je treba biti pri določanju odnosov vere in kulture previden. Ne zadoščajo več stari vzorci in stara merila, če hočemo kolikor toliko zajeti današnjo resničnost. To velja tem bolj, če hočemo primerjati med seboj matično domovino in različne pokrajine izseljenstva, kot npr. Argentino, Združene države, Kanado in dežele v zahodni Evropi.

3. KULTURA

O kulturi v nasprotju z naravo kot izpopolnitvi narave po človekovi dejavnosti bi bilo mogoče veliko razpravljati. V zvezi z našim vprašanjem pa se moram omejiti na tele poudarke:

1) Kultura za nas tu ne pomeni toliko obdelavo narave kakor

stopnjo duhovnega razvoja pri človeku in družbi, ne toliko izdelkov kulture na katerem koli področju kakor obliko človeka kot zrele osebnosti. Kultura pomeni ne samo umsko izobrazbo in družbeno civilizacijo, ampak zajema celotnega človeka, njegov um in njegovo srce, njegovo voljo in njegov značaj, njegovo življenje in njegovo odgovornost, skratka celotno človekovo osebnost v njenem družbenem, zgodovinskem, svetnem in cerkvenem okolju. Gre torej za tisto celotno kulturo, v kateri človek s svojo notranjo in zunanjo dejavnostjo uresničuje in razvija samega sebe, ustvarja vrednote na najrazličnejših področjih in s tem prispeva k splošnemu razvoju človeštva.

2) Ker govorimo o kulturi v zvezi z vero v slovenskem izseljenstvu, nas tu zanima slovenska kultura in njene sestavine, njene posebnosti in njene razlike do drugih kultur, bodisi po njeni vsebini, bodisi po načinu njenega izražanja. Slovenska kultura je v domovini, v zamejstvu in izseljenstvu najtesneje povezana z narodnim značajem, z zgodovino in razvojem slovenskega naroda v izmenjavi s sosednimi narodi, v odvisnosti od njih in v svoji samobitnosti in izvirnosti, kakor to prihaja do izraza v jeziku, v pesmi, v umetnosti, v ljudskih navadah in v načinu življenja, v velikih umetniških, znanstvenih, tehničnih, socialnih, verskih in drugih stvaritvah doma in po svetu.

3) Ker je slovenski narod majhen, ker je le počasi in pod zelo neugodnimi pogoji v zgodovini mogel najti in razvijati svojo lastno notranjo podobo in ker so ga in ga še vedno ogrožajo zunanji vplivi in pritiski, se je tudi slovenska kultura razvijala v nenehnem prečiščevanju in iskanju svoje izvirne in pristne oblike tako v jeziku kakor tudi v drugih izraznih oblikah. Vsebinsko je težko trditi, da bi slovenska kultura vsebovala tako svojske sestavine, da bi jih drugod ne bilo mogoče najti. Vendar ima nedvomno tudi slovenska kultura tako v matični domovini kakor tudi v srečevanju z drugimi kulturami po svetu svoje vsebinske posebnosti, na katere smemo biti ponosni in s katerimi prispevamo h kulturnemu bogastvu človeštva.

4) Zaradi svoje majhnosti smo bili Slovenci in smo še v dvojni nevarnosti. Na eni strani imamo skorajda občutke manjvrednosti in nam manjka prave samozavesti. Kar prehitro se hočemo prilagoditi drugim in sprejeti njihove vplive, ne samo v govorjenju in načinu življenja, ampak tudi v posnemanju na drugih področjih. S tem zatajimo svojo izvirnost in pristnost in se izgubljam v valovih večjih kultur. Na drugi strani pa hočemo ravno iz občutka svoje majhnosti in svoje manjšinske zavesti poudarjati svoje kulturne posebnosti tudi na zunaj od narodnih noš pa do narodnih pesmi, od narodnih običajev pa do raznih narodnih in kulturnih prireditev, ki pa niso izvirno slovenske.

5) Zaradi zgodovinske in današnje ogroženosti slovenske kulture, posebno slovenskega jezika doma in po svetu, se toliko bolj živo pojavlja zavest osebne odgovornosti za slovensko kulturo in njeno ohranitev. Zdi se, da dolžnost, ki jo čutijo Slovenci do svoje kulture, vedno bolj povezuje vse resnične Slovence brez razlike

na njihovo politično ali versko prepričanje in ne glede na njihov življenjski prostor. Seveda pa je zavest te dolžnosti odvisna od vrednotenja slovenske kulture, najprej že kulture same v njeni razliki od civilizacije in tehnike, potem pa pristne slovenske kulture v razliki od občečloveške kulture. O izpolnjevanju te dolžnosti in te odgovornosti pa bo v posebni povezavi z vero in s posebnim ozirom na izseljenštvo govor v drugem delu.

II. ODNOS VERE, KULTURE IN IZSELJENSTVA

1. ODNOS VERE IN KULTURE

O odnosu vere in kulture na splošno je razpravljajal drugi vaticanski cerkveni zbor. V pastoralni konstituciji o Cerkvi v sedanjem svetu je v 2. delu v 2. poglavju pod naslovom „Pravilno pospeševanje kulturnega napredka“ (št. 53-62) povedal tako temeljne in pomembne stvari, da bi mogla biti vsa naša izvajanja samo razlaga koncilskega dokumenta. Posebno pozornost je koncil posvetil vprašanju odnosa med vero in kulturo in naglasil dolžnost vernih kristjanov pri sodelovanju in pospeševanju kulture. V zadnjem delu pa pastoralna konstitucija govori o nekaterih neodložljivih nalogah glede kulture. Papež Janez Pavel II. je na svojih potovanjih imel številne nagovore o veri in kulturi in njunem medsebojnem odnosu. Ker upam, da je nauk drugega vaticanskega cerkvenega zbora splošno znan ali vsaj vsem lahko dostopen in ker domnevam, da so kolikor toliko znani tudi govori Janeza Pavla II., ne mislim na splošno govoriti o odnosu med vero in kulturo. Prešel bom takoj na posebno slovensko problematiko pri tem vprašanju. Da bi mogli to problematiko boljše osvetliti in razumeti, naj navedem štiri teze o odnosu med vero in kulturo.

1) Vera in kultura sta notranje povezani, saj pomeni vera sama že kulturo, prinaša in pospešuje kulturo in gradi in se opira na splošno kulturo človeka in družbe.

2) Vera in kultura sta različni in samostojni vrednoti in imata vsaka svoje področje in notranjo zakonitost. V hierarhiji vrednot je vera višja kot kultura, a v dejanskem življenjskem redu je napačno vero izgravati proti kulturi ali kulturo proti veri, ker med njima ne more biti nasprotja. Kjer se to dogaja, ljudje napačno razumejo ali vero ali kulturo ali pa oboje in s tem kažejo svoje pomanjkanje prave kulture.

3) Vera ni vezana na nobeno kulturo in sprejema in pospešuje vsako kulturo, kolikor v njej ni sestavin, ki naravnost nasprotujejo razodetju. Cerkev z oznanjevanjem božje resnice nudi raznim kulturam možnost, da se osvobodijo zmot in npravnih nepopolnosti in se oplenitijo v dobro vsega človeškega rodu.

4) Kljub tesni povezanosti med vero in kulturo, kljub pomoči, ki jo nudi vera kulturi in kultura veri, je pri posameznem človeku možno, da ima visoko kulturo, a je neveren, ali da ima močno vero, a ne posebno razvite kulture. Tako kultura in vera ne moreta biti

druga za drugo merilo ali potrdilo, še manj pa se med seboj izključujeta.

O posebnostih v odnosih med vero in kulturo v zgodovini slovenskega naroda govori kratko 6. zvezek Prenove Cerkve na Slovenskem z naslovom: „Človek in kristjan v današnji slovenski družbi in Cerkvi“. Tam beremo: „Kot pri mnogih krščanskih narodih, se tudi pri slovenskem ljudstvu začetek lastnega novejšega kulturnega življenja in razcvetja ujema s sprejetjem krščanstva. Tako je bila Cerkev dolga stoletja najtesneje povezana s kulturnim življenjem našega naroda, kar je bilo v blagoslov obeh“ (št. 161). Zgodovinsko dejstvo povezanosti med vero in kulturo pri Slovencih, njuno medsebojno oplojevanje in bogatenje izpričuje toliko spomenikov in dokumentov, toliko ustvarjalcev kulture in vernih ljudi, da ni mogoče iti mimo njega. Pozitivne strani povezanosti med vero in kulturo so bile daleč večje in številnejše kakor pa senčne strani, čeprav tudi teh ni manjkalo in je nesmiselno, če bi jih hoteli tajiti. Presojati pa jih je treba vedno v duhu časa in ob upoštevanju tedanjih dejavnikov in ne vnašati današnjih stališč v nekdanje čase.

Ena od negativnih strani je bila, posebno v nekaterih časih in pri nekaterih ljudeh, preneglo in neutemeljeno istovetenje vernosti, slovenske narodne zavesti in kulture, kakor da bi bil le veren katoličan lahko dober Slovenec in kakor da bi moral biti vsak kulturni in zaveden Slovenec tudi dober kristjan. Iz dejanske povezanosti vernosti in narodne zavesti in kulture še ni mogoče sklepati na načelno notranjo nujnost. Tudi zgodovinski zgledi dobrih Slovencev, ki niso bili verni, in dobrih vernikov slovenskega pokolenja, ki niso bili zavedni Slovenci, govorijo proti preneglemu istovetenju vere in slovenske narodne kulture.

Prav tako je neutemeljena in napačna nasprotna trditev, če jo kdo hoče utemeljevati s tem, da je katoliška Cerkev nad- in mednarodna in da zato pripadnost k njej nujno zahteva narodno mlačnost, nezaveznost ali celo nezvestobo. Ne samo teološko, temveč tudi v zgodovinskem razvoju in v zgodovinskih osebnostih je ta trditev neutemeljena.

Podobno povezanost med vero in slovensko kulturo in njen razvoj kot v Sloveniji je mogoče ugotoviti tudi v zamejstvu, na Koroškem in na Primorskem in v izseljenstvu, le da še v večji meri. Morda ne bo nikdar mogoče zgodovinsko natančno ugotoviti, koliko je ravno Cerkev storila za ohranitev slovenske kulture v zamejstvu, med zdomci in izseljenci, koliko so naredili duhovniki in koliko življenjske moči so pokazali verni ljudje ravno zaradi svoje zvestobe veri in narodu. Ne gre tu za osebno samohvalo in za nobeno razkazovanje zaslug, ampak gre za tisto presojanje zgodovine, zgodovinskih dejstev in zgodovinskega razvoja, ki je znak prave kulture. Kjer ta kultura, pravičnost in objektivnost zahtevajo, da priznamo tudi zgodovinsko obremenjenost Cerkve ali enostranosti, napake in pogoške njenih predstavnikov, nimamo nobenih težav, da to tudi odkrito storimo.

2. VERA IN KULTURA V IZSELJENSTVU

Čeprav verjetno velja o odnosu vere in kulture in o njuni vlogi v izseljenstvu vse, kar je bilo doslej povedanega, imata vera in kultura v slovenskem izseljenstvu svojo posebno vlogo.

Najprej si predstavljam, in pri marsikaterem izseljencu in zdomcu sem to doživel, da pri mnogih izseljencih obstaja neka notranja zveza med vero in kulturo na eni in izseljenstvom na drugi strani že od začetka. V veri in kulturi so izseljenci našli v tujem svetu in okolju košček domovine, ki so jo vzeli s seboj. Ker so ostali zvesti svoji veri, ker so ohranili povezanost s Cerkvijo in ohranili versko življenje v molitvi, udeležbi pri maši in v prejemanju zakramentov, so se vsaj v tem svetu, ki se ni podrl in ga niso izgubili, počutili kakor doma. Ta občutek je bil toliko bolj tolažljiv in utemeljen, če so se naselili med vernimi ljudmi v tujini in če so imeli okrog sebe toliko svojih rojakov in tudi duhovnikov, da so mogli tudi v skupnosti obhajati liturgijo in prejemati zakramente v domačem jeziku. Tako niso doživeli tolažbe in pomoči vere samo iz načnaravnih nagibov, ampak tudi psihološko in socialno. V tesni povezanosti s slovenskim jezikom, s slovensko pesmijo, s slovenskimi verskimi običaji in obredi sta jih vera in kultura v izseljenstvu obvarovali, da kot slovenski zdomci niso postali verski in narodni brezdomci. Morda je marsikdo šele v izseljenstvu odkril pravo vrednost in osebni pomen vere in življenja iz vere, povezanosti s Cerkvijo, ki jo je na nov način odkril kot vesoljno Cerkev, ki je ista doma in na tujem, ter pomen slovenske besede in pesmi, slovenske knjige in tiska in posebno še prijateljstva in pomoči med rojaki v tujini. Seveda pa sta bili tudi bolečina in razočaranje toliko hujša, če sta ravno ti dve oazi, vera in narodna kultura, odpovedali tam, kjer se je slovenski izseljenec nauju najbolj zanašal.

Kako zelo izseljenstvo lahko pomeni nevarnost za vero in kulturo, je najbrž vel ko naših izseljencev samih izkusilo. Že v naravi pomeni presajanje dreves vedno neko tveganje. Ali se bo drevo prijelo, ali bosta nova zemlja in novo okolje dovolj ugodna, ali so za presajanje izbrali pravi čas, ali so ga izvedli na pravi način – vse to ima svojo vlogo. Tako je tudi pri človeku. A še bolj kot pri drevju je treba upoštevati nevarnosti, in to toliko bolj, če pri izseljenstvu ne časa, ne okoliščin, ne krajev, kamor so ljudje odšli, in ne ljudi samih, ki so šli v tujino, ni bilo mogoče svobodno izbirati. Tako je marsikdo trpel škodo že samo zaradi izselitve. Za vse to je treba veliko razumevanja in posebne pomoči od strani Cerkve.

Kjer pridejo izseljenci v okolje, ki jih hoče versko in kulturno čim bolj in čim hitreje prilagoditi sebi, je nevarnost zanje še večja. Če imajo novi doseljenci v sebi premalo notranje trdnosti ali če jih je le malo in jih okolje tako rekoč preplavi, če iz bojazni, da jih ne bi preveč črno gledali kot tujce, še sami prispevajo k prilagoditvi in jo pospešujejo s tem, da zatajijo svoje izvirno prepričanje, se ne smemo čuditi, če izseljenstvo pomeni resno nevarnost za vero in kulturo. Hvala Bogu, da kljub težkim razmeram zelo

veliko naših izseljencev, vsaj v prvem in drugem rodu, te nevarnosti preživi.

Ne bilo bi pa ne pravično in ne zgodovinsko točno, če bi v izseljenstvu videli samo nevarnost za vero in kulturo. Tako v Argentini kakor v Združenih državah in Kanadi in po drugih deželah se je pokazalo, da je izseljenstvo kljub manj ugodnim razmeram nudilo nove možnosti za razvoj in poglobitev vere in kulture. Za vero je to sicer lažje razumljivo, ker je v večji meri stvar osebne odločitve in osebnega prepričanja in ker najde morda tudi v izseljenstvu ugodne pogoje. Dobro lahko vplivajo tudi nove izkušnje, razširitev obzorja, stiki v novimi oblikami verskega življenja in osebna preizkušnost, ko življenje po veri ni več toliko stvar navade in dosedanjega okolja. Kjer pa živijo slovenski izseljenci v večjih skupinah in imajo možnost za navadne oblike kulture, njene gojitve in njenega izražanja, tam tudi kultura lahko na novo zaživi. Ravno slovensko občestvo v Argentini in zlasti v Buenos Airesu je izredno lep zgled za to. Seveda pa nastaja vprašanje, koliko časa bo to mogoče, koliko časa bo imelo slovensko izseljenstvo dovolj močnih korenin, dovolj rodovitnih tal, dovolj ugodnega podnebja in predvsem dovolj močnih osebnosti, ki bodo nosile, gojile in razvijale slovensko kulturo. Ker se v okolju drugih kultur slovenska ne more zapirati sama vase in se ne izolirati, ampak mora biti nujno v življenjskem stiku, dajanju in prejemanju v kulturni občestvenosti, vplivanju in sprejemanju vplivov, je vprašanje, na kakšen način bo mogla ohraniti svojo prilstnost in življenjsko moč, izvirnost in ustvarjalnost, da ne bi ostalo le še nekaj muzejskih in arhivskih spominov na nekdanje življenje. O tem vprašanju moramo vedno znova razmišljati in v skupnem prizadevanju iskati odgovorov.

Nekateri sicer zastopajo mnenje, da končno ni tako velikega pomena, ali človek ohrani vero ravno v tisti obliki, kakor jo je prejel od svojih staršev, in kulturo ravno v tisti narodni zakoreninjenosti in posebnosti, kakor jo je podedoval s svojim rojstvom. Ne narodna zavest, ne zavestna pripadnost določenemu narodu, ne zvestoba svoji rodni zemlji in domovini, ne ohranitev materinega jezika in narodnih običajev da niso take vrednote, ki bi jih morali ohraniti za vsako ceno. Kaj je na tem res?

Glede vere, verskega življenja, pripadnosti katoliški Cerkvi in povezanosti z njo je res, da ni bistveno zakoreninjena na domači Cerkvi, ne v domači zemlji in ne v domačem jeziku. Zaradi vesoljnega značaja vere in Cerkve se bo drugi in tretji rod v izseljenstvu lahko počutil med drugimi vernimi katoličani ravno tako ali še bolj doma kakor njihovi predniki v slovenski Cerkvi, posebno če so se odvadili domačega jezika. Ker ni mogoče trditi, da z izgubo materinega jezika človek izgubi tudi vero svojih očetov in ker bi taka notranja odvisnost tudi ne bila pravična, ne kaže odvracati slovenskih izseljencev od verskega življenja in sodelovanja v občestvu drugih vernikov, posebno če tudi v drugih ozirom živijo skupaj z njimi.

Drugačna pa je stvar, če jo gledamo pod narodnokulturnim vidi-

kom. Znano je, da je molitev v materinem jeziku, prejemanje zakramentov in obhajanje verskih praznikov navadno najbolj osebni in najbolj trdoživ izraz in dokaz narodne zavesti in povezanosti z narodom. Zato je treba vse storiti, da se to čim dalj ohrani in ostane pri življenju, a seveda tako, da ne bi samo živetarilo in bi pri tem vernost in vključevanje v cerkveno občestvo propadli. V zgodovini sta ravno vera in Cerkev največji meri ohranili, obogatili in razvili našo slovensko kulturo in narodno zavest. A to sta storili na domači zemlji in v obrambi proti potujčevanju. V izseljenstvu, kjer je slovenska skupina le majhna in neznata manjšina ali niti to ne, je narodno in kulturno poslanstvo vere in Cerkve bistveno težje. Izpolnjevati ga moreta le, če so vsaj do neke mere izpolnjeni tudi drugi družbeni in človeški, gospodarski in organizacijski pogoji za življenje in razvoj slovenske kulture med Slovenci v izseljenstvu.

Kdo je za to odgovoren? Nedvomno v prvi vrsti izseljenci sami in med njimi tisti nositelji in ustvarjalci kulture, ki imajo talente in zmožnosti. Taki čuvarji in graditelji, buditelji in učitelji slovenske kulture so izredno velik dar našemu izseljenstvu po svetu. Kjer se morejo ti kulturniki med seboj prijateljsko, pa tudi v širšem smislu povezati in ustvariti ter ohranjovati razne ustanove od šol pa do društev in akademij, njihova dejavnost obrodi lahko zelo bogate in trajne sadove, kakor to doživljate sami v svoji sredi.

Posebno odgovornost pa ima matična domovina, njena Cerkev in družba, njene kulturne in narodne ustanove. Povezava izseljenstva z matično domovino bi morala biti z obeh strani taka, da bi medsebojni stiki, obiski, izmenjava tiska in kulturnih pridobitev, kulturnih, umetniških, verskih, folklorističnih, družabnih, športnih, turističnih in drugih prireditev pomenila dovajanje novih, čistih in zdravih življenjskih prvin in moči našemu izseljenstvu in hkrati bogatitev naše matične domovine. Vemo, da pogoji za to danes, žal, še niso v vsakem oziru ugodni. A to nas ne sme ovirati, da si ne bi prizadevali za njihovo izboljšanje v enakopravnosti, svobodi in skrbi za slovenskega človeka, ki mu vera in kultura pomenita temeljni vrednoti, ne da bi s tem hoteli kakor koli soditi o tistih, ki imajo do vere ali do slovenske kulture ali do obojega drugačen odnos kakor mi sami.

Lepo bi bilo, če bi se tudi dežele same, v katerih živijo naši izseljenci, zavzemale za ohranitev vere in kulture iz korenin in izročila slovenskega naroda in zgodovine. Ponekod je sicer več razumevanja in tudi možnosti in pomoči za to, drugod pa vemo, da so razmere težje. Kljub vsemu poudarjanju človekovih pravic ponekod na doseljence gledajo kot na tujce ali le kot na delovno moč in pričakujejo ali celo izsiljujejo čim prejšnjo in čim popolnejšo prilagoditev. Da so pri tem predvsem slovenski jezik in poznanje domovine ter povezanost z njo v veliki nevarnosti, tega se vsi zavedamo. Zato je tem bolj potrebna medsebojna pomoč izseljencev med seboj, pa tudi s strani matične domovine in posebno še Cerkve na Slovenskem. Storiti moramo vse, kar budi in požvlja zavest odgovornosti in omogoča sodelovanje. Kot verni kri-

stjani pa pri tem zaupamo tudi v božje varstvo in pomoč in v priprošnjo Marije Pomagaj, ki nas spremlja povsod po svetu. Zato kljub vsem preizkušnjam, nevarnostim in težavam vedro in polni zaupanja gledamo v prihodnost, ki jo hočemo oblikovati v zvestobi veri in narodu.

MOJI LJUDJE

O, biti z njimi, ki so toliko dali in izgubili
in se ohranili oddaljeni
in vendar enaki v svojem času!
Vsak je dal nekaj –
eden ribo in ogenj,
drugi pijačo in kruh,
tretji besedo,
svojo cvetočo pomlad
in skrivnostne jeseni, kakor s krvjo oblite.
Vsak je prispeval nekaj –
lepe dni, ki so minili
in bogve kakšne dni novega življenja.
Tako se jim je vezala preteklost s prihodnostjo
za ljubezen,
kajti ljubezen je zadnji cilj.
In tudi hrepenenje...
To so dali,
da bi se ohranili
na poljih, med kamenjem in livado,
v tistih naših skrivnostnih gozdovih
ali kjerkoli,
kajti samo tako je bilo mogoče obstati
v odprtju vseh ran,
za slovenstvo,
za tisto dolgo zaželjeno
v enem duhu in obredu,
v istem uporu.
Vsakdo je dal svoj dar
in tisto dajanje – kakšna skrivnost!
O, moji ljudje!

SLOVO OD PUSTE DEŽELE

P o v r a t n i k

„Jaz bom gori samo molčal. Kdor nič ne govori, ne more nikomur škoditi. Sklenil sem, da bom tiho. Jaz ne vem nič. Kar pa nosim v srcu, je samo moje.“

In utrne cigareto v pepelnik.

Jork se vljudno smehlja in prikimava.

„Torej tak program si si postavil: kratek in jedrnat. In krotek.“ Kljub temu ga ne zapusti pomislek. „Samo ne delaj si iluzij! Obletavali te bodo ko komarji, da sam ne boš vedel,“ reče. „Nikogar ne boš prepričal, da si teh trideset in več let na Južni poluti preživel kot puščavnik. Da si samo vegetiral. Po pravici povedano, Zoran: to tudi častno ne bi bilo.“

„Zgradil sem si tam doli hišo takorekoč s temile rokami, a ženska se ni nobena ogrela zame... ali pa jaz ne za nobeno.“

„Čudno. In tak mrk!“ se mu polaska Jork.

„Minila so leta – – in tako sem se znašel za delo prestar, a za pokoj premlad. Kaj mi je, samcu, drugega preostalo ko vse prodati in se vrniti?“

Odšel je v nekem čudovitem in hkrati tragičnem maju skupaj s tisoči poražencev: svetlook, svetlolas, belozob, zagorel, pokončen, z nebitimi pleči, z nogami ena sama kita in mišica – v čast bi bil vsaki kraljevi gardi. Tudi on je bil prepričan, da bo samo neurje preživel na varnih tleh, potem pa se vrnil pod umito domače nebo in v čisti zrak. Zdaj sedi pred Jorkom, ko da je pravkar prišel s težkega dela v gozdu in da se je komaj utegnil umiti, a obriti in ostriči že ne več. Le zobje so mu spričo kalnih oči nesorazmerno svetli – očitno nadomestek nekdanjih.

„Pred tednom so v Ljubljani proslavljali štirideseto obletnico ustanovitve VOS. In heroj Edi Brajnik, sloveči likvidator štefan, je dobil novo odlikovanje, bogve katero že.“ Jorkove besede so ko zabijanje žeblja. In zadnja dva udarca: „Kdor je na oblasti in ga je strah, je zelo nevaren. Vosovcu se desnica tudi na stara leta ne sme tresti.“

„Mene se ni treba nikomur bati. In tudi jaz v predmestju ne bom tako na očeh. K sestri vdovi grem. Sama je ostala in hiško ima. Prideloval bom solato, gojil zajce in kokoši, pokojnine sem si za silo prislužil – in pri kaki cerkvi bom kaj pomagal.“

„V majhen svet se vračaš, v hladne vetrove in dolge zime – po Argentini, Boliviji, Čilu, po velikem Buenos Airesu,“ pomišlja Jork, nedoločno zagledan skozi okno preko streh v oblačno nebo. „A v domače ozračje greš, v bele božične dneve mladosti, to je veliko,“ hoče ublažiti svoje besede. Vendar takoj dostavi: „Pravijo sicer, da je zrak v Ljubljani zadnja leta pozimi kdaj tako zastrupljen, da odsvetujejo celo okna odpirati in otroke pa stare ljudi na sprehod peljati.“

Zoran pa je s svojo mislijo čisto drugje.

„Knjige sem pustil vse dolí, cel kup, saj tisti Slovenci kar naprej pišejo. Še tako se je nabralo osem kovčkov prtljage. Preveč!“ Uduši ostanek cigarete in seže po kozarcu.

„Knjige so pri selitvi najtežje breme, vem,“ reče Jork. „A kakšno slovnico in slovar si le vzela za spomin?“

„Sem: tudi da ne pozabim vsega. Pri drugih knjigah bi mi gotovo delali težave. Pa saj me gori čaka dovolj beriva, čeprav drugačnega.“

„O, zelo drugačnega! – Se ne bojiš, da bi se ti tožilo po južnem soncu?“

„Jaz sem do te ure videl sveta več ko za eno življenje. V skrajnem primeru – če bi bilo le prehudo – lahko še tretjič prevozim ekvator,“ potolaži sebe in Jorka.

„Jaz bi hodil v gozdove, kadar bi mi bilo hudo, pa v hribe, v vinograde, k potokom, če je še kje kakšen čist,“ mu svetuje Jork. „Sicer pa te bo kar gnalo proč od ljudi, ki jih ne boš poznal in jim boš tudi ti tujec. Poleg tega boš našel domovino precej bolj srbsko, nego pričakuješ. In prostranejšo, nego jo kako srce prenese. Najini angažirani rojaki so jo čustveno razpotegnili daleč na vzhod – vse do tistih šestero Palank: Bačke, Banatske, Smederevske, Brze, Bele in Krive. Najbrž ne veš, da je Slovencev v Velenju že manj ko polovica. Zaliva nas vzhodno morje, Azija. Ena ljubljanskih ulic se imenuje Tbilisijska.“

Zoran nekaj premišlja, nakar vpraša ko v samotolažbi:

„Saj ne boš huđ, Ruđe, če te kdaj obiščem?“

Jork mu ponudi roko in vzklikne: „Pri meni te bodo čakale novice z Južne polote, ki do tebe v domovini ne bodo mogle. In tudi nabiralnik boš našel za pismo komu tam dolí, ki se ti bo posebno pogosto vračal v misli.“

Kljub svojim spodbudnim besedam pa Jork ve: ta, ki se vrača domov in bo „samo molčal“, si ne bo upal tvegati takega obiska. Živel bo pod kazalci ostro navite ure. Zadnja leta bo želel preživeti

v miru in bo svojo srčno brazgotino varoval pred premočnim soncem. Zanj bo samo še molitev, misel na večnost.

Zoran pogleda na zapestje in vstane.

„Čas je, vrniti se moram na ladjo. Kavo so iztovorili. Zadnja kava je šla s Kraljevice. Lahko vzamem te vžigalice za spomin?“

„Pospremim te, Zoran. Zdaj se najbrž dolgo ne bova videla.“

V tramvaju je njun pogovor manj tekoč, ker so besede resnejše, bolj premišljene.

„Pravzaprav ne vem, Zoran, kdo naj koga zavida ob tem razhodu: ti mene ali jaz tebe. Lahko bi tudi rekel: kdo naj koga pomiljuje.“

Povratnik nič ne odgovori. Gleda iz tramvaja, ki je obstal ob praznem vzporednem tiru in čaka na srečanje z nasproti prihajajočim izza poraslih ovinkov. Med mokrimi akacijevimi debli vidi na nizkem obzorju kos Istre, za katero se bliska. Jutri bo obplul še njo... jutri ob tej uri bo sam s svojo prtljago naposled na dokončnem kopnem. Ga pride kdo čakati v tisti novi zrak? Mu pride kdo naproti v tisti novi tujini?

Jork mora še kaj reči.

„Mi, 1945. leta drugič rojeni, bomo do zadnjega diha prenašali v sebi dve poldomovini, nezdružljivi in obenem neločljivi. Tudi ti ne boš več nikdar cel. Še več: nosil boš v sebi kar tri domovine. Zmeraj boš mislil na nekaj drugega – na tisto lepše, boljše, dragocenejše, kar je odšlo za zmeraj. Na tisto, kar ti bo manjkalo.“

„Povej kaj veselejšega!“

Jork pa kot da ga ni slišal nadaljuje: „Mi smo obsojeni na večno domotožje. Prenašati nam je večni nemir, o katerem se bere, da je samo hrepenenje po zgubljenem raj.“

Njun tramvaj je pričakal onega iz mesta, tla so se rahlo stresla – in zdaj nadaljujeta vsak svojo ovinkasto pot v vedno večjo višinsko razliko.

„Ne boš pozabil iti vsako leto 26. maja v Streliško ulico, pred nekdanji Cirilov dom? Prihodnjo pomlad bo že štirideset let, pomisli.“

V Zoranu se sproži plaz besed.

„Kam pa naj v naši mali domovini sploh grem, da ne bi našel kak tragičen spomin? Sklenil sem gori živeti skrito. Ne mislim se izpostavljati. Lambert Ehrlich živi in bo živel v meni. Že zdavnaj sem se odvadil ospredja. Vse moje iluzije so ostale tam doli. Jaz nimam več moči, da bi skušal kaj spremeniti. Oni so dobili, mi zgubili. Kaj morem zoper božjo voljo? Ti si drugačen... ti si zmeraj nabrušen...“

„Mar naj izdajam najlepši, najčistejši del svojega življenja?“ ga pogleda Jork z razširjenimi očmi. „Čému na ljubo? te vprašam. Temu, kar so ustvarili?“

„Oprosti, Rude, ampak velika večina ni rojena za heroje. Nas ne bi končno pustil mirno živeti... sebe in nas... še teh nekaj let?“ Gleda Jorka in se smehlja, da bi omilil svoje besede.

Jork se umika tistim očem, in kot bi odgovarjal nekemu nevidnemu, ki hiti zunaj vštric z okni, pribija:

„Jaz še zmeraj nekaj čakam. To čakanje daje vsebino mojemu delu in življenju. Ne morem stopiti iz vrste, nekaj mi prepoveduje odložiti prapor. Tudi oni kar naprej sučejo kopja. Čas teče dalje, a usmerjamo ga ljudje, vse dokler ne prekrižamo rok.“

Zadnji del vožnje premolčita vsak v svojih mislih. Še malo – in se bosta ločila. Spomin se jima pomuja pri nepozabnih trenutkih in vtisih iz minulih desetletij, ki sta jih preživela tako daleč naražen, v tako različnih okoliščinah, in sta zdaj sama z njim, tiha, rahlo trpeča in vdana.

Tramvaj obstane na robu osrednje ulice mesta, ki ga je zgodovina Evrope porodila na zalivskem bregu, v zavetnem podnožju severovzhodnih vzpetin. Do nabrežja na desni je kratka pot – nekaj pravokotnih uličnih zasukov.

Povratnika moči droben dež, ko stopa sam proti morju. Tam je zasidrana Kraljevica, njegova ladja, ki se bo jutri z vso posadko in s peščico potnikov po šestih tednih končno oddahnila v domačem pristanišču. Z Jorkom sta si stisnila roko v tramvaju, ki se zdaj že spet vrača na planoto.

S i l v e s t r o v o

Temačno, od gnitja vlažno in zatoхло dno leta s kihanjem, smrkanjem in kašljanjem je tu že spet mimo! Danes je Silvestrovo: čist, jasen, mrzel, miren dan. Kdor se bo sprehodil do Obeliska, bo videl, da začne sonce rdeče lesti za morje natanko ob pol petih. To noč se bo po zavetnih vrtovih odprl drobceni žolti kalikant nooletnega jutra: znamenje komaj opazno vračajoče se svetlobe.

Jorkova sla po samotni staroletnih ur: predvečerni krog po debelo in gladko zaledenelih lužah gmajnskih kolovozov. Hoja, hoja, hoja – po odprti, prezračeni, molčeči pokrajini; pod visokim nebom, kjer noben hrup ne kali odkritega pogovora z Bogom.

Delavnik je, a čisto drugačen od navadnih.

Predvsem ni bilo danes v mestu Jugomnožic iz vseh „narodov in narodnosti“, ki jih vsako jutro izsujejo izza meje došla vozila.

Ni bilo hiteče procesije žensk in moških po najkrajši vaški poti z vlaka proti tramvaju, ni bilo fantov v najbujnejših letih – ti so najurnejši, spontana „štafeta mladosti“, ki tramvaj v jurišu osvoje do nabitosti – niti od dolge nočne vožnje malce razpuščenih, a podjetnih deklet. Danes jih enkrat nihče ni videl, da bi se vnovič pomilovalno čudil in se spraševal: „Kdaj ti ljudje – mladi, zdravi, čvrsti – sploh delajo za vsakdanji kruh v svoji domovini? Saj tolikšna odsotnost se mora vendar poznati! Kje so zaposleni – v kateri tovarni ali pisarni, na katerem delovišču ali polju, v kateri šoli? Mar jim toliko denara, šopi rdečih stotakov, od prekupčevanja z deželami na Vzhodu? Ene same kavbojke tja do Vladivostoka...“

„Jà, saj pr nas je pa ta reč velík cnejši!“

Seveda je, samo ne dobiš je. Enkrat ni kave, in tedaj vidiš, da človekova iznajdljivost v preskrbi z njo presega tvojo domišljijo, potem zmanjka pralni prašek, nenadoma ljudje zaman iščejo riž ali limone, poide toaletni papir, presuši bencin, na lepem ni dobiti zdravil, izostanejo inozemski časopisi: človek je kar naprej napet. Lahko godrnja, globlja vprašanja in razlage pa so že tvegane.

Da jim je bila leta 1953 uslišana želja, ko so vpili po Ljubljani „Dajte nam puške, gremo v Trst!“ in pisali po zidovih „Trst je naš!“ – kam bi dvajset let kasneje hodili ustrezat srčnim željam po nakupih pa prezebat v mrzli dež in veter? V Videm? V Benetke? V daljni Milan? Tako pa zdaj oni pomagajo živeti Trstu – in Trst njim.

Slovinci – vse bolj narod zadihanih, nestrpnih, fanatičnih prevajalcev – osvajalcev. Ves svet vase obračamo, vsemu svetu se odpiramo, ves svet sprejemamo, od sebe bežimo! Od kod, od kdaj takšno prezaupanje vase? Ali pa je to samo prenezaupanje, pot v samorazkroj?

Onkraj meje Nanos, Vremščica in Slavnik z belimi temeni: trije negibni pričevalci zime. Vsa zemlja počiva v spanju. In Jork prisluhne. Se je raznihal daljni zvon? Je kje zaihtela sirena rešilnega, ki hiti na pomoč? Ali je tam za borovci sredi neštetihi tirov samotna lokomotiva s piskom odpeljala po nove vagone? Prisluskuje – in ugotovi, da izza daljev časa nekdo šepetaje skandira srcu:

„... tje, kámor móč pregánjovcov ne séže,
tje, kámor njih krívíc ne bó za námi...
tje v pósteljo postláno v čérni jámi,
v katéri spí, kdor vánjo spát se vléze,
de glásni hrúp nadlóg ga ne predrámi.“

Vsa leta ga slavijo in (se) nagrajajo v njegovem imenu, maja 1945 pa so – naduti zmagovalci – v Ljubljani celo trupla svojih

nasprotnikov metali iz grobov. Ponovil se je iz 16. stoletja znani spopad med pravovernimi in krivoverci, ko so eden drugemu strašno pustošili in skrunili pokopališča, vedoč, da češčenje premaganih sovražnikov, naravno umrlih ali pobitih, zmagovalcu jemlje sapo in zmanjšuje slavo.

„Je čudno, če kdo kdaj ob besedah kultura, kulturnik, kulturni program, kulturno poslanstvo – ob tem frazarjenju o kulturi – dobi vročino? Če odkloni glorio, ki jo poje nadarjeni Oče napuha?“ Jork izzivalno stiska ustnice.

Sobesednik se blago nasmehne in reče:

„So ptice, ki ljubijo sonce in svetlobo; so pa druge, ki hočejo senco in temo. Kateri je po vašem, gospod Jork, boljši pevec: škranjec ali slavec?“

Jorku se zdi to vprašanje motilno za njegovo trenutno razgrestost. Odvrne nekaj čisto drugega.

„Na dan vstaje slovenskega naroda Slovenci zgodaj vstanejo, se lepo oblečejo in odidejo čez mejo nakupovat. Dvaindvajseti julij, godovni dan svete Marije Magdalene, je namreč dolg in tople.“

„Vi, gospod Jork, ste jih morali pa mnogo požreti, da vam kdaj skozi ventil sikne tolikšen strup!“

„Kdor ima za sabo učilnico in delavnico ter se zdaj v počivalnici/čakalnici zbira, da stopi na zadnji, usodni splav, mnogo ve in mnogo čuti. Ve, koliko je lupin v življenju pa kako malo jedrc.“

Steza, po kateri se Jork vrača v vas, je trda ko kost. Goli gabi in jeseni kot da brnijo v ledenem zraku, ki po odhodu sonca še bolj peče v lica in v oči. Vse drugačen je zamolkli hrum cest. Kot bi utripala žila, se vrstijo avti – po zadnje nakupe, po zadnjih opravkih, z zadnjih nakupov, z zadnjih opravkov.

Bliža se noč, do katere nihče ne more biti ravnodušen. Iz velike svetlobe za sabo stopa človek v temo neznanega onkraj te noči.

„Pod katero leto v novi domovini bom že potegnil črto? Moj Bog, pod šestintrideseto!“

In vendar – kot da bi bilo predvčerajšnjim...

„Gospod Jork, zdaj so raztrosili letake – in na njih piše, da je skrajni čas, da se jim pridružimo. Piše, da nimamo druge rešitve. Kaj mislite pa vi?“

Fant z Dolenjskega, domobranec, ki je zadnjo vojno pomlad Jorkovim v Ljubljani – prvi otrok je shodil, drugi je bil na poti – skoraj vsak teden prinesel kakšno zabelo, kako jajce, liter mleka ali vrečko moke, je velikih, zaupljivih, pričakujočih oči sedel pred Jorkom.

Jork se je čvrsto nasmehnil kot človek, ki je neomajno prepričan, da ima prav.

„Ne verjemite jim, to je čista propaganda, saj jih poznamo. Kdaj so bili še domobranski udarni bataljoni uspešnejši ko zdaj?“

„Na letakih piše, da bomo izročeni partizanom.“ Fant je bil še dalje zaskrbljen.

„Ne dajte se oplahiti in zbegati! Iz njih govori obup. Ne vidite, kako se iz Italije bližajo Angleži in Američani z vso svojo močjo?“

(Da: vsako jutro okoli devetih je bobnela čez Ljubljano srebrna jata letečih trdnjav proti severu tolč nemška mesta – in vsak popoldan okoli štirih se je vračala.)

Potem sta skupaj prebrala kratek spis, ki ga je domobranec že spet prinesel – in Jork mu je besedilo popravil, mu razložil napake, mu še to in ono svetoval. Fant je namreč po vojni želel postati podeželski dopisnik.

„Kaj sem jaz tistikrat vedel o Jalti, o sramotni jaltski pogodbi med Ameriko in Rusijo, med lahkovernim, kratkovidnim, bolnim Rooseveltom pa med prekanjenim, ciničnim, atletskim Stalinom? In tudi da sem vedel, kaj bi bil fantu svetoval? Naj bi bili kot podgane preskočili na zmagovito ladjo? Imeli smo svoj prav, in zanj smo se bili dolžni bojevati do zadnjega. Njemu in meni – in tisočem in milijonom – je Jalta določila usodo. Bog je to predvidel in je dopustil. Saj se zgodovina sveta v letu 1945 ni ne začela ne končala. Pot do Nove zemlje je še dolga.“

Beg od saturnalij

Starorimske saturnalije, ko so gospodarji in sužnji ob koncu leta za zabavo in kratek čas zamenjali vlogo: polni veselja so se družno gostili in popivali, si izmenjavali darila in si podeljevali odličja.

Kako čudovito mora biti živeti v sekularizirani, socialistično angažirani družbi, v deželi razsvetničenih krajevnih imen, kjer silvestrski jedilnik pod naslovom *Živé naj vsi naródi!* ponuja med drugim: angleški rostbeaf po načinu madeira, cigansko bržolo, cmoke po pariško, florentinska jajca, maslene pastetke po tuluško, osliča na tržaški način, piščančevo srbsko čorbo, prekajeno bedro pazinskega purana, tatarski biftek, telečji steak po holsteinsko. . . (Po polnoči krokarska juha.) In kjer neki Marko Terseglav – očitno za boljšo prebavo – nasladno pripravlja kosmato literarno poslastico (v žepni obliki in usnjeni vezavi?) Klinček lesnikov. Osvo-

baja od moralistov zaslužnjeni cvetobor verzificiranih kvantarskih stvaritev „izpod peresa“ frajerjev, razuzdancev, pijancev in krohotačev. Da, tudi za to svoboščino je tekla kri... da je bilo moč kako drugo upihniti.

Tekla je kri, da se bojo nekoč lahko o novem, vseh moralnih vezi osvobojenem, hkrati pa tudi za veselje prikrajšanem slovenskem človeku razpisovali v debelih knjigah veliki pripovedniki Pavle Zidar, Vitomil Zupan, Andrej Hieng, Jože Javoršek, Matej Bor, Drago Jančar, Marjan Rožanec, Branko Hofman, Lojze Kovačič. Režim jim bo sicer dopuščal, da vsak po svoji uvidevnosti in v mejah osebnega poguma kritizirajo njegove mladostne (?) zablode, če bodo hkrati smešili njegovo nasprotnico religijo ter od desetih sinajskih zapovedi šesto in deveto spodnašali s pornografijo.

Prve dni po božiču je Jork prebral knjigo, ki jo je naročil iz Celovca, takoj ko je naletel na dve sumljivo nepopoljni in srditi ljubljanski oceni njene vsebine. Prej ali slej jo bo posodil Maklenčiču, da zve še njegovo mnenje o marljivem koroškem zgodovinarju Wilhelmu Baumu. Ta, profesor v Velikovcu in sodelavec naprednih listov, je na nekaj več ko dvesto straneh prikazal v bistvenih potezah tisoč dvesto let dolgo sožitje/trenje med Nemci in Slovenci v osrednji slovenski deželi Kranjski.

Zdaj sedi Jork v knjižnici in gleda skozi okno. Malce že utrujen je odložil trenutno delo in se s spominom vrnil k Baumu. Gola črna drevesa v parku zaznavajo lahko burjico. In tako gre za svojo mislijo v tihoti okolja, ko le kdaj pred kom zašumi papir ali si dva kaj pošepečeta ali kdo odloži svinčnik ter zaškriplje ali podrsa s stolom.

— Kdo more tajiti, da smo Slovenci kmalu po prihodu v novo domovino med Panonijo, Alpami in Adrijo sprejeli višjo civilizacijo — to se pravi krščanstvo in fevdalni družbeni red z vsemi gospodarskimi, socialnimi, političnimi in kulturnimi značilnostmi — po posredništvu Nemcev? Tuji svetni in cerkveni fevdalci — premožni, ugledni, izobraženi in podjetni — so kolonizirali pokrajine, kjer takorekoč ni bilo še nikogar. Mar naj ležijo prazne, puste, brezkoristne? Nastajala so naselja kmetovalcev, obrtnikov, rudarjev in pastirjev. Rasli so samostani, ta dragocena žarišča vere in omike. Kaj niso ravno po zaslugi menihov območja na primer škofje Loke, Bleda, Stične, Kostanjevice še danes v kulturnem pogledu pred vsemi drugimi? Mar ni nemški duhovnik prvi izpričal naš jezik in so se zapiski ohranili na nemških tleh? Marijina cerkev na otočku Blejskega jezera, po 1945 nič več odprta romarjem, stoji od srede 13. stoletja, gorenjske in bohinjske fužine so pa še starejše. Seveda: nastajale so na naših tleh tudi nemške naselbine, a bomo mar kolonom zamerili zvestobo njih poreklu?

Tako smo iz lastnega zagona ter ob zgledu in pomoči Nemcev napredovali vzporedno z njimi po poti skupne usode vse do leta 1918. Nehote so nas spodbujali k posnemanju in tekmovanju. Kam so hodili študirat in se sploh učit Slovenci, če ne na sever? Bi imeli Trubarja in Dalmatina brez Nemcev? Pa Prešerna, Sritarja, Cankarja brez vpliva nemške kulture? Pa Jakoba Gallusa-Petelina, Kopitarja, fizika Jožefa štefana, Bleiweisa in Kreka? Nam Valvasor nič ne pomeni?

Skratka: kar imamo velikega in vrednega, se je v glavnem oplodilo na severu. Res, hoteli so nas ponemčiti, kar je naravno – saj koliko pa je bilo njih in koliko nas? In toplo južno morje jih je mikalo. A smo se pravi čas prebudili, se zavedeli in se zoperstavili. Danes nam niso več nevarni. Koliko jih pa sploh še je v Sloveniji? Nekaj sto, medtem ko je samo Srbov že čez štirideset tisoč, Hrvatov pa še precej več – in potem so tu balkanski doseljenci nejasne nacionalne opredelitve s svojim nadpovprečnim deležem v kriminalni kroniki. Čemu se torej Slavko Fras in France Martin Dolinar tako zaletavata v knjigo, ki brez strasti in dokumentirano prikazuje razmerje med Nemci in Slovenci na Kranjskem do 1941? Tega leta, in še zlasti z izgonskim ukazom, izvršenim 1945, je bila namreč nemška manjšina v Sloveniji enostavno zbrisana, nakar se je v trumah pojavila druga, drugačna... O „nemškem času“ pričajo danes le še priimki nemškega izvora, ki jih nosi toliko znanih Slovencev.

Sploh se opaža v povojni, socialistično naravnani Sloveniji neka posebna ostrina, zagrizenost, žaljivost v ocenah in polemikah. Ta nekdanj neznan domišljavost se je gotovo rodila iz spačenega ponosa ob zmagi 1945 in iz železno enobarvne šolske vzgoje, ki ji je sledila in ni nikomur prizanesla. Celo nekatere mlade duhovnike je potegnila za sabo, da niso opazili, kako je bilo ilustratorjem ljudskošolskih beril odsvetovano upodabljati cerkvice – to razpoznavno znamenje „nebes pod Triglavom“. Kako bi bilo drugače ob tej Baumovi knjigi moč brati poziv Nemcem, da bi se bili „dolžni opravičiti za vse tisto nasilje, ki so ga stoletja tako ali drugače izvajali nad slovenskim narodom, za vse tisto kulturno in narodno blago, ki so ga odpeljali z naše zemlje ali pa uničili“? Pravi zgodovinar – še zlasti če je povrh duhovnik – si takšnega pisanja pač ne bi dovolil, ker diši po prišepetu politične oblasti. Ta se bo kdaj spremenila in prišla bo druga, ki bo izjemno kruto petletje 1941-1945 pravičneje presojala in se bo tudi upala kdaj skesano potrkati na prsi. – –

Zadnji dan leta s svojo zadnjo rdečino za črnim, od borov nazobčanim obzorjem je ugasnil. Na nebu je zmeraj več mrzlih zvezd.

Jork ima pehanje za obstanek za sabo. Dolgo, dolgo je trajal tisti čas. Otroci so medtem odrasli in ubrali vsak svojo pot. Odkar ne marajo več ne opominov ne opozoril ne nasvetov, saj je „čas danes čisto drugačen“, jim lahko pomaga samo še spomin na materin in očetov zgled; in njune skušnje; pa njuna molitev. Je kakšna popotnica boljša od te?

„Spočita mi je, priletniku, glava od usužnjenosti radiu in televiziji, ki sta me priklepala z vnaprej določenimi dnevi, urami in minutami oddaj. Kolikokrat na oddajo pozabiš ali sta istočasno na programu dve enako zanimivi stvari ali je v hiši obisk ali imaš nepreločljiv opravke! Ali je okoli tebe nemir. Kar sem zamudil, je bilo zamujeno za vselej. In včasih je bilo mar prav tako: saj televizija tolikokrat na mrtvo nateza stvari, ker se mora določeni čas pač porabiti. Ostalo pa je nekaj, kar ne more ubežati: knjiga s svojim trakom. Odpreš jo in bereš, zapreš, odložiš, premišljaš, se vrneš k nji, kadar te je volja in želja. Nikomu na ljubo ne bom več vohljaj in stikal za denarjem, zakaj tam, kjer ga je obilo, je tudi obilo nespameti in greha. Vsakdo, ki se hoče ceniti, se mora sam izdelati in izbrusiti.“

Ali ni vse to, kar ima Rude Jork za sabo, kot prehojena, znana, zaprašena in zato pusta dežela? Ko je nekoč Maklenčiču omenil, da bi se rad od vsega odtrgal ter se rešil v kaj čistega in ljubeznivega, mar ni slišal njegovih besed, naj se vrne v čas, preden se je stemnilo in preden je Slovenijo prebodla sulica zgodovine?

Z novim letom stopiti v zračnejšo deželo!

Farni zvon visoko iznad streh opomnija in vabi k zahvalni pesmi. Bliža se trenutek, ko bodo ob bitju polnočne ure švignile iz teme proti zvezdam rdeče, zelene, bele, oranžne, vijoličaste rakete in se v poku razletele v grozdasta razcvetja isker. In čas bo nekje pod črnim obzorjem slovesno zaorglal na ladijske sirene, zamolklo ko v podzemlju.

Sledila bo tihota prvih ur novega leta, ur spanja pred zbuditvijo za hojo po še strmejši poti, po še razglednejši in hkrati ponižnejši poti ob neki daljni muziki ptičjega petja, pritrkavanja in groma neznanokje spočete nevihte:

od svetega Petra v Črnomlju, svetega Sebastijana v Lozi, svetega Jerneja na Otovcu, svetega Jurija na Rožancu, svete Magdalene v Tušemem dolu, svetega Miklavža v Stražnem vrhu, svetega Vida na Mavrlenu, svetega Jakoba „belih sliv“ v Naklem pa do Marije Pomočnice („Maria Hilf“) vrh Rodin, kjer se končajo zadnja trtja in do koder sega vinski duh še poslednjih zidanic; in pod križem na srcu, ki ne sme biti odložen, če naj se pot konča na Gori velikega srečanja, kar naprej: po vzpenjajoči se ovinkasti gozdni cesti še skoz Planino („Stockendorf“) in mimo njenega svetega Elije na desni v zadnjo, travnato strmino vse do razvalin cerkvice

svetega Frančiška, kjer se pri 1048 metrih konča sonce – še zadnjič okreneš glavo in globoko doli, skoraj na obzorju, ugledaš blesteče okljuje kolpe, ki skozi meglenkasto ravnino počasi začrtuje mejo med dvema narodoma, in ob ja snem vremenu se ti malo na desni pokaže daljni strmoglavogulinski Klek – in že te použije temni, brezmejni gorski gozd, nabit s pritajeno žalostjo zgodovine.

„Kaj mi bodo šumele krošnje starodavnih bukev, smrek, javorov in brestov? Mogoče o enajstih tisočih doseljenega ljudstveca, ki je neke kasne jeseni zapustilo samotne vasice *jezikovnega otoka* in se vzdignilo na pot, da poteši nemir šeststoletnega domotožja – pa mu je bilo usojeno, da se za vselej razkropi po tujih deželah, medtem ko bo njegova naselja ter davne izkrčenine za njive, pašnike in košenice spet prerasel gozd – nezadržno bo iztegnil roke po tem, kar je bilo davno nekoč njegovo, najprej bosta robida in glog zadušila steze in kolozove. Mogoče o enajstih tisočih *zaznamovane vojske*, ki je bila štiri zime kasneje v bohotni zgodnjepoletni črnini gozdov z Žico povezana v strašni rožni venec in jagoda za jagodo pokončana pahnjena v globoko temo pod tiste pečine in korenine – in zasuta čaka, da Angel vstajenja zatrobi na rog.“

(Konec)

JASNOGORSKI GOSPÉ

Mati božja Čenstohovska, z biseri odeta,
vsa v briljantih in vsa zlata, moli z nami – Sveta!
Krono težko angeli držijo Ji z rokami,
plašč Njen kakor noč posut je s svetlimi zvezdami,
o, klečeč obrača Lice, ranjeno, krvavo
v isto smer kot ga mi vsi (za Njo strmeč) v – Varšávo!

Ta, ki uzrè podobo Njeno v vsakem poljskem domu,
v cerkvi kakor v krčmi, v bajti, v plemiškem salonu;
v zibki detetu kot v roki starki umirajoči;
ki pred njo trepeče luč podnevi in ponoči;
ki Ji kralj dal bisere je, plemiči dragulje;
ki še Vanjo véruje ta, ki v nič več ne verúje;
ki s podobe zre na nas pogled Njen čudomili –
Mati božja Čenstohovska: Ti se nas usmili!

Daj vojščakom našim, stopajočim v boj pojoče,
v sneg gorkote, v žar puščav hladú in moče,
naj letalci naši so nevidni v vseprostorju,
naj priplavajo v pristan, ki so sedaj na morju,
tému, ki je ranjen, čisto daj oskrbovanje,
od tegà, ki je pogrešan, pride naj písanje;
vse, pa, ki z zaupanjem zatekajo se k Tebi.
Mati božja Čenstohovska – sprejmi v varstvo k Sebi!

Naj razvežejo se žice, zrušijo zidovi,
dvigni Svoji lepi roki, Poljsko blagoslovi,
naj se pod pogledom Tvojim, polnim solz, Kraljica,
slednja mučenja nehájo, slednja odpre temnica;
znova naj se združijo, ki jih daljave lóčijo,
Mati božja Čenstohovska, s Tvojo pripomočjo!

Večkrat nas potop zakril je, kri nas zalivála,
samostan pa čenstohovski je obstal kot skala.

Bila si udarjena s poganskim mečem v Lica,
a sí vedno zmájala, Presveta Ti Devica!
Dala Si nam vstajati iz pepela, razvaline,
vračati nam vedno se v naročje Domovine!

V Krákovu zatrobil spet bo „hejnal“ iz zvonika,
Lvov in Vilko včakata še našega vojnika.
vzdignimo spet vse, kar padlo v vojni je vihravi,
spet zgradimo Grad kraljevski – lepši še! – v Varšávi
Poslušáli bomo – kot v otroštva dobi srečni –
glas zahvalni zvončka iz njega – k Tvoji slavi večni!

POJASNIL O

Letos je Poljska proslavila 600-letnico Čenstohovske Marije, ene največjih Marijinih svetišč, kot so v svetu samo še Lurd v Franciji, Loreto v Italiji, Fatima na Portugalskem in Guadalupe v Mehiki, da imenujem samo te, katere so večinoma obiskali tudi osebno papeži. Za letošnjo obletnico poljske 600-letnice slavne Jasne Gore, kjer hranijo čudežno podobo čenstohovske Marije, **Kraljice Poljske** je obljubil udeležbo tudi papež Janez Pavel II.

Letos je bil napovedan za 15. avgusta drugi prihod papeža Janeza Pavla II. v svojo domovino, zakar se je zanimal ves svet, do katerega pa ni prišlo, zaradi znanih razmer na Poljskem. Tudi jaz sem pripravljaj za to priložnost prevod pesmi **Jasnogorski Gospe** znanega poljskega pesnika **Jana Lechona** (rojen 1894). Ta spada med „klasike“ poljskega ekspresionizma po prvi svetovni vojni, kakor so Tuwin, Wierzynski, Słoiniski in Lechón, ustanovitelji in glavni sotrudniki revije Skamander, vodilne revije poljskega ekspresionizma. Vsi ti so se po vojni 1939 zatekli na Zahod, pa se v zadnjem desetletju vrnili na Poljsko, razen Lechona, ki je umrl tragične smrti v emigraciji. V svoji antologiji poljske medvojne lirike *Žalost zmagoslavja* (1970) sem ga predstavil s pesmijo *Kapitolski venec* in s par besedami v zagovoru. Danes naj bo predstavljen s to pesmijo, napisano prav tako med emigracijo še pred koncem vojne, in naj nam pokaže, kaj vse pomeni Poljakom kult Jasnogorske Marije v Čenstohovi. Z objavo tega prevoda ne bi hoteli samo pripomoči k spoznavanju poljske „moderne“ izpred 50 let, temveč bi se radi vključili tudi v poljsko versko-narodno proslavo čudežne slike Jasnogorske podobe, ki je v postanku **bizantínska ikona**, katero je – po legendi – naslikal evangelist sv. Luka na desko iz mize Marijinega doma v Nazaretu, Odkrila jo je sv. Helena, mati cesarja Konstantina v IV st. po Kr. V IV st. pa je podoba prišla na Sever in bila dolgo let na gradu Belzko, severno-vzhodno od Lvova, do leta 1382. Tedaj pa je šleski Poljak, posestnik Opola, ki je v imenu kralja Ludvika Ogrskega upravljal tisti del Ukrajine, sklenil, da bo prenesel podobo na Šlesko,

da jo reši pred tatarskimi napadi, kajti strelica tatarskega orožja je že predrta steno in ranila Marijino podobo. Knez Opolski jo je sklenil rešiti v Opole. Na poti je počival na Jasni gori pri majhni kapelici, odkoder pa ni bilo mogoče več premakniti voza, kar so smatrali za Marijino voljo, da želi ostati tamkaj. (To je bilo 26. avgusta 1882).

Od tu se tedaj začena zgodovinska pojavnost starodavne ikone, kakor jo omenja že prvi poljski zgodovinar Dlugosz, takoj po prihodu v Čenstohovo. Postanek podobe so raziskovali znanstveniki natančneje že v l. 1926 in jo postavili v zgodnja stoletja krščanstva. Najnovejša raziskavanja jo stavijo še v zgodnejšo dobo, v začetek VI. veka. Toda znanstveniki upajo, da je še starejša. Vsekakor podoba kot taka spada med najlepše ikone bizantinske umetnosti. Je edinstvena ustvaritev religiozne umetnosti že kot umetnostni predmet. Kaj pa pomeni Poljakom v njihovem verskem in narodnem pogledu, pa kažejo Sienkiewiczovi romani, malo pa tudi ta Lehonejeva pesem iz druge svetovne vojne v emigraciji.

Opomba k pesmi: hejnal je Marijina pesem, s katero so trobentači s stolpa Marijine cerkve v Krakovu oznanjali meščanom dnevne ure. V času nekega sovražnega napada je med trobenjem zadela trobentača puščica in mu nasilno pretrgala melodijo in življenje. Odslej vsak dan v določeni uri zatrobijo to pesem s stolpa. – Kraljevski Grad v Varšavi je bil resnično razrušen med vojno, pa so ga po vojni nanovo pozidali z doneski z vsega sveta, tudi emigracijskimi. Grajski zvon je posvečen Mariji v zahvalo za Njeno varstvo Poljske kot – Kraljica Poljske, za kar je bila tudi javno razglašena.

PRIMITIVNO IN MODERNO POJMOVANJE ZGODOVINE

MATI IN ZGODOVINA

Po mišljenju „primitivnega“ človeka (izrazu primitiven ne damo tu nobenega slabšalnega pomena; izraža preprosto določen zgodovinsko pogojen svetovni nazor) neko dejanje postane realno, kolikor posnema ali ponavlja pravzorna dejanja bogov. „Primitivni“ človek se hoče ravnati po božanskem pravzoru. Dejanja brez vzora so „brez smisla“, brez vsebine, nerealna. Tako je njegovo vedenje (po našem mišljenju) paradokсно: priznava si realnost in smiselnost, kolikor neha biti to, kar je in se ravna po božanskem vzorcu.

S ponavljanjem božanskih vzornih dejanj človek ukine profani čas, ukine zgodovino in zaživi v močni resničnosti. Tedaj začuti, da je postal to, kar je v resnici, da je zaživel trenutek, ki je bistveno pomemben. Preostali del življenja, ki se odvija v profanem času, je brez pomena. Ta zaustavitev profanega časa je za arhaičnega človeka potreba, saj težko prenaša „zgodovino“, zato jo skuša od časa do časa odpraviti.

Ta beg pred zgodovinskim, tako značilen za arhaičnega človeka, prihaja do veljave tudi v načinu in v meri, v kateri ljudski spomin ohranja zgodovinske dogodke in osebnosti. Vzemimo dva primera: Knez Dieudonné de Gozon, tretji veliki mojster vitezov svetega Janeza iz Rodosa, je bil hraber vojščak, ki se je proslavil v križarskih vojskah. V ljudskem spominu se je spremenil v nekakšnega sv. Jurija, ki je premagal zmaja. Ker so množice videle v njem junaka, so iz njega naredile arhetip, pri katerem ni bilo mogoče opustiti boj z zmajem, čeprav zgodovinski dokumenti ne poročajo o nikakršnem takšnem boju. Podobno mitizacijo zgodovinske osebnosti najdemo v srbski epski poeziji. Kraljevič Marko je zaslovel v drugi polovici 14. stoletja. Znano je leto njegove smrti (1394). Toda ko se ga je polastil ljudski spomin, je bila njegova zgodovinska osebnost odpravljena in njegovo življenje spremenjeno po mitičnem vzorcu. Njegova mati naj bi bila vila, prav tako tudi njegova žena. Marko se bojuje s triglavim zmajem in ga ubije. V tej mitični zgodbi je polno anahronizmov. Enkrat ga predstavlja kot prijatelja, drugič kot nasprotnika Janoša Hunyadija, ki se je bojeval proti Turkom in je umrl leta 1456.

Tu vidimo, kako se zgodovinska osebnost spremeni v mitičnega junaka. Tudi zgodovinski dogodek ne ostane dolgo v ljudskem spominu tak, kot je v resnici bil. Spremeni se v mitično dejanje. Ljudski spomin težko ohrani individualno, zgodovinsko zaznamovane like in pristna zgodovinska dejanja. Ta spomin deluje z drugačnimi kategorijami kot znanstveno zgodovinopisje: zgodovinske osebnosti spreminja v arhetipe, zgodovinske dogodke v mitična dejanja. Če v tem spominu ostane nekaj, kar je zares zgodovinskega, velja to za šege tedanjega časa, za družbene ustanove in za opis krajev. Spomin se izmika individualnemu in zgodovinskemu, ohranja pa to, kar je vzorno, eksemplarno.

Isto pravilo prihaja do veljave v pojmovanju bivanja po smrti v različnih religioznih tradicijah: rajnega spreminijo v „prednika“, postavijo ga v kategorijo arhetipa. V mnogih religijah (npr. v stari Grčiji) duše navadnih smrtnikov nimajo več spomina, se pravi izgubijo svojo zgodovinsko individualnost. Samo junaki ohranijo po smrti svojo osebnost, svoj spomin, ker so v življenju opravili velika vzorna dejanja. V neki meri so bila ta dejanja neosebna. Zato se jih spominjajo oni, zato se ohranijo v ljudskem spominu.

Moderni človek se čudi in se čuti prikrajšanega, ker arhaični spomin ne ohranja osebnega, individualnega (tudi v evangelijih je zelo malo tega). Zanima ga to, kar je osebno, enkratno, nepovratno. Tako se je v 19. stoletju zbudil val radovednosti o Jezusovih osebnih značilnostih na podlagi turinskega svetega prta. Arhaični človek pa se sploh ni zanimal za te stvari. Branil se je proti vsemu, kar je v zgodovini novega in nepovratnega. Zanimalo ga je samo to, kar je vzorno.

TRPLJENJE IN ZGODOVINA

Arhaični človek se z vsemi sredstvi upira zgodovini kot verigi nepredvidljivih in nepovratnih dogodkov. Zgodovino odklanja in je noče vrednotiti, ne more pa se vselej pred njo obvarovati. Nemočen je npr. pred naravnimi nesrečami, pred vojaškimi porazi, pred osebnimi nezdodami.

Kaj pomeni „živeti“ za tradicionalnega človeka? Predvsem in najprej tole: živeti po nadčloveškem vzorcu, živeti v skladu z arhetipi. Samo tako človek ostane v resničnosti, kajti zunaj arhetipov ni resničnosti. Živeti v skladu z arhetipi pomeni spoštovati postavo, delati to, kar je prav.

Kakšen smisel naj bi imela v tem okviru trpljenje in bolečina? Človek je prenašal trpljenje, ker je vedel, da ima neki smisel, da ni samohotno. Tradicionalni človek, ki ga zadene nesreča, ve, da se to ni zgodilo po naključju, ampak da izhaja iz magičnega vpliva nekega sovražnika, iz zle volje nekega demona, iz jeze nekega boga, ali – če se je vse to izkazalo kot neutemeljeno – iz jeze Najvišjega bitja. Primitivni človek si ne more misliti

trpljenja, ki ga ne bi nekdo povzročil: ali izhaja iz preloma tabuja, iz zlobnosti nekega človeka ali iz jeze višjih bitij. Tako ima trpljenje vedno neki vzrok. V vsakem primeru je razumljivo in ga je mogoče prenašati. Kritičen je zanj samo prvi trenutek, ko se trpljenje pojavi in je vzrok neznan. Ko pa čarovnik ali svečenik odkrije vzrok, trpljenje postane znosno.

Vsak narod gleda na vzroke trpljenja malo po svoje, vendar vsi mislijo, da je navsezadnje vzrok v odstopu od pravila. Nikjer nimajo trpljenje za slepo in brezsmiselno. Tako npr. hinduisti mislijo, da je vesoljna vzročnost zla v karmi, ki opravičuje sedanje trpljenje in ponovna rojstva. Po tem pojmovanju ima trpljenje svoj smisel, še več, svojo pozitivno vrednost. Sedanje trpljenje ni samo zasluženost – zaradi zločinov in krivd v prejšnjih življenjih – ampak celo dobrodošlo, saj človek samo z njim lahko poplača del karmičnega dolga in si pripravlja lepše življenje v prihodnosti.

Posebno zanimivo je pojmovanje smisla trpljenja v sredozemsko-mezopotamskem svetu. Tu so od nekdanj človeško trpljenje priključili trpljenju kakšnega boga, kot npr. v mitu o trpljenju, smrti in vstajenju babilonskega boga Tamuza. V svojem trpljenju se je človek lahko tolažil, ko se je spomnil na Tamuzovo trpljenje. Ta mitična drama ga je spominjala, da nobeno trpljenje ni dokončno, da po smrti vselej pride vstajenje. Ta bog – kot tolikokrat nedolžni človek – je trpel, ne da bi bil kriv. Ponižali so ga, pretepli do krvi in ga vrgli v globoko brezno. Tam ga je obiskala velika boginja Ištar, ga obudila od mrtvih in mu vrnila pogum. Tako so z mitom v Tamuzovem trpljenju opravičevali in naredili znosno trpljenje pravičnega.

ZGODOVINA KOT TEOFANIJA

V primerjavi z drugimi pojmovanji zgodovine in trpljenja je hebrejsko pojmovanje povsem izvirno. Za Hebrejca je vsaka zgodovinska kazen zaradi grehov izvoljenega ljudstva. Noben vojaški poraz, nobena preskušnja ni nesmiselna, saj za vsakim dogodkom človek lahko odkrije Jahvejevo voljo. Nesreče so nujno sredstvo, da pripeljejo ljudstvo nazaj na pravo pot. Ko so Izraelci živeli v miru in blaginji, so se ponavadi oddaljili od svojega Boga in so se zatekali k bogovom svojih sosedov, Baalom in Aštartam. Ko pa jih je zadela nesreča, so se vrnili k svojemu Bogu. Tedaj so priznavali: „Grešili smo, ker smo zapustili Gospoda ter služili Baalom in Aštartam. A zdaj nas reši iz rok naših sovražnikov in bomo služili tebi“ (I Sam 12, 10).

Posebno preroki so razlagali zgodovinske nesreče kot božjo kazen zaradi nezvestobe ljudstva. Tako so zgodovinski dogodki dobili religiozen pomen, izkazali so se kot kazen zaradi malikovanja. Postali so „negativne teofanije“, kot pravi Mircea Eliade. Tako so preroki prvi opozorili na vrednost zgodovine in presegli tradicionalno ciklično pojmovanje časa z nenehnim vračanjem istega. Od-

krili so linearni, enosmerni čas. S preroki se prvič pojavi smisel, da ima dogajanje svojo zgodovinsko vrednost samo v sebi, ker je izraz božje volje. Bog judovskega ljudstva ni božanstvo, ki ustvarja arhetipe, ampak nekdo, ki venomer posega v zgodovino in izraža svojo voljo prek dogajanja. Zgodovinska dejstva postanejo tako človekove „situacije“ pred Bogom in imajo kot taka religiozen pomen, ki ga v drugih religijah nimajo. Tako lahko rečemo, da so Hebrejci prvi odkrili pomen zgodovine kot razodevanje Boga, kot teofanijo. To pojmovanje je kasneje sprejelo in poglobilo krščanstvo.

V Izraelu se pojavi torej novo pojmovanje zgodovinskih dogodkov. Izrael vidi v zgodovinskih dogodkih kraj, kjer Jahve razodeva svojo dejavno navzočnost. Medtem ko mezopotamski človek sprejema in prenaša trpljenje, ker ga ima za del konflikta med božanskimi in demonskimi silami. Izraelec vidi v njem izraz božje volje, kot sredstvo za odrešenje. Vendar trpljenje ne bo trajalo v nedogled. Ko bo prišel Mesija, bo svet dokončno rešen in zgodovina bo zaključena. Zgodovine ne pojmuje kot ciklusa, ki se ponavlja in infinitum, ampak kot verigo pozitivnih ali negativnih teofanij, vsaka s svojo enkratno vrednostjo.

Vendar ne smemo pozabiti, da si je ta pojmovanja osvojila samo določena religiozna elita. Ljudstvo je na splošno ostalo pri starih idejah o življenju in zgodovini. V neprestanem vračanju k Balamom in Aštartam lahko vidimo Izraelovo nezmožnost ali upor do tega, da bi vrednotil zgodovino in spoznal v njej razodevanje Boga. Za preprostega človeka – predvsem za poljedelca – je bilo staro pojmovanje „boljše“, bliže življenju. Pomagalo mu je, da je prenašal zgodovinske nesreče in se izogibal zgodovinski odgovornosti. Neuklonljiva volja prerokov, da pogledajo zgodovini v oči in jo sprejemajo kot odgovoren dialog z Bogom, njihova volja, da moralno in religiozno vrednotijo vojaške poraze in jih sprejemajo kot nujno sredstvo za spravo z Bogom, njihova volja, da imajo sleherni trenutek za odločilen in religiozno pomemben – vse to je terjalo od ljudstva veliko duhovno napetost. To pa je ljudstvo na splošno odklanjalo. Laže je bilo v nesreči in stiski obtoževati usodo, uroke, obredne prestopke, kar se zlahka popravi z daritvami.

Pri Abrahamovi daritvi se z izredno močjo pokaže razlika med starih pojmovanjem ponavljanja arhetipov in novim stališčem, ki se imenuje vera. Če gledamo na Abrahamovo dejanje od zunaj, to ni nič drugega kot žrtvovanje prvorojenca. To pa je bilo v navadi v starem vzhodnem svetu, sredi katerega so živeli Hebrejci do preroške dobe. Prvorojenca so imeli pogosto za otroka kakšnega boga. Na starem vzhodu so imela dekleta navado, da so prebila eno noč v templju, kjer so spočela od boga (v resnici od njegovega predstavnika svečenika ali od njegovega poslanca „tujca“). Z žrtvovanjem prvorojenca so vrnili bogu to, kar mu je pripadalo. Tako je mlada kri poživila izčrpanega boga, ki se je iztrošil z vzdrževanjem plodnosti zemlje. Izak je bil v nekem smislu božji otrok, saj ga Abraham in Sara ne bi mogla več

imeti po naravni poti. Toda Izak jima je bil dan zaradi vere; bil je sin obljube in vere. Če je torej Abrahamova daritev navzven povsem podobna drugim semitskim daritvam, je po svoji vsebini povsem drugačna. V semitskem svetu je bila daritev prvorojenca verska navada, za Abrahama pa je bilo to dejanje vere. Abraham ne razume – in ne more razumeti – zakaj Bog terja to žrtev, pa jo vseeno stori, ker to zahteva Gospod. Z Abrahamovim dejanjem se pojavi novo religiozno stališče – vera. Drugi so obhajali daritve, ki so bile same po sebi logične: bogovom so vračali to, kar jim je pripadalo. Izak pa je bil Gospodov dar. Zakaj bi mu ga bilo treba vrniti? Med Abrahamom in Bogom se z zahtevo po žrtvovanju prvorojenca odpre brezno, nastane radikalni prelom. Samo vera lahko vzdrži nad tem breznom. V razmerju do Abrahama se Bog razodeva kot osební, kot „povsem drugi“, ki obdaruje, ukazuje, terja nekaj brez vsake racionalne podlage in kateremu je vse mogoče. Abraham pa mu brezmejno zaupa. To novo stališče se imenuje vera.

MODERNI ČLOVEK IN ZGODOVINA

Tu se bomo ustavili ob problemu modernega človeka, ki se spoznava za zgodovinsko bitje, ki se hoče vključiti v tok zgodovine, še več, ki hoče ustvarjati zgodovino. Vprašali se bomo tudi, kakšne rešitve ponuja ta zgodovinska perspektiva človeku, da more prenašati težo zgodovinskega dogajanja.

Vendar moremo takoj pripomniti, da se v moderni zavesti prepletata dve pojmovanji zgodovine, ki se izražata v različnih filozofskih tokovih: arhaično pojmovanje, ki ga imenujemo arhetipalno, s svojim negativnim stališčem do zgodovine; moderno pojmovanje, ki se je uveljavilo predvsem po Heglu, s svojim izrazitim voluntarističnim stališčem do zgodovine.

Ker pa se je moderna misel razvila iz krščanske, pogledjmo najprej, kako pojmuje zgodovino krščanstvo. Za kristjana – dediča judovske misli je zgodovina realna, ker ima neki smisel: odrešenje. Zgodovina ima smisel, ker je zgodovina odrešenja. To je linearno dogajanje, ki gre od prvotnega padca do dokončnega odrešenja. Pomen tega dogajanja se razodeva – in anticipira – v učlovečenju, smrti in vstajenju Božjega Sina. To dogajanje je izrazito linearno, neponovljivo. Kristus je umrl za naše grehe enkrat za vselej (hapax, ephapax, semel). Tudi usoda človeštva kot usoda posameznika, se igra samo enkrat in enkrat za vselej, in sicer v konkretnem, neponovljivem času zgodovine in življenja.

To pojmovanje linearnega časa in zgodovine je že v 2. stoletju sistematiziral sveti Irenej, povzeli so ga sveti Bazilij, sveti Gregorij Nazianski in sveti Gregorij iz Nise, dokončno pa ga je izdelal sveti Avguštin. Vendar so teorije o kozmičnih ciklusih in o vplivu zvezd na človeško usodo in zgodovino ostale še naprej žive. Tako v srednjem veku Albert Veliki, Tomaž Akvinski, Ro-

ger Bacon, Dante in drugi mislijo, da zvezde vplivajo na cikle svetovne zgodovine, bodisi da je taka božja volja, bodisi da to izhaja iz imanentnih sil kozmosa. Kasneje se pojavi znanstvena astronomija, ki tudi zagovarja ciklične teorije.

Od 17. stoletja naprej pa se linearno pojmovanje časa in sekularizirano pojmovanje zgodovine kot nujnega in nenehnega napredka vse bolj uveljavlja s Francirom Baconom in Blaisom Pascalom. Ta svetovni nazor, ki je izrazil tudi pri Leibnitzu, je prevladal v dobi razsvetljenstva, v 19. stoletju pa so ga pristaši evolucionizma razširili med množice. Kljub temu se tu in tam zopet pojavljajo ciklične teorije, tako npr. mit o večnem vračanju istega pri Nietzscheju. V njih lahko vidimo željo modernega človeka, da bi našel smisel in nadzgodovinsko opravičitev zgodovinskemu dogajanju.

Vendar ta težnja v moderni zavesti ni prevladujoča. Od Hegla sem je očitno, da hoče človek ovrednotiti zgodovinski dogodek kot tak, da hoče videti neki smisel v njem samem. Hegel je zapisal: „Ko spoznamo, da so stvari nujno take, kot so, se pravi, da niso arbitrarne in sad naključja, potem bomo tudi priznali, da morajo biti take, kot so.“ Tu prihaja do izraza pojem „zgodovinske nujnosti“, ki se je uveljavil v 19. stoletju. Sledeč temu pojmu se vse okrutnosti, hudodelstva in tragedije zgodovine opravičujejo zaradi nujnosti „zgodovinskega trenutka“.

Kako je mogel vedeti Hegel, kaj je „zgodovinsko nujno“, kaj se je moralo zgoditi natančno tako, kot se je zgodilo? Hegel je mislil, da je vedel, kaj hoče Vesoljni Duh (Weltgeist). Toda njegova teza – kot se je izkazalo kasneje – ravno podre to, kar je hotel rešiti: človekovo svobodo.

Vendar je Heglova filozofija zgodovine kot manifestacija Vesoljnega Duha zanimiva, ker ohrani nekaj od judovsko-krščanskega pojmovanja. Po tem pojmovanju je vsak dogodek nepovraten in ima svojo lastno vrednost, ker je nova manifestacija božje volje v zgodovini. Tudi pri Heglu ima zgodovina svoj nadzgodovinski pomen, ker je novo in vse bolj popolno razodevanje Vesoljnega Duha.

V Marxovi filozofiji pa zgodovina izgubi sleherni nadzgodovinski pomen: zgodovina je tu samo epifanija razrednega boja. Kako more ta teorija opravičiti trpljenje? Že Bielinski in Dostojevski sta se spraševala, kako opravičiti v Marxovi perspektivi vse drame zasužnjevanja, skupinske nesreče, deportacije, ponižanja in pokole, ki jih je zgodovina polna. Vendar marksizem priznava neki smisel zgodovini: zgodovina po njegovem ni sklop samohotnih naključij. V zgodovinskem dogajanju je navzoča neka koherentna struktura, ki vodi do določenega cilja: do osvoboditve. Na koncu Marxove filozofije zgodovine srečujemo torej stari mit o zlati dobi, kot v arhaičnih eshatologijah. Samo da Marx sekularizira ta mit in ga postavi na zgolj človeško raven, poleg tega pa ga postavlja samo na konec zgodovine, ne pa tudi na začetek.

V tem sekulariziranem mitu o zlati dobi je zdravilo za marksističnega borca zoper grozote zgodovine. Tako kot so se sodobniki „mračnih dob“ sredi vse večjega trpljenja tolažili z mislijo, da povečanje zla pospešuje končno odrešenje, tako marksistični borec gleda v drami zgodovine nujno zlo, ki naznanja bližnjo zmago, ko bo dokončno odpravljeno vsako izkoriščanje človeka po človeku.

Vendar ta filozofija zgodovine človeka v resnici ne rešuje pred grozo zgodovine. Po njej naj bi imel vsak zgodovinski dogodek svoj smisel sam v sebi. Tako pojmovanje je slaba tolažba pred krivicami, ki si sledijo iz dneva v dan. To ne opravičuje zgodovine. Kako npr. opravičiti dejstvo, da so morali narodi na jugovzhodnem delu Evrope skozi stoletja trpeti pod tujim jarmom, ki jim je onemogočal normalen razvoj na področju kulture in znanosti, samo zato ker so bili na poti azijskih osvajalcev in sosedje otomanskega imperija? In kako bi človek danes opravičeval nesreče in grozote zgodovine, če onkraj nje ni nobenega nadzgodovinskega smisla, če je vse to samo igra gospodarskih, družbenih in političnih sil, če je vse samo odsev nadvlade, ki jo izvaja peščica ljudi na odru zgodovine?

Arhaični človek, ki se je soočil s trpljenjem, je imel vsaj to tolažbo, da je gledal v njem božjo kazen ali znamenje razkrajajoče se dobe, ki je naznanjala novo, boljšo prihodnost. Tako je mogel brez obupa prenašati težo zgodovine.

Temu človeku bi moderni, ki trdi, da se vključuje v zgodovinski proces, zlahka očital njegovo ustvarjalno nemoč ali strah pred tveganjem, ki je v vsakem ustvarjalnem dejanju. Toda tu se zastavlja vprašanje: ali ustvarjanje zgodovine ni utvara za večji del človeštva? Mar niso to samo visokozveneče besede, ki preprostemu človeku – torej velikanski večini – ne pomenijo nič? Ki vsekakor ne morejo dati smisla njihovemu težkemu življenju, še manj pa njihovi smrti? V resnici ima človek dve možnosti: ali se upre zgodovini, ki jo ustvarja peščica ljudi, ali se ji skuša izmakniti in se zateče v zasebno sfero. Edina možna zgodovina je zgodovina vodilnih sil in njihovih pristašev, ki izvršujejo njihovo voljo.

OBUP ALI VERA

Nobena historicistična filozofija ne more obvarovati človeka pred grozo zgodovine. Konec koncev človek ne more preseči obzorje arhetipov brez usodnih posledic – razen če se oklene filozofije svobode, ki izhaja iz razodetja živega Boga. Ta svoboda se je pojavila prvič, ko je judeokrščanstvo preseglo obzorje arhetipov in ponavljanja arhetipalnih gest in je uvedlo v religiozno izkustvo novo kategorijo: vero. Krščanska vera vodi v emancipacijo od vsakega naravnega „zakona“ in nudi človeku najvišjo možnost svobode. Tu je možnost za novo sodelovanje človeka z Bogom,

prva in edina možnost, ki je dana človeku, potem ko je presegel tradicionalno obzorje arhetipov in ponavljanja arhetipalnih kretenj. Samo vera lahko povede tega človeka do resnične ustvarjalnosti, da smisel njegovemu delu in trpljenju in ga brani pred grozo zgodovine. Samo vera ustvarja prostor svobode, ki ima svoj vir, svoje jamstvo in svojo oporo v Bogu.

V tem smislu lahko rečemo, da je prav krščanstvo religija za modernega človeka, za človeka, ki je odkril hkrati osebno svobodo in linearni čas. Obstoj Boga je dosti bolj nujen za človeka, ki je odkril, da je zgodovina iztekanje in ne ponavljanje, kot za tradicionalnega človeka, ki se je pred grozo zgodovine zatekel v mite in obrede. Moderni človek, ki je zapustil svet arhetipov, se lahko brani pred to grozo samo z mislijo na Boga. Samo vera v Boga ga po eni strani vede do svobode (ki mu zagotavlja avtonomijo v svetu), po drugi strani pa mu daje gotovost, da imajo vse zgodovinske tragedije neki nadzgodovinski smisel.

Vsako drugačno stališče konec koncev vodi v obup; v obup, ki izhaja iz nesmisla in groze zgodovine. V tem smislu je krščanstvo nedvomno religija „padlega človeka“, človeka, ki je nujno vprežen v voz zgodovine in napredka, človeka, ki je dokončno izgubil raj arhetipov in ponavljanja arhetipalnih kretenj.

JEZNE ULICE*

Šoukal je vstal in vrgel svoje dolge lakti v zrak, ves natrpan z vlago subtropskega dne in se zadovoljno pretegnil. Do grla sit letnih proračunov, na katere je prežal državni auditor, je stopil k zemljevidu. Oko mu je počivalo na veliki karti severovzhodne Indije. S prstom je drsel navzgor po veletoku, ki je pri mestecu Plassey izgubil svoje pošteno ime. Od tukaj navzdol ga niso več klicali Ganges, marveč prozaično suho Hugli.

Skozi šipo, ki je varovala zemljevid, je ugledal svoje poteze. To je bil drug zemljevid, čisto njegov, sivoplavih oči, z globoko razoranimi brazdami in kuštrom las, ki se mu je vsipal na desno sence in se mu razredčil na temenu v plešo.

„Star si, Šoukal, kar priznaj, in zmerom manj zanimiv.“ Poreden smeh, ki je nekje na dnu še zmerom razodeval nekdanjega fanta od fare, je obarval blede obraz, da so oči dobile za spoznanje temnejšo barvo.

Nekje daleč kot iz davnine je prišel odmev nekdanjih kolegic. Ali ga ni škoda? Neizgovorjene besede so hotele povedati kaj več.

„Srečna tista, ki ga bo dobila...“

„O ti moj Bog, čuj! Ali čuješ starega dedca marnje?“ Nikoli se ga niso resno dotaknile, pa so bile iskrene in Šoukalu se je dobro zdelo...

Patrova dlan je že spet božala Kalkuto, katere predmestni del na jugu se je zožil v Toligandž in se spustil še dalje proti jugu med kanale v Parganas in Sundorbans.

„Ali veš, da si pred petdesetimi leti štela komaj milijonček?“

Šoukal je od nekdanj rad šaril po zgodovini. Z ljudmi pod palmami se je pogovarjal kot nekoč doma pod lipo in z dogodki tudi. S svojimi junaki se je boril, z ljudmi je jokal ter plesal z mladino. Sam ni vedel, kdaj je postal eden izmed njih, potreben kot del pohištva, sebi in njim.

„In danes, moja dama, si zrasla v osem milijonsko mesto. Kot gobe po dežju so tvoji otroci. Seglaš s svojimi udi do trideset kilo-

* Prva nagrada izrednega literarnega natečaja SKA v spomin Valerije Pippove leta 1982.

metrov v daljavo in dvajset v pošev. Če bi bil slikar, bi pokupil vse barve pri Abinašu, pa se bojim, da bi jih zmanjkalo za tako vitkost, kadar počivaš na zahodni strani veletoka, kjer dojiš svoje lažne milijone.“

„Najbogatejše mesto na svetu z največjo revščino v svojih nedrih. Pravijo, da si najbolj umazano velemestje na svetu, od koder je sicer kuga pobrala svoja šila in kopita, a kolera še zmerom preži od meseca bojšak do julija, ko udari Monsun.“

Skoraj se je razjezil na poeta Kiplinga, ki je par noči prespal v mestu, pa se je znebil precej debele. To ni bil poklon Kalkuti, marveč odklon, gladajoč Kalkuto z očali prestrašenega literata.

So it spread,
chance directed, chance erected, laid and built
on the silt,
palace, byre, hovel, poverty and pride
side by side,
and above the packed and pestilential town
death looks down—

oj Kalkuta,
luknja tu je koča, vštric palača,
revščine drobiž
vse navzkriž,
vržene na gramoz in med kače,
oj Kalkuta,
še smrt ne mara zate...

„Kaj bajaš, Kipling? Gibal si se samo med Agro in Delhijem. Verz ti sicer teče in presenetiti tudi znaš, a dajem prednost manjšim prerokom, na primer Angloindijcu Derozio ali Pritiš Nandiju, kadar zapojeta Kalkuti. Njune pesmi so himne vate zaljubljenih.“

To je bil več kot samogovor. Bila je zelo določena misel, ki je vibrirala v možganih in v spominu, mu trkala v globine in ga opijala kot dober rizling. Šoukal ni več videl voda, ki so križale tisoč vasi. Zemljevid mu je izhlapel.

Kaj je šlo skozi te zelene in zvečine leta do kosti izžegnane ravnine pod Toligandžem!

Vzel je stol in se zagledal kot v viziji. Tam na jugu Indije je padel junaški Tipu Sultan v boju za svojo zadnjo postojanko v Srinagapatnam pri Mysorju. General Wellington, ki je malo poprej porazil Napoleona pri Waterloo, je s svojo strateško zasedo prestrigel Francozom pot, ko so prihajali Sultanu v pomoč. Tega je zdaj že skoraj dvesto let.

„Uboga Abdul Kalik in Muiz-ad Din. V svojem enajstem in dvanajstem letu sta morala kot talca v eno izmed utrjenih gradičev, kaki pol ure od tod v smeri Fort Williama.“

Stari se je zalotil, da govori na glas. Ozrl se je okrog, če kdo skozi odprto okno ne posluša? Kaj hoče? Zgodovinski anali Indije so ga opajali, zato so ga imenovali sanjača. To je bila povečini prijazna opazka, a včasih posuta z bodicami.

„Imaš večje srce kot glavo,“ mu je oponesel prijatelj iz Raghampurja.

„Tudi specialist za moje srce mi pripeva isto,“ mu je vrnil z žametno rokavico.

Prijatelji so se radi shajali pri njem, nekoč so mu napleskali na steno župnišča „ŠOUKALOI“, kar bi pomenilo v šoukalovem jeziku: Vesela družčina...

Sonce se je dotaknilo palisad kokosovcev v smeri Orise. To pomeni, da je vročina zdrknila za nekaj stopinj, to je ob tretji uri popoldne, ko človek stopi na cesto brez skrbi. Atmosferično ohlajevanje zraka vznemiri vetrove, ki prihajajo počasi, potem pa hitreje in hitreje, da so drevesa takoj v živahnem pogovoru. Takrat se sporeče – kokosova s tal – palmo, pa tudi ženske večkrat pri vodjaku za Mahabitolu. Kažurina drevo pa poje s kristočuro, ki prične velikodušno razsipavati cvetove čez strehe in pota, da plotovi in stene odsevajo v rdečem, kot žene pod židanimi parazoli.

Prisedel je spet k mizi in mislil na nedokončano. Moral je še na sveže pretipkati, da odda pravi čas na pošto. Pa je v to mirno zbrano nepričakovano udaril zvonec v kontrapunkt.

Šoukal se ni zganil. Obsodil je klic na čakanje. Vendar ga je sklep jutranjih dialogov z Nevidnim dvignil iz sedeža. Biti Gospodu na razpolago. Spoznavati in srečavati ga v ljudeh, kadar je najbolj neprikladno...

„Amar dže sob dite hobe,“ je pel s Tagorjem, bolj v srcu kot z jezikom, meni je dati treba vse, do zadnjega...

A še preden je napravil dva koraka, je že stala ob njem dvojica mladih.

Priti na obisk brez pozdrava, je za tenkočutnega Bengalca nekaj, kar utegne bengalskim ulicam še dolgo brneti po ušesih. In Šoukalu ni ušel spodrsljaj.

Prvi nasajen bolj na visokih nogah, s široko mahedravimi hlačami in v terilen srajci, z zalisci ob koščnem profilu. Dolgin je stopil k mizi, za katero se je umaknil sivolasi, da ju posluša. Oprl je svoje dolge okončine na rob. Drugi, okrogle glave, za glavo manjši od prvega, je imel noge ovite v bengalki dhoti in bengalska kurta srajca mu je prosto plavala od vratu do kolen. Navadno prihajajo tako oblečeni ženini za oklice. Okroglolični je naučeno zdrdral:

„Potrebujeva priporočilo za Britannia Biscuits Co. Ltd. Zaposlili bodo nekaj delovnih moči in midva sva brezposelna.“

„Amen.“ je pribil duhovni. Prišleka sta se spogledala.

Skozi zrak zunaj je potegnila hladna struja, privzdigujoč du-

hovniku odprti ovratnik na srajci iz domačega svadeži platna, da mu je srebrni križec pričel plesati po njej.

„Dobili bomo malo dežja“ je pomežiknil fantoma in si prižgal to pot cigareto. Skozi modrosvilnati dim ju je motril:

„Saj vaju niti ne poznam.“

Bila sta očitno prvič pri njem. Priporočilna pisma so v tej deželi važnejša kot vozni listek na vlak. Dišijo po podkupnini. In novi ljudje so kot kruh iz nove pekarnice.

„Menda nočeta, da vaju priporočim...“ ujedel se je v jezik, da mu ne bi ušla ena jedkih. Ponudil jima je sedež.

Dolgin je prezrl prijaznost. Če bi mu odkrila, da prihajata iz Alimudin ulice ali tam okrog, bi si takoj ustvaril mnenje, tako je pa le tipal in slutil prav.

„Ime mi je Možumdar, Mohan Možumdar“ je bolj siknil kot izustil dolgin. Črnopolti nos mu je bil v korenu malo ukrivljen, pod njim pa so mu v obliki srpa rasli redki Stalinovi brki. Profil mu je rastele v neko klasičnost. Gotovo potomec perzijsko arabskih dedov. Tudi priimek je dajal slutiti posledice mogulskega gospodstva v Bengaliji. Drugi je imel bolj okrogel obraz z močnimi ličnicami. Ime mu je bilo Debnat Čouduri. Drugače kar čeden fant na pogled. Njegov stas je razodeval, da je blizu burmanska meja in tibetski Sikim.

„Saj ste Britanec, ne?“ je mlasknil Mohan in stisnil usta, kot da govori z nekom, ki ga ni v sobi.

Šoukalov glas se je razletel v huronski smeh in se nazadnje melodično razdrobil po kotih, da je oba osupnilo. Poslej sta stanjšala glas za nekaj decibelov. Menda sta ugotovila, da ne bo tako lahko klatiti hrušk ali obirati rib s tem čudakom...

„Jaz pa Britanec? Po čem to sklepaš? V meni je prav toliko Angleža kot v vaju Tamulca.“

„Odkod vas je torej prineslo, saheb?“ je začel radovediti Možumdar.

„Tam na severu Kalkute stoji tempelj. Z njega stropa visijo brušeni svečniki iz srebrnega stekla. Vidva kot pobožna hindujca...“

Misijonarjev glas je prihajal v počasnih valovnih dolžinah, kot bi hotel tehtati učenik zadnjih besed. „Vidva kot pobožna hindujca sta gotovo že zanesla darove v Džajn tempelj, da bi vama božanski Ganeš poiskal dela?“ Dobila sta žogo nazaj, ki se je zdaj trkljala po njunem dvorišču.

„Torej prihajate iz Venecije?“ je uganil Debnat.

Pater je odkimal. Bil je spet učitelj na kolegiju, ki se je rad poigral z majhno zadrego študentov.

„Torej češki izdelek!“ se je posvetilo Debnatu. Tako je pater ustvaril atmosfero za dialog, ko je poprej izbil ostrine.

A Možumdar ni odnehal, medtem ko je mlajši prisedel.

„Kaj pa če postaneva kristjana, potem bi napisali priporočilo?“ Spet mu je pogled splaval skozi okno, kot da od tam pričakuje odgovora. Šoukal je vedel, kam pes taco moli. Debnat je bil bolj iskren in previdno umaknil pogled pred učenikom. Zato je oni vstal in stopil mimo bogato založene knjižnice k omari in izvlekel iz nje debel šop papirjev. Vrgel jih je z viška na mizo, da je zabobnelo in sta mlada dva poskočila za kakšno colo od tal. Bengalec ljubi argument, ki prepričuje, si je mislil nabrisani šoukal.

„Dvesto vlog različnim tvrdkam! Nad dvesto mladih prihaja za priporočila. Letos je le kaka petorica dobila zaposlitev. Med njimi so kvalificirani delavci z večletno prakso, nekateri že družinski možje.“

Iz njega je vrelo kot iz gejzirja, da sta se obadva nagnila za kako ped nazaj in samo poslušala.

„Pred leti je moja beseda tehtala, če že ne zlato, vsaj v srebrni valuti. Danes raste korupcija za vsakim oglom in čim više greš, tem več podkupnine pričakujejo od tebe.“

Čutil je višino svojega glasu in je potišal. Prve škropotnje so udarile po tlaku, na strehe in pritipale na okna. Takrat je zagrmelo in udarilo dvakrat prav blizu. Vsi trije so skočili pokoncu.

To ni bil udar strele, to je bila govornica jeznih ulic, ki je zbolela do srca. Nekje blizu se je razpočila granata. Ulica obračunava z ulico, stranka s stranko, človek govori proti človeku.

„Vaše ulice so jezne“ je prvi spregovoril šoukal. Mlajši se je sklonil k Mohanu in mu nekaj prišepnil. Ta je brez pozdrava skočil k vratom in izginil.

Njemu sicer ni bilo za petje, a kadar je bil malo nervozen, je prikrl svojo vznemirjenost s tem, da je zabrundal katero. Večkrat je posnemal Bhupen Hazarika pesem, ki mu je bila všeč zaradi bogatega baritona, ki je odmeval podobno kot pesem čolnarjev na Volgi, Ej juhnem...

Oj prijatelj, če hočeš biti človek,
bodí človeku človek...

Policija bo spet zaprla nekaj zapeljanih, a voditelji jo bodo odkurili v podzemlje. Nastradali bodo naivneži: Vzdihnul je: „Živeti danes je navarno.“

Spet sta sedla. Tišina je objela oba, a molk se ni hotel sprostiti v mir. Nekaj težkega je viselo v zraku. Debnat je ponovil patrove besede.

„Da, naše ulice so razpaljene in zakaj bi ne bile? Zaideš v urad s prošnjo za službo in že ti prvi uradnik drži roko za hrbtom v pričakovanju, da mu pomažeš. Čim više greš, tem bogatejša je lestvica korupcije. Brez olja zarjavijo vsi akti. Korupcija je zelo občutno zadela policijo. Centru v Delhiju se še ni posrečilo spo-

prijeti se z zmajem s sedmimi glavami. Odkod, Naksalbari, vas vprašam: Zakaj se mlad človek vdinja kitajskemu vodji in njegovemu podzemlju? Mi mladi vidimo le en izhod. Ta svet je skvarjen do mozga. Treba ga je podreti z vsemi sredstvi. Mao pravi: politična moč se vsiplje iz puškinih cevi... Lal selaam“

Vstal je in dvignil pest.

„To je evangelist“, je pomislil duhovnik. „Predan revoluciji do zadnjih vlaken. Da bi ta Savel postal... je zaželel Gospodu, rekel pa nič. Poslušal je svojega znanca zdaj že z neko simpatijo, kakor bi hotel reči: nadaljuj!

„Zakaj kurimo avtobuse in tramvaje? Ali je to življenje sploh življenje? Kaj mi pomaga diploma v žepu, če mi ne prinese zaposlitve? Kruha? Možnosti, da ustanovim družino? Saheb, ne prihajajte mi z vašim Bogom. To je filozofija. Najprej je treba živeti. Če tega ne dosežem, potem naj gre vse skupaj vragu v goltanec...“

Debnatu se je čudno zdelo, zakaj je mož na drugem koncu mize tako tih? Potišal je svoj glas nekaj poltonov. Zdi se, da je iskal v očeh tega zapadnjaka odgovor za kdo ve kakšno farmokopejo.

Ta je imel na koncu jezika načrt, ki se je izborno obnesel v domovini njegovega rojstva. Ob veliki inflaciji po prvi svetovni vojni je ostalo tisoče inženirjev brez posla. Hiperprodukcija inteligence! Hotel mu je prestriči nit in zaklicati: Fant, motiko na rame! Velika Indija je Indija na žitnih poljih. Če bi indijskim tehnikom uspelo izplaviti srž svojih možganov v namakanje osušenih polj, bi Indija postala žitnica Azije. A kako naj vstopi v povodenj, ki je lila iz Debnata? Mož je znal poslušati.

„Glejte, Možumdar je tajnik kluba Biplab-Upor. Fant je ranjen v svojem dnu. Pred mesecem mu je umrla sestra šurmila. Bila sta velika prijatelja, študirala je pri Loretinkah in sestre so bile ponosne nanjo, saj je bila načelnica razreda in zmerom odličnjak. Takrat je delala maturitetni izpit. Da bi jo videli v njenem zlatorumenem sariju s črno-žametnim obrobom, s kodri, črnimi kot vran, in velikimi ovalnimi očmi. Bilo je najlepše dekle, ki sem jo kdaj srečal, to vam zagotavljam. Njen oče Možumdar je polkovnik. Trd kot njegov oficirski ovratnik, ambiciozen do okrutnosti. Govoril je, da jo bo po maturi oženil s šejkom iz Arabije...“

Starejšemu se je zdelo, da se je fantu nekaj zavozljalo v grlu. Tok misli se mu je ustavil, kot bi iskal besedi, ki jih ni bilo. Videl je tenko meglico, ki je prekrila fantove oči. Duhovnik je razumel, in da bi zožil molk na čim manj sekund, ga je vprašal mimogrede:

„Pa si poznal šurmilo, Debnat?“

„Rad sem jo imel.“

Molk.

„Pri maturi je imela majčkeno smolo. Izdelala jo je le s prav dobrim uspehom. Spričevalo je skrila pri teti in nekaj dni ni upala

domov. Ko jo je teta privedla, je našla sulice v očeh vseh. Dekle plemenitih in vročih čustev je padla v ledenico. Tudi mati se ni otajala ob dekletovih solzah. Ta prokleti bengalski družinski ugled jo je pokopal.“

„In...“

„Drugo jutro so jo našli obešeno v kopalnici...“

Misijskar je videl mnogo sveta in obvezoval mnogo ran. Vseh ni mogel izceliti.

Debnat je bil ranjen v dno duše. Treba ga bo torej takorekoč prenesti v drugo sobo... obrniti bolnika na drugo stran. „Debnat, fant moj!“ Oni je prisluhnil.

„Ali si bral časopisno poročilo v nedeljski prilogi Amrita Bazar Patrika, kaj se je zgodilo mladi snahi z imenom Sopna? Njen tast, mrvarski trgovec, je skupaj s svojim sinom zahteval in iztirjeval iz Sopne vsak dan več dote, čeprav mu je prinesla že precej zlata v njegove skrinje. Sopna se je vrgla iz petega nadstropja na pločnik ob Camac cesti. Samomor v obupu.“

„Ne, saheb! Detektivi so ugotovili, da je bila poprej zastrupljena...“ Brez pridiha je nadaljeval. „Torej so jo sami vrgli, da se izžemalec spet lahko oženi in napolni očetove kufre. Zločinci so še zmerom na svobodi. To je mafija! Kako že pravi grši pregovor? Ni zidu, ki bi ga ne preskočil z zlatom otovorjeni osel...“

„Nekje je rešitev, prijatelj!“

„Da, saheb:“. Potegnil je iz žepa v rdeče usnje zelo okusno vezano knjigo Mao katekizma in jo položil patru v roke.

Šoukal je počasi vlekel tobak in si ogledoval knjigo. Na koncu so bile tiskane tudi Maove pesmi. In primojdunaj, niso bile slabe. Šoukal je imel čut za poezijo. Potem je vstal in se počasi pomikal proti knjižnici. S police je vzel prav tako v rdeče usnje vezano, s katero je presenetil Debnata.

Mlademu so oči kar izstopile.

„Kaj tudi vi imate našega“ hotel je reči „voditelja...“

„Ta knjiga je zate, ti pa pusti svojo meni. Drži?“

Debnat je odprl zvezek. Bil je evangelij.

Presenečeno prizadet je fant držal prvič v svoji roki evangelij. Misijskar je namreč dal natisniti tisoč izvodov v isti obliki in na istem papirju kot so tiskali Maotsetunga...

„Tu notri išči odgovora, Debnat. Tu notri je življenje, v drugi je smrt. A vsaka izmed teh dveh knjig je tudi po svoje nevarna, če...“

Zazvonilo je. Šoukala je klicala dolžnost.

Debnat je pozdravil in se z negotovimi koraki pomikal k vratom.

„Zmerom dobrodošel, razumeš?“ mu je prijazno odzdravil pater. „Pridem“ je odgovoril glas izza vrat.

Na poti v cerkev je našel vrste ljudi, ki so čakale nanj, izvečine kristjanov.

„Oče, tvrdka Ruby sprejema delavke. Gospod Irwin, direktor, nas pošilja k vam. Kratko priporočilo z vašim podpisom bo napravilo čudež in mojim otrokom kruha.“ Z mladim Irwinom sta že bila v dogovoru. A za začetek more sprejeti le deset mladih žena, ki so spretne v šivanju. Take se najpreje priučijo, kako pripravljati elektronske izolatorje. Irwin je v zvezi z Japonci, ki so pričeli osvajatati tudi indijski trg.

„Moj mož je zbolel na pljučih. Zdravniško je odpuščen iz službe. Če bi mi uspelo dobiti zapolitev pri Ruby & Irwin, potem...“ Mlada žena je sijala vanj s svojimi velikimi očmi. A njen kašelj je ostrušil duhovnika. Tudi njo bo treba poslati na rentgen. Med tem se je natrlo ljudi v cerkev in sestra zakristanka je že čakala patra na pragu cerkve.

„Pridite jutri zjutraj ob osmih.“ jim je zavalil s praga in odhitei v zakristijo, da si nadene štolo in preko nje ogrine bel čador, kot ga nosijo indijski sanijasi-menihi. Padal mu je z ramen v bogatih belih gubah. Misiionar je pristopil.

„Danes bomo molili h Gospodu, zdravniku duš in človekovega telesa, k Odrašeniku za vse, kar je še neodrešenega, k Jezusu za vse tiste, ki so na robu, potisnjeni v pozabo, za vse tiste, ki so v strahu pred jutri, za naše brate, kristjane in nekristjane, za vse tukaj pričujoče, da nam da moč pozabiti sebe in iti na pomoč tistim, ki nas potrebujejo...“

„Prosimo Te, usliši nas,“ je prosilo občestvo.

Zunaj je že močno deževalo in zmerom močnejše. Šumot deževnih osipov je simetrično spremljal zamahe duhovnikovih rok. Napevi zahodnega vetra, ki so znašali dež na okna, so s svojim bobenčkanjem udarjali na srca prisotnih. Potem je vse prehajalo v tiho mistiko molitve:

Po Tebi, z Njim in v Njem je Tebi, Oče, s Svetim Duhom vsa slava, čast, moč in bogastvo.

Na vekov veke, je odmevalo izpod stropov prostornega sveetišča. Živa voda nevidne reke se je iztekala z oltarja in drla preko src – božji hudourniki – na mlinska kolesa, da žene turbine velike Družbe, v Cerkev božjega ljudstva...

Bil je zadovoljen z dnevom, čeprav prijetno utrujen. Večerja, že malo postana, mu je izvrstno teknila, ker mu je Dhiner opralil nekaj drobnih putimač ribic, ki jih je pohrustal s koščicami vred. Riž z rdečo papricirano omako in koscem kruha mu je kar sam od sebe zdrsnil po grlu. Večerjo je poplaknil z dvema kozarcema vode, saj se je pri večerji l.turgiji dodobra spotil in seveda – kadar je imel prijatelje pri mizi, je imel navado pristavljati – ribe morajo plavati... Nekaj kapljic sladkih spominov na rizling ali teran

se ga je vendar vselej bežno dotaknilo...

Navil je gramofonsko ploščo, se vsedel v izguljen naslanjač, dokler mu ni pripela na ušesa tista, ki jo je posebno rad slišal: En starček je živel. Še preden je gramofon na baterije zaključil svoj plop, ga je odneslo v deželo bogsivedikatero...

Sonce je že moralo hribolaziti nekje med Burmo in Tibetom, skočilo na vzhodni rob Indijskega oceana ob Andamanskih otokih in začelo vzbujati tropski pas vetrovalov, ki so pritipali v nočni hlad Bengaliije, da so se vršički dreves jeli tresti od ganotja, tam nekje med nočjo in prvim jutrom.

Težke vrane so se v svojih polsanjah jele premikati na konice vej in bengalski drozg se je prebudil, pričenjajoč svojo prvo budnico, cvik, cvik, taratatata. Zvezde so temnele v azur, in kokil kanarček se je že prikazoval iz jutranje teme in zažgolel, da je zbudil šoukala, ki se je zalotil, da še zmerom ždi, kamor se je prejšnji večer naslonil.

„Asperges me hysoppo“, Pokropi me, Gospod, je molil, ko je vrgel nase nekaj korcev mrzle vode, da se je v hipu streznil. Odhitel je na vrh ravne strehe, vrgel svoje okončine parkrat v zrak, se pretegnil in se vsedel v pozo joge, z rokami na kolenih kot Buda s polzaprtimi očmi. Ta drža mu je pomagala pri cirkulaciji krvi in globokem dihanju. Duh občuti božjo pričujočnost hitreje, kadar so vsi čuti pod kontrolo. Ignacij iz Lojole se je moral te metode naučiti nekje med španskimi Arabci, ki so jo prinesli iz indijskega orienta. Zato svetuje nekaj te vrste vaj, preden začneš jutranji pogovor z Bogom.

Čez nekaj ur se je šoukal vračal s kolesom, kjer je v Bansdrani maševal sestram. Zavil je na desno in se spuščal po ozki ulici mimo mošeje Golam Mphameda, ki je bil takrat, ko je padel njegov oče Tipu Sultan, le dve leti star. Preživel je oba brata, pa tudi precej governorjev. Sprijaznil se je s svojo usodo in postal prijatelj Angležev. Ti so zvestega princa obsipali s častmi in nagradili z lepimi posestvi. Vsako leto je šoukal gledal stotine ubogih, ki jih je mošeja gostila na obletnico Golam Mohamedove smrti. Ena njegovih najlepših ustanov je tista v Dhurumtali sredi Kalkute, ravno nasproti cerkve Jezusovega Srca...

„Večkrat sem se že pokesal, kadar sem katero odveč bleknil, še nikoli, kadar sem molčal!“... Polovička cigarete je še zmerom čepela v kotu usten in mu ni nikdar izpadla, tudi če je na glas govoril.

„Rad imam Angleže, mrzim pa vse, kar me spominja velike Britanije“; ko je ena takih krilatice prišla na uho angleškemu prijateljem, so se čajanke in koktalji pričeli ustavljati. Prav mu je prišlo. To je bilo zabijanje večerov. Imel je čas za branje in pisanje

pisem. „A blessing in disguise.“ Blagoslov!

Še bolj je pritisnil na pedale, da je v dalji zagledal zvonik svoje cerkve.

„Nikdar nismo imeli kolonij, zato nikoli dvojnega obraza med ljudmi“ je primaknil svojo misel bengalskim kulturnikom, ki so se enkrat na leto zbrali na pogovor in lovili ribe v njegovem ribniku. In še marsikaj. Oblečen v kurto in pandžabi hlače je počasi sprejemal vase tudi miselnost svojih ljudi. Postal je eden izmed njih.

„Indijci iz juga zbadajo moje Bengalce z lenuhi.“ Izgovarjal jih je, včasih do slabosti.

„Lep narod je to in kulturen tudi. Že otrokom navezujejo kraguljčke na noge, da jim po ves dan pojejo. Kako ne bi plesali in peli skozi življenje? Poezija starožitnosti jim je v krvi. Dremljejo in bajajo ob belem dnevu. Tujec bi mislil, da lažejo, pa so kakor otroci, ki zavijajo svoje storje v barvasti papir. A kadar ti prično zaupati, potem se začno odpirati vsa vrata. Ponočni so kot talgač palme, ki se zgubljajo pod nebesni strop in z njimi rastejo Bengalci. . . Torej?

Morda jih res gledam s predobrimi očali?“

Samogovor je ustavila tropa fantov. Celice rdečih srajc so navadno našle najboljše prostore za svoje politične simbole. Vsakdanji pretepi s kongresisti so bili nekaj tujnega, kakor jutranje zobanje panta riža. Simbolika pluga in snopja je bila bogatejša, a srp in kladivo je izstopal v mavričnih barvah, dokler se ni izcimil v zlorabo proti Indiri Gandhi. Levičarji so jo slikali, kako s podporo policije mori svoje nasprotnike. Raz zidov so se krvave lise preselile v domove ljudi in povzročale razprtije med mladimi in starimi. . Odtujenost je zagorela v sovraštvo. Ulice so pričele izdihavati nezdrav zrak, ki je dehtel po krvi. Študentje s tehnike in nezaposleni mehaniki so že izdelovali lične pištole in male nevarne ročne granate. Ulična industrija eksplozivov je bila v razcvetu. Strah se je zajedel v predmestje, silil na deželo in nihče ni vedel, kako se ga otresti.

Šoukal je imel oči odprte. Bil je žalosten.

Spazil je dva fantalina, ki sta meni nič tebi nič mazala po novopobeljeni verandi simbole srpa in kladiva.

Dva, tri trenutke ju je motril. Vrgel je bicikel ob grm, ki je poganjal nasproti verande, in skočil do prvega, pobral lonc s črnim lakom, ga zabrisal na vrt in potegnil s čopičem čez obraz drugega, ki se mu ni pravi čas umaknil. Zagnala sta krik in jo ucvrla, kar so ju nesle noge.

Žene, ki so prihajale za delo in po priporočila, so obstale na pol pota, se zgostile v gručo, a kot bi jih odpihnil veter izpraznilo cesto.

Šoukal je preveč poznal cesto, stvar se ne bo tako gladko iztekla...

V manj ko v pol ure so se pojavili fantje in se premikali v gruči proti Šoukalovi hiši.

Ohrani mirno kri, je nekaj prosilo v njem in on je ubogal glas. Ostal je dokaj miren, ko se je žlota deseterice ustavila in je mazač stopil iz njih srede.

„Zindabad“ je zagrmelo iz grl, grgrajočih jezo in srd. Na napeti vrvtici je mazač nosil nekaj težkega. Pater je zaznal nevarnost. Zadnjič je nekemu študentu tista stvarca odtrgala roko do zapestja...

„Pa se pogovorimo, dečki,“ se je stari počasi približeval gruči in glas se mu je tresel. Dober lovec mora srepo gledati tigru v oči, kadar mu zmanjka nabojev, tako je včasih slišal pripovedovati lovce na tigre.

Fantom so izstopile oči. Gledali so zdaj patra zdaj napadavca in nekateri izmed njih so se že začeli umikati. Šoukal je bil že čisto blizu. Skočil je k fantu, mu zavil roko in v hipu je bilo orožje v pravih rokah. Igra je bila končana v blisku. Iz ust fantalinov si slišal le onemogli a,a,a...

Stari vojak je gledal za umikajočimi, ki so izginjali za zidom ograje.

„Murdabad – naj pogine“ je bilo le grgranje onemogle jeze. Ogledeval si je okroglo stvar, na kateri vijak še ni bil odvit. Bog ve, če so fantalini mislili zares?

Pater Beckers iz kolegija jim je lanskega leta komaj ušel. Rešil je stotine malih kmetov iz rok midnaporske denarne mafije s svojo lokalno posojilnico. Naksaliti so ga obsodili kot zavirača revolucije. Ker je bil močan kot Krpan, se jih je otresel, a je nosil dva meseca na porezani glavi turban.

„Misticizem komunistične dialektike.“

Šoukal je položil bombo v najbolj skriti kot ribnika. Rdečico na njegovem obrazu je zamenjala bledica in pleča so mu popustila za par centimetrov. Sedel je k mizi in skrnil svoj obraz v dlani...

Utrujeni mož ni vedel, koliko časa je ždel ob mizi. Tudi ni slišal korakov, ki so se luščili od peščene poti na poti do verande, dokler ni slišal pozdravov, dvignil glavo in ugotovil, da ima orošene prste.

„Saheb, bi lahko govorili z vami?“

Previdno jih je motril in zaslutil napetost ulic v njih postavah. Med njimi je bil upokojeni sodnik Deodat Mekerdži, Rašun Upaday, profesor iz kolegija, katerega je Šoukal bežno poznal, Vidžaj Sinha, zdaj na počitnicah iz Santiniketana, in brat Mohanovega očeta, trgovec Santi Možumdar.

„Izvolite, sem na razpolago.“

„Naš Mohabharat morate imeti v mezincu,“ Profesor si je brisal očala, ko je napravil poklon misijonarju in so vsi posedli ponujene stole, zroč na zemljevide.

„Zaljubljen sem v njeno zgodovino.“ je odkrito priznal, kje ima privezanega svojega konjička.

„Trenutno me zanima, odkod ime Kalkuta?“ je diplomatsko nadaljeval šoukal. Ostrine potez in drža obiskovavcev se je za spoznanje sprostita.

„Brez dvoma zaradi češčenja boginje Kali“ je pokimal sodnik.

„Jaz pa nisem tako siguren. Predsednik Indijske družbe, Job Carnok, tega bo zdaj 300 let, je našel ob Gangesu le tri male naselbine z bazarjem v sredi: Sutanati, Gobindapur in Kalikata z nobenim templjem v sredini. Zadnja besedica bi tudi utegnila pomeniti vodni prekop v stari bengalščini. . .“ Dobričina je začutil, da je prešel na polje, kjer se je dotaknil preveč občutljivega mesta zanje, zato je preskočil iz Kalkute v Delhi, kjer je takrat Sultan Aurangzeb vrgel svojega očeta Sah Zehana v ječo in se polastil oblasti.

„Ali ne mislite, da bi Delhi z lahkoto pogнал Angleže v morje, če bi se takrat povezal v junaškim Tipu Sultanom, ki je sanjal o veliki Indiji in ki je že dvakrat naklestil Angleže pri Mysorju?“

„Škoda, da ni nihče imel duha in podjetnosti Sivadžija, ki je poveljeval regimentom iz Maraštra. Takratni maharadže so bili bolj klativitezi kot patrijoti,“ se je domislil Rašun.

„Priznati pa je treba Angležem, da so nas zedinili bolj kot vsi vladarji Indije. Čarnok je na primer potegnil iz grmade lepo Suprobho. Morala bi goreti živa z mrtvim možem po starem običaju ovdovelih Indijk. Šuthi je bil odpravljen, zakonito prepovedan. Vdove niso več žive gorele z možmi ob sežigu mrliča.“

„Z njo se je tudi poročil. Viktorija Memorial ima njeno sliko in Kalkutčani prihajajo vsako nedeljo občudovat lepotico iz Patne, z imenom Marije Čarnok.“ je dopolnil šoukal.

Gostoljubni pater jim je že pripravljaval kavico. Njegova zmerom ogreje grla in srce in po prvih sladkih požirkih, se je Deodat odhrkal, naslonil na hrbet, prav kot je delal na sodišču v Aliporu in . . .

„Prišli smo v zadevi nekaterih zlikovcev, ki so vznemirili vaš ašram z mazanjem po stenah. Tudi grozili so vam, pater, v kolikor nam je znano. Treba bo napraviti nekaj korakov. To odgovornost čutimo mi vsi tukaj in tudi ljudje z naših ulic. Menda ste že najavili dogodek policiji?“

„Policiji? Ne!“

„Ne razumemo vas, Klub Biplah nas je obvestil, da so vam zagrozili z bombo, ki so jo nekje staknili.“

Vsi štirje so bili sama ušesa.

„Zakaj naj bi javil in koga naj javim? Nihče fantov ni imel več kot 17 let. Policija bi utegnila prijeti dva, tri mladce. Resnični kriminalci, ki stoje za zadevo, se bodo zarili kot krti v podzemlje.“

„Torej jih ne mislite javiti policiji?“

Šoukal je odločno odkimal.

Molk je z negotovimi koraki hodil po sobi za nekaj sekund.

Potem so prišleki vstali in se oprostili patru za nekaj trenutkov. Po kratki izmenjavi polglasnega domenska, sta dva odšla, med tem, ko so ostali sedli h kavici, ki je razširjala svojo aromo v vse kote. Ura je udarila enajst in Radio Calcutta je pričel oddajati klasične „rage“.

„Zelo nam je žal, kar smo videli na verandi. Obljubljamo, da se to ne ponovi več.“

„Jezne ulice.“ se je žalostno nasmehnil šoukal.

Kava je morala biti zares okusna, če bi jo ocenjeval po srkanju. Med tem sta se gosta vračala z nekaterimi fanti.

Debnat je vodil za roko Mohanovega brata, ki je nosil zjutraj bombo. Ime mu je bilo Tapan.

Pa je kradoma pogledoval zdaj patra zdaj može, katerih obrazi so razodevali neizprosnost.

„Tapan, zdaj prosiš misijonarja odpuščanja“, je zagrmelo iz ust njegovega strica. Fant je ugotovil strelice v očeh vseh prisotnih, se spustil na kolena in se dotaknil s čelom patrovih sandal.

„Aširvadam“ – „Blagoslavljam“, je šoukal s krepko gesto postavil fanta na noge.

„Ni slab dečko.“ Stresel ga je za rame in porinil skodelico kave pred njega s piškoti.

In šoukal jim je začel pripovedovati zgodbo predlanskega leta.

„Morda se še spominjate tistega večera na Kumerdgangi, nekaj stotin metrov odtod? Dve vasi sta se obmetavali. Bombe so pokale in puške tudi. Kot starega skavta me je vleklo ven, čeprav so mi sosedge branili. Je nevarno.“

„Od vsakih tisoč krogljic le ena zadene. Včasih je zunaj na polju varneje, kakor v sobi“, sem jih tolažil.

Skrit za gostim drevjem sem opazoval, kako so prihajali oboroženi s sulicami, pištolami in bombami. Nekateri sem prepoznal, zato sem stopil iz nočnega zaklonišča pod lunin svit.

Na moje začudenje so bili med njimi nekateri, ki so se pred dnevi obmetavali z bombami, a danes prihajata po Bog ve kakih dialektiki levica in desnica, roka v roki. In veste, kaj so mi oboji dopovedovali?“

„Slišali smo, da je misijonar napaden in da njegovo skladišče Food for work gori, pa smo vas prišli branit.“

Obrazi vseh prisotnih so zažareli v neki posebni luči, a naj-

bolj so se svetile oči. . .

Vidite, taki so moji ljudje!

Za praznik Vnebovzete, ki je tudi praznik indijske Neodvisnosti, je dobil Šoukal povabilo na slavnost, ki ga je priredil Biplab. Slavnostni gost je bil Šoukal.

Skočil je na kolo, pa ga ustavi Angurbala Grozdana. V roki je držala pet rupij, del prve plače, ki jo pošilja njen prvi sin iz Kašmirja. „Zanesi takoj v župnišče, tam izroči pozdrave očetu Šoukalu in dar za mašo v zahvalo, razumeš, ma?“ Od veselja se je zibala pred duhovnikom. Saj ji ne bo treba več trkati na vrata ali pohajati na posodo. Zdaj bo sama mogla dajati drugim, tako so govorile bolj njene oči kot usta.

„Bog je dober, kajne, Grozdana?“ ji je še pokimal, ko je prevzel darove in odhitel.

Šoukal je moral na oder in aplavz se kar ni hotel poleči. Debnat je spregovoril po mikrofону, da se Biplab odslej preimenuje v Soukaloi. Spet je zagrmelo v aplavz.

V ozadje odra so se zvrstili študenje in študentke, med njimi Tapan, Debnat in ostali. Na drugi strani so študentke pričele s svilenimi sariji izvajati ples metuljev. Ko se je njih svila razvila pred množico v polno, je zablestel napis v bengalščini.

DOBREMU ČLOVEKU — JEZNE ULICE

Aplavz.

A Šoukal je pogrešal nekoga? Ali je Santi Možumdar, Mohanov stric uganil, kaj išče?

„Pater Šoukal, po predstavi, obiščite, prosim, Suniti Možumdar, želi si vaših besed, molitve in blagoslova. Čisto strta je.“

Na uho je šepnil duhovniku.

„Smrt Surmile je komaj prenesla, a Mohana ne more.“

„Kaj se mu je zgodilo?“ je bil ves v poslušanju stari sedemdesetletnik.

„Mohan je izginil. Bojimo se, da v Naksalbari, zbirališče Maovev za Kitajsko. . .“

„Seveda pridem.“ Glas pa ni bil čisto naraven.

Ne le ponosna polkovnikova žena. Ranjen je bil to pot tudi Šoukal.

Učenec pač ne more biti nad učiteljem.

Pastir Šoukal je moral za Njim. . .

GOVOR V TEMI

Dragi znanci in neznanci. Govorim iz temé. Mordá govorim v temó? Govorim v času, ko besede skoraj nič več ne pomenijo. V času, ko je postalo vse kapitalistična ničvredna REKLAMA in komunistična prazna PAROLA. Besede ne pomenijo več nič, ker se ne krijejo z resnico stvari in z resnico bivanja. FRAZEOLOGIJA je prekrila svetovno in narodno stanje. Ne vemo več, kje in kako bivamo in živimo.

Dragi neznanci. Govorim iz sence, zato me težko slišite in še težje vidite. Vsako leto bi morali, kot je ponekod po svetu še navada, govoriti o stanju družbe in naroda, o naši politiki in gospodarstvu, kulturi in morali. Pri nas o teh stvareh poredko in zelo izpodrezano momljamo, oziroma jecljamo. O govoru sploh ni govora. Kako bi naj tudi bilo drugače, ko pa smo skoraj vsi Slovenci LAST mogočne in bogate ORGANIZACIJE, ki upravlja z nami na življenje in smrt. Če je res, da so Združene države Amerike že dolgo več ali manj last silovite banke in njenih kupčij, namreč Chase Manhattan Bank, potem smo Slovenci že dolgo last neke še precej bolj zadržte in usodne kupčije, ki v imenu ideologije, napredka, brezrazredne družbe in splošnega blagorja svetá baranta z nami in našimi, kot da bi bili suženjska živinčeta v stari arhaični pravljici.

Sicer nas ne upravlja monstrum tistega gangsterskega tipa, kot se je na primeru mnogokje zelo cenjenega prezidenta Somoze pojavil v Nikaragui. A nič zato. Dovolj temno je kljub vsem svetlim ugotovitvam tudi pri nas. Če se tista vsemogočna organizacija, ki upravlja z nami, kot da bi bili zgolj surovina, zgolj predelovalni material — in ne ljudje! —, nekoliko nasmehne, se kot na povelje nasmíha celotno slovensko ljudstvo. Žal je naša poglobitna organizacija precej kiselkaste in zelo resne narave. Najraje kritizira, modruje, načrtuje in poveljuje — na zelo neprijeten, siten in celo zmerjalni način. Zato ni čudno, da sta sitnarjenje in zmerjanje postali dve zelo značilni narodni lastnosti. Spremljata nas na vsakem koraku.

Vsemogočna organizacija je zelo vesela, da so Slovenci postali tako pridni, trezni, mirni, upogljiví in razumarski. Tako kot mnogokje po svetu je tudi na Slovenskem nenapisana postava, da

se je treba solidno in tiho vesti. 97% (ali morda celo več, kajne?) slovenskega naroda vseh prepričanj in veroizpovedi tvori marljive delovne mravlje, primerne davkoplačevalce, paranoidne potrošnike petrolejske kulture (čeprav naftica že zelo gori, to slovenskih src še posebno ne boli! — Počakajmo še torej nekoliko, da bo še bolj gorelo!), ki primerno konzumirajo in po potrebi ideološko paradirajo. Vsemogočna organizacija pa ni kar tako od muh. Res skrbi za narodov blagor. Zato ve, kaj prija dobri slovenski duši. Ker se tu in tam iz temé zasliši glas, da Slovencem na severnih in zahodnih mejáh ne gre najbolje, uprizori visoka organizacija čarodejni hokus-pokus, kričavi zbor, slepilni ognjemet o trpljenju „dragih slovenskih bratov onkraj mejá“... Zelo lepo pokažo rakete, pet ali deset minut, dokler sta denar in volja na razpolago, a pod noč je že vse primerno tiho, da slišiš le regljanje žab v deveti vasi. O ti slovenska idila! In o ti strumna organizacija, ki znaš na tako primeren način in ob pravem času najti pravilne sovražnike in pravilne prijatelje! Kako lepo je, da že tam, v skritih kabinetih, o vsem pravilno razmislijo in se pametno domislijo, tako da slovenskemu narodu sploh ni več potrebno misliti.

Sedaj smo pri glavnem problemu. Tisti nad oblaki namreč po zgodovinski logiki priznanja nujnosti najpravilnejšega misli za nas vse. Ugotavlja, kako se prideluje najboljši krompir, kako se piše najprimernejše verze, on določa, kdo je prijatelj in kdo sovražnik, kateri alkohol je zdravju najbolj primeren, kdo vstaja z levo in kdo z desno nogo, kaj je potrebno verniku in kaj neverniku, da vera na avtocesti bodočnosti lahko dokončno izgine. Iztiri. In tako naprej in po vrsti.

Vsekakor pa tudi za visoko organizacijo ne teče več vse tako, kot bi moralo teči. Začelo se je pravzaprav že zelo zgodaj, kmalu po letu 1945. Tedaj zmagovite države, ki so v imenu milijonov v vojni žrtvovanih življenj tako svečano in demokratično prisegale, da je čas temé in fašizma za vedno minil, niso znale zakoličiti poti v nove bolj pravične človeške čase. Vsi tisti veliki ideali, ki so bili tolikim resnično vodilo nekega boljšega in tudi možnega življenja, so izpuhteli kaj hitro skoraj v nič spričo vsesplošnega barantanja, prekupčevanja, sleparjenja in prosjačenja — v imenu ljudstva in ljudstev, narodnih gospodarstev in naprednih oblik življenja — a v resnici v žepe in blagajne tistih visokih in nekaterih, ki jih ne moremo kontrolirati, ker je prepovedano, da bi jih kontrolirali, kot so še kontrolirali francoskega kralja Ludvika XVI. in njegovo „dobro in primerno narodno gospodarstvo.“

Najprej je visoka organizacija prelomila s svojim svetim načelom, da bo prekupčevala samo s primernimi, progresivnimi in družbenotvornimi silami. Potem so sveto puritansko načelo, da

novi red ne bo toleriral niti reklame za pivo, temveč bo na steklenici stalo samo „PIVO“, in nič drugega, ker je PIVO PIVO, in konec, morda še črno ali belo pivo, vrgli čez noč na smetišče nerešenih idealov. Žal se je na tem smetišču znašlo poleg „nekapitalističnega piva“ kmalu še kaj drugega in bolj bistvenega, na primer takoimenovana podoba Novega človeka. Stvari so hitro, kot je znala nejevernim povedati že cesarica Marija Terezija, vladale nad lepimi besedami — in nikakršno škrtanje z zobmi ni več pomagalo. Potem je šlo vse vedno bolj po zlu, oziroma narobe. Lahko bi tudi rekli: rakom žvižgat. Najhuje in najusodnejše škriplje v gospodarstvu: Inflacija, brezposelnost, beg domače krvi v hudi tuji „nepravilni“ svet s trebuhom za kruhom, nepravilno načrtovanje in nedognano prekupčevanje v industriji, povezano s kriminalno korupcijo, ki še sploh ni raziskana, so samo nekatere poteze tistega, kar se skriva pod površino, ki kot nesnažna ledena gora kuka iz strupenomrzlega oceana nečistosti. Tisti, ki se s trebuhom za kruhom potikajo po svetu, so za visoko organizacijo tam zgoraj zelo hitro sumljive, oziroma inkriminirane osebe. Čeprav jim plemenita organizacija ni dala ne primerne delo in ne primerne jela, jih vseeno skuša s pomočjo pranja vesti, netenja njej koristnih domovinskih čustev in ideoloških sentimentalnosti prikleniti nase, na svojo prisilo, kontrolo in železno pest. Kakšna nesramna igra z ljudmi in njihovimi življenji!

Težave pa so seveda tudi drugod, v politiki — in to zunanji in notranji, v kulturi, v družbenem življenju, v človeku — in v organizaciji sami. Ker ni pravega ETIČNEGA BIVANJSKEGA REDA, temveč le FRAZEOLOŠKI RED V NEREDU BIVANJA, se je zlomilo tudi vsakršno realistično obravnavanje življenja in njegovih problemov. Določene in za življenje naroda zelo nujne in bistvene bivanjske predele je visoka organizacija obdavčila s TABUJI, ki jih za ceno življenja ni mogoče prekoračiti. Spominimo se samo na Kocbeka in na iz etičnih in družbeno-evolucionarnih razlogov zelo bistven PROBLEM DRUGE SVETOVNE VOJNE V SLOVENIJI. Belogardizem, krščanstvo, emigracija, manjšina, publicistika in literatura, ki je kljub vsem poskusom visoka organizacija še ne more popolnoma kontrolirati ali uničiti s svojo monopolistično prisilo, so obtežene s TABUJIZIRANJEM najrazličnejših vrst. Določenih pojavov, oseb in stvari, ki so za razvoj naših narodnih interesov bistveno važni, že nad trideset let sploh ne smemo omenjati. Druge pojave lahko omenjamo le v posebnem kontekstu: na primer „belogardistični pisatelj“... „reakcionarna organizacija,“ „narodni zločinec“... itd. Tretje stvari in pojave lahko omenjamo le v določenem vedenjskem ključu (npr. z ironijo) in le v določenih publikacijah, oziroma institucijah (ki na primer nimajo vseljidskega masovnega značaja, kot akademija,

ekskluzivna revija redkih in preventivno kontroliranih „izbrancev“, na videz svobodnejši „krožek z nalogo kontrole stvarnosti in psihološkega ventila kot varnostne mere“, itd.). Problem bodočnosti slovenskega naroda, naše narodne vizije in možne strukture, usoda novih slovenskih pokolenj, usoda odročnih slovenskih predelov daleč za reprezentativno in imenitno „belo Ljubljano“, siromaščina slovenskih Haloz, Prekmurja, Suhe Krajine, istrskih vasi, propad nekdanjih imenitnih majhnih slovenskih mest in trgov, ki so v času vladavine Franca Jožefa I. bili res imenitne „samoupravljalne“ celice slovenskega narodnega kulturnega življenja, socialni problem slovenskega delavca, buržoazno priskutno vedenje slovenske laži-inteligence in pisateljstva, pomanjkanje vsakršne delavske — to je proletarske — problematike v slovenski literaturi in kulturi, sentimentalno patetično (in zlagano) obravnavanje partizanstva in druge svetovne vojne, črno-beli prikazi stvarnosti, kult velike „večne osebnosti“ in kult papagajsko majhnih pol-osebniosti, gigantomanija Ljubljane in nekaterih velikih slovenskih centrov na račun propada malih slovenskih krajev in odročnih predelov, prikrojjevanje slovenske in svetovne zgodovine v privatne namene visoke organizacije, nesvobodnost šolstva in sodstva, tiska in javnega mnenja... In tako dalje. Kaj naj naštevamo še naprej? Na primer obrobni problem slovenske nove arhitekture, ki je uničila zgodovinsko podobo naših mest in trgov — oziroma celih pokrajin. Problem onesnaževanja zraka in okolja! Uničevanja gozdov, naravnih oblik bivanja, problem zanemarjenih železnic in gradnje cest (kje, kdaj, zakaj in kako?). Kič prevarantskega tiska in cenene zlagane literature. In tisto, kar je poleg ne najbolj umnega in dobrega gospodarstva (kar pa je tudi svetovni problem) morda iz ETIČNIH OZIROV za slovenski narod in slovenskega človeka najbolj usodno: „pluralistična“ delitev Slovencev v kategorije najboljših, boljših, slabih in zločinskih Slovencev — v temnih monopolističnih „nepluralističnih“ kabinetih visoke organizacije.

Ni čudno, da je MONOPOL visoke organizacije vzgojil novo pasmo človeka: EGOISTIČNEGA OPORTUNISTA, ki gleda le na svojo zasebno politično in materialno korist. Današnja slovenska družba je podobno kot večina „uradno socialističnih družb“ zelo malo resnično „socialistična“. V ospredju stojte zasebni, materialistično prikrojjeni interesi. Slovenska družba je DRUŽBA VSESPLOŠNEGA PONEUMLJENJA IN PONEUMLJANJA, ki je lahko le v interesu MONOPOLA VISOKE ORGANIZACIJE, ki na kar fevdalističen način vlada in razpolaga z vsem in vsakim. Pa še tu bi morali pristaviti dve ali tri besedice v zagovor starih patriarhalnih in agrarnih vladarjev, ki so vsaj tu in tam skušali res vladati v imenu visokih idealov krščanske ljubezni in pravič-

nosti. Tehnokratski vulgarni aparat fevdalističnega povprečja no-vega časa ne pozna niti teh starih primitivnih načinov vladanja, ker „uravnalovka“ skrbi, da nihče ne preskoči meje, ki vodi iz nekvalitete prisil v KVALITETO RAZSVETLJENE UPRAVE!

V Sloveniji vladajo fraze. Besede ne krijejo resnice bivanja. Stvari v temi ostajajo neosvetljene, ker ni besed, ki bi jih opisale. Današnja slovenska družba resnice ne pozna. Slovenska literatura je bolj kot kdajkoli prej v naši kratki narodni zgodovini popolno- ma podrejena EGOISTIČNIM INTERESOM SPRENEVEDANJA IN PREKUPČEVANJA s slamo slabega denarja — brez kritja z ute- meljenimi družbenimi ideali in narodnimi interesi. Zato v sloven- ski literaturi še ni bilo nikoli toliko mlatenja prazne slame, inflacije besedí in votlih vsebin, kot je to primer v zadnjem desetletju. Medtem ko pri takoimenovanih socialnih realistikih, klasikih par- tizanskih tem in tudi mnogih krščansko pristriženih avtorjih vlada STATIKA konservativnega, prevladuje pri mlajših rodovih STA- TIKA leporečništva in frazarjenja brez kakršnegakoli ekonomsko- estetskega kritja. Le redke izjeme vsaj delno kljubujejo temi vsesplošnega oportunitizma. Ker ni več besed, ki bi opisale stvari, kot so, ni literature, ki bi bila družbeni in človekov kažipot. Sveto pismo v imenu prve Besede, resnične stvariteljske duhovne Be- sede, kje si danes in tukaj?! Danes ni Svetega pisma besed, ker poznamo v glavnem le besede temé in zamračevanja, torej ne-be- sede hudičevstva. STATIKA nerešenih problemov z matematično doslednostjo narašča. Nafta gori. Gorje človeku, ko bo mera polna. Ko bo svetovna petrolejska kultura kapitalističnih kupčij in ideoloških prevar zgorela v požaru prenasičene nasitnosti, ki si ga je sama zanetila.

Dragi znanci in neznanci. Govorim tu, pred vami, iz temé. Kaj bo iz našega naroda, njegove ekonomije, družbene morale, njegove kulture in poslanstva, če bo zgorel prej, kot se je mogel v dobrobit slovenskega človeka in njegovih željá izpolniti in dopolniti? Zakaj so nas tirani osebnega kulta, kapitalističnih in ideoloških petrolejskih kupčij, egoističnih sprenevedanj pripeljali tako daleč? Zakaj smo se pustili zbegati in zastrašiti? Zakaj smo prišli pod popolno kontrolo manhattanske banke in moskovske puš- ške — z eno samo izjemo: s še odprto pisarno domačega špekul- lanta, ki že davno izstavlja čeke brez kritja? Kako dolgo bo še? In zakaj po tej poti? In sploh! Čemu tako?

Akad. slikarka
MARJANCA SAVINŠEK

Paris
olja

Žena klovna,
92 cm x 73 cm

Mali ribič,
92 cm x 73 cm

Magični cirkus,
92 cm x 73 cm

Slovanski ples,
92 cm x 73 cm

Jesenski šopek,
92 cm x 73 cm

Najnovejša dela z razstav leta 1982 v Hotel Holiday Inn', Strasbourg
in Centre d'étude du Crédit mutuel, Bischensberg

KAREL RAKOVEC

POSNETI SONETI IV

*Dvojica na momentki misli, da bo
na skali večno stala: on z roko maha,
njen smeh je narejen in ruž postrani.
Pod katerim soncem spita zdaj pozabo?
O kruti čas! Tvoj album naj se baha
prav s tem posnetkom, drugih ni ohranil?*

(Mark Van Doren, Remembered gaiety)

ANA AHMATOVA

Primorski sonet

Tu vse bo mene preživelo,
še tale stari golobjak
in to pomladno čudo zrak,
ki je čez morje priletelo.

In slišim večnosti vabilo,
od onstran klic nepremagljiv,
in na trepet cvetočih sliv
se seme mesca je razlilo.

Iti zložna bolj ko ponavadi
je bela pot skozi gozd smaragdni,
ki pelje ne porečem kam.

Tam žanje luč in zrela njiva
na Carsko selo me spominja,
na drevored kraj ribnika.

FRANCESCO PETRARCA

Benedetto sia 'l giorno, e 'l mese, e 'l anno

Dan blagoslavljam, uro in minuto
in mesec, leto in jutro in letni čas
in kraj, kjer mi srce zajel je plaz
lepih oči in še leži podsuto.

In blagoslavljam prve sladke muke,
ko me zapazil je ljubezni bog,
in blagoslavljam nepremični lok
in rane in puščic neizdrte kljuke.

In blagoslavljam vsa nešteta imena,
ki sem pošiljal jih v ušesa njena,
in jok in vzdihovanje in nemir.

In blagoslavljam tinto in papir,
ki pojeta nje slavo, in čustva zvesta,
kjer ona vlada in druga nima mesta.

MICHELANGELO BUONARROTI

Non posso altra figura immaginarmi

V najvišjih mislih bi iskal zaman
podobo iz gline ali sence same,
ki bi se mogla z večjim mikom zame
postaviti tvoji lepoti v bran.

Zgubim se, če od tebe krenem vstran,
ljubezni se praznota vseli vame
in moja bol, namesto da pojame,
se pomnoži: od smrti sem obdan.

Beg ne pomaga. Dvakrat brže in huje
lepa sovražnica me zasleduje.
Počasni hitremu ne ubeži.

Oči mi Amor z lastno roko obriše
in mi nagrado mojih muk opiše:
kar mnoge stane, ni brez vrednosti.

ALICE MEYNELL

Renouncement

Ne smem misliti nate. Trudna, a vztrajna
se brzdam, dasi v vsem, kar ima smisel
– v najljubšem verzu in v sinjem previsu
neba –, bedi le zate misel tajna.

O, tik najdražjih misli je zaprta
v kamri srca tebi prižgana misel
in čaka v nikdar odčarljivem risu.
Ves dolgi dan te iz spomina črta.

A kadar dnevni straži noč zakrije
izmučene oči in sila spanca
mi razrahlja zapone in zapreke,

znebim se volje, kot sem se obleke,
in v prvih sanjah prvega že klanca
vzhitim in k tvojim prsim se privijem.

WILLEM KLOOS

Zoals daar ginds, aan stille blaute lucht

Kot se srebrni popek lune odpira,
eksotičnega cveta brez sadu
na tihem nebu poznega večera,
in zvene neodprt na jutra dnu,

tako napol razgaljena pred psiho
si dala mojim se očem v oblast
in že s smehljajem, z milim vzdihom
pretrgala si kratkotrajno slast.

Jaz ljubim te kot krasne sanje,
ki po neskončne sreče kratkem času
ob prvem svitu dale so slovo,

kot zarjo jutranjo in zvezd bleščanje,
kar dragega sem zgubil in ne več našel,
kar je neznansko daleč in lepo.

ELIZABETH BARRETT BROWNING

I lived with visions for my company

Živela sem v tovarištvu vizij,
ne fantov in deklet, in radovala
sem njihove se družbe, poslušala
njih petje, kot da lepših pesmi ni.
Kmalu škrlatne vlečke je prekril
zemeljski prah, umolknile so lutnje
in moje oči postale neobčutne
ko njihove. Prišel si ti in – bil
in spolnil predpodobo. Njih sijanje,
njih petje, obrazi (boljši, dasi isti,
ko v krstnem kamnu posvečena voda)
so v tebi. In od tvojega prihoda
dobi srce dovolj, da se nasiti,
saj kar da Bog, osramoti vse sanje.

WILLIAM SHAKESPEARE

When in disgrace with fortune and men's eyes

Kadar v opreki s srečo in z ljudmi
daleč od vseh, zavržen, v solzah tonem
in nadlegujem milost, ki molči,
premišljam svojo usodo in jo kolnem,
želim imeti drugih lepo rast,
obilen up, prijateljev na voljo,
zavidam tem umetnost, onim čast,
kar godi mi, zavračam nejevoljen,
in malodušne misli me že tró,
se srečen spomnim nate in moja reva
kakor škrjanec z mračnih tal v nebo
zleti in jutro hvali in prepeva.

Spomin tvoje ljubezni je predal
zvrhan draguljev, kot jih nima kralj.

RICARDA HUCH

Sieh mich, das Meer dir zu Füßen brandet

Jaz, morje, pljuskam okrog tvojih nog,
sem stopi, da te moj poljub raztaja!
Ko val za valom usta ti napajam,
ti elementa morskega si bog.

Naj moj život čez tvojega drsi,
tkanina žarkov naju naj ne loči.
Ti sam, nad tabo le nebo se boči
in plašč te odeva mojih nežnosti.

Z žarom nabite kapije oceana
zapušča sonce, in dobrotna ruši
mu plamen za plamenom trda noč.

Naj v večnem mraku najin svet ostane!
Vihar potrpežljivih prošenj usliši,
ugrezni v moje se ljubezni moč.

LUIS DE CAMÕES

A formosura desta fresca serra

Lepota teh gozdičev, senca hladna
pod gostimi zelenimi kostanji,
pohlevni tek potoka po globanji,
od koder vsaka žalost je pregnana;

hripavi šum morja, bajna obala,
sončni zaton za griči, prek pravnine
počasnost vračajoče se živine
in sapa, ki oblake je scefrala;

in vse, kar v bujni pestrosti narava
daje prelepega, srce mi rani,
ki tvoje odsotnosti ne bo vzdržalo.

Brez tebe mi je vsaka stvar neprava
in mrzko vse. Tvoja odsotnost znani
v največji radosti največjo žalost.

LOUISE LABÉ

Predit me fut, que devoit fermement

Vedeževalka mi je opisala
ga do potankosti, ki me bo ljubil,
in nisem dvomila, da bi kdo drug bil
kot on, ko sem čez čas ga res spoznala.

Bolj kot je prav za žensko, sem se zbala,
da se nesrečni snubec bo pogubil,
dokler mi ni srca povsem zarubil,
tako goreče sem ga milovala.

Kar je nebo hotelo skupaj upreči,
kajne, bi iti moralo po sreči.
A oblaki so na vseh straneh neba,

krut veter piha, udarja grozen grom
in zdi se mi, da so moči pekla
oddavna zasnovale brodolom.

RAINER MARIA RILKE

Letzter Abend

Noč in drdranje v dalji, ker glavnina
vojské je že odšla mimo alej.
On dvignil je pogled od klavecina
in še igral in se ozrl k njej,

skoraj kot kdor pogleda v zrcalo
in vidi v njem navrhano mladost,
podobno svoji, in vidi žalost,
bolj zapeljivo ob vsakem zvenu not.

A zdaj, kot da prizor je skalil čad,
stoji ona pri oknu v tinu trudna
in tolčenje srca kroti s težavo.

On neha igrati. Od zunaj veje hlad.
S konzole pred zrcalom mrka in čudna
gleda črna čaka z mrtvaško glavo.

DANTE ALIGHIERI

L'amaro lagrimar che voi faceste

„Grenke solzé, ki ste jih ve točile,
o moje oči, ponoči in podnevi,
sočutnim so očem ob moji revni
– samé ste priče – solze izvabile.

A mislim, da bi brž se posušile,
ko bi srce, iznenada verolomno,
vas nehalo spominjati na ono,
ki ste ji še pred kratkim grob zalile.

Vaših pogledov lahkomiselnih me
je silno strah, in glavice koketne
bojim se, ki pogled je v vas uprla.

Dokler vas ne zatisne smrt, ne smete
pozabiti gospe, ki vam je umrla.“
To srce moje izgovori in vzdigne.

DIEGO FABRI

PREISKAVA

Drama v treh dejanjih

Poslovenil BRANKO ROZMAN

Tretje dejanje

Romarska cerkev. Isti prostor kot v prvem dejanju. Zadnji večerni udarci na zvon. Prostor je v somraku; nekaj rdečkaste luči sili skoz odprta vrata, slabotnejša iz cerkvene notranjščine.

ANGELA sedi med vrati in omaro za paramente, tam je še razložena mašna obleka, a to pot druge barve: rdeča, v spomin na „mučenca“ prihodnjega dne. Zvon ne udarja več. Čez nekaj trenutkov prihaja po stopnicah VIKAR, ki se bliža ANGELI. Ta se dvigne in mu gre naproti.

ANGELA: Gospod vikar, niti minute ne smemo izgubljati.

VIKAR (*govori počasi, kot izčrpan*): Ne vznemirjajte se, gospa. Pri vas sem.

ANGELA: Brž morava urediti. Moj mož bo skoraj prišel.

VIKAR: Dobro. Tudi vašega moža bomo sprejeli.

ANGELA: A prej bi vam morala vse povedati. Ne boste nama mogli zares pomagati, če najine zgodbe ne poznate docela.

VIKAR: Poznam jo.

ANGELA: Ne. Ne vse.

VIKAR (*se umakne*): Bi mi radi pripovedovali nove reči?

ANGELA: Ja.

VIKAR: Pa je res potrebno, gospa?

ANGELA: Nujno je. Če sem se odločila priti nazaj, sem se odločila, ker hočem zdaj do konca.

VIKAR (*predano*): No, začnite!

ANGELA: Želela bi, da bi med nama ne bilo pregraj, pred-sodkov.

VIKAR (*jo pazljivo gleda*): Nobenih ni.

ANGELA (*izbruhne*): Ne branite se, prosim vas. Bodite kot zjutraj.

VIKAR (*jo še vedno gleda*).

ANGELA (*bolj umirjeno*): Povejte mi odkrito, če vam je tak način pogovora nadležen – če vas moti, da bi mi povedali svobodno, kar bi radi...

VIKAR: Ne.

ANGELA: Zjutraj pa ste bili nekam zadržani.

VIKAR: Zdaj nisem. Govorite.

ANGELA (*se odmakne in se ustavi pred mizo*).

VIKAR: Razburjeni ste... Mirno pripovedujte. Za vse je odpušcanje.

ANGELA (*se skloni, položi eno koleno na stol, upre komolce na mizo in potisne glavo med dlani. Vikar stoji za njo, oddaljen. Premor*): Tedaj... – tedaj sem poskusila tistega človeka, ki se je zaobljubil Bogu, ubiti.

VIKAR: Ubiti...

ANGELA: Ubiti, ja.

VIKAR: To sem si mislil.

ANGELA: Imejte me za ubijavko, tudi če tistega zločina ni bilo. Ni ga bilo, ker nisem hotela jaz.

VIKAR (*skoraj sebi*): Ubiti njega – ne sebe.

ANGELA: Tudi sebe. Odločila sem se, da morava Renat in jaz skupaj končati.

VIKAR (*kot preje*): Torej tudi vi?

ANGELA: Tudi jaz, tudi jaz. Skupaj, sem rekla. Samomor in umor.

VIKAR: Ja, ja...

ANGELA: Vse sem pripravila za pozno zvečer, za ponoči. Brez orožja: s strupom. – Prosim vas, ne mislite, da sem storila vse to v razburjenosti ali v omotici. Ne, sploh ne. Bila sem sama sebi prisotna – sklepala sem razumno, računala. Njegova in moja smrt, obe pripravljeni mirno in trezno.

VIKAR: Prav lahko verjamem. To mirnost daje smrt, če ji gledamo v obraz, če jo sprejmemo...

ANGELA (*se zgane*).

VIKAR: ... tudi huda smrt.

ANGELA: Ali je smrt dobra in huda?

VIKAR: Prav dobro veste, da je.

ANGELA (*izbruhne, rada bi to zavrnila, a se zdrži*): Pustite me, da povem... – Renat je bil na okrevanju, rekla sem vam že. Bila sem pri njem. – Stresla sem mu strup v kozarec z uspavalnim praškom, ki sem mu ga pripravila vsak večer. Bile so noči, polne nemira. Zaspal je, a proti polnoči se je prebudil... Vedno. Njegova ura. Tedaj je kot vedno segel po uspavalnem napoju in zapustil zemljo v poletu... – v poletu k svojim nebesom, ki so zame ostajala prazna... (*Premor.*) Tudi jaz sem vzela strup, proti polnoči v pričakovanju, da on že blodi drugje – kajti jaz, ki nisem verjela, ki ne verujem v nobeno drugo Kraljestvo, sem vendarle pričakovala srečanje z njim v drugih krajinah... Prišel je trenutek, ko je strup že deloval, tedaj sem prosila za tisto srečanje, ki ga ni in ni bilo – on ni prišel... Storila sem bila vse to, da bi ga srečala – svobodna, midva sama – prosta vsake druge

vezi – a ni prišel... ni prišel... Tedaj sem zavpila in ga poklicala, kar so mi dale moči...

VIKAR: Kdo je prepovedal smrti, ki ste jo poklicali, vstop v vajino življenje?

ANGELA: Renat tega ne ve. Ne ve še ničesar. Ne ve, da je bil v smrtni nevarnosti. Nikdar ni ničesar izvedel. Vsega tega si citi ne predstavlja.

VIKAR: Pa... vendar? Kako, da se v tisti noči tisto ni zgodilo?...

ANGELA: Še pred nekaj trenutki je bilo to skrivnost tudi zame. Tudi jaz nisem vedela, iz kakšnega skrivnostnega vzroka se je strupu izmaknil. Vse do danes nisva o tisti noči več govorila. Skoraj dve leti molka.

VIKAR: Pa danes?

ANGELA: Renata je tisto noč obiskal – Bog in mu je govoril.

VIKAR: Sanje?

ANGELA: Sanje. A več kot samo sanje. Res, nenavadne sanje. Mene je zmedlo! (*Z mržnjo, nepreudarno*): Skoraj prepričana sem, da se je bil Bog še enkrat zganil njemu v pomoč, v rešenje.

VIKAR: In vi?

ANGELA: Kako jaz?

VIKAR: Tudi vi se niste končali.

ANGELA (*trpko, s posmehom*): Zame se je vse odigralo bolj vsakdanje. Njega je rešil Bog, mene pa čisto preprosto – ljudje. Vedna razlika.

VIKAR: Tako naj bi vam ga Bog hotel še enkrat vzeti?

ANGELA (*močno, razvneto, razsvetljeno*): Ne! Tu je zdaj nova stvar! In zato sem tukaj. Bog me je pokazal razmršeno žensko, ki je kričala, ki ga je rotila, ki se je prerivala sredi med množico, in ukazal mu je, naj jo dohiti! Jaz sem bila! Jaz!

VIKAR: Vi torej vse to verjamete?

ANGELA (*v zadregi*): Ne, ne verjamem. – A moram odkrito povedati, da se nekaj časa sem vedem, kot da bi bilo vse res – sicer pa to sami vidite, dobro vidite...

VIKAR: Res, od zjutraj ste se precej spremenili.

ANGELA: Nič več vam ne vzbujam strahu.

VIKAR: Ni to...

ANGELA: Kaj pa:

VIKAR (*jo gleda, potem skloni glavo*).

ANGELA (*proseče*): Prosim vas, gospod vikar, ne vdajte se strahu, ne bojte se me, ker vas bom postavila pred preizkušnjo!

VIKAR (*spet dvigne glavo*).

ANGELA: Prosim vas, da mi res pomagate: svoje življenje polagam v vaše roké prvič in zadnjič.

VIKAR (*je silno pozoren, nehote se ves vzravna in gleda kvišku*).

ANGELA: Videli bomo, če ste svetnik.

VIKAR (*drhteče*): Molčite. Povejte preprosto, kaj pričakujete od mene.

ANGELA: Ne morem živeti ob Renatu s to skrivnostjo v sebi. Jaz sem ga ubila. Živ ob meni je kot od mrtvih vstali, ki me toži. Moja ljubezen do njega – dajte me razumeti, gospod vikar, – je zdaj pošastna; ljubezen ženske, kakor sem jaz... moja ljubezen je vsa pozemska... polna želja... do tega izvoljenega, zaznamovanega... izbranega moža... Ne morem več! Iz neba prihajajo trume angelov, da ga rešujejo... Ali slutite, v čem je moja kazen? V ljubezni... V ljubezni, ki ne more več živeti!

VIKAR: Radi bi mu vse priznali.

ANGELA: Ja. A se bojim, neznansko bojim. Polna sem strahu, ki mi pa še vedno daje, da živim. Živim od tega strahu, a živim! Vendar zdaj je dovolj strahu, dovolj vsega. (*Premor. Angela se obrne.*) Gospod vikar, v tem trenutku vas prosim, da mi pomagate. Vi mu povejte. Povejte mu, brž ko pride.

VIKAR (*Ne odgovori.*)

ANGELA: Povejte mu vso resnico. Končano bo... Videli bomo, kaj se bo zgodilo... (*Sope.*)

VIKAR (*bolj in bolj mu sahne pogum*): Česa me vendar prosite, moj Bog! Silite me, da bi vam dobil odpuščanje?

ANGELA (*slabotno*): Ne, ne...

VIKAR: Seveda: zato, da bi dobili odpuščanje, ste se vrnili k meni. Za kaj drugega pa? Saj je to tako človeško... Jaz pa... Do zdaj sem za grehe ljudi vedno prosil odpuščanja od Boga, samo od Boga. Vi pa terjate, da vam dosežem odpuščanje od človeka – in kakšnega človeka... – čutim, da sem za to tako nepripravljen, tako nezmožen... ker je to teže, toliko teže... (*Premor.*) Zakaj imate vame tako zaupanje? Ne počnite tega, rotim vas... Vzemite nazaj tisto, kar ste mi zaupali, nazaj, vzemite nazaj...

ANGELA: Ne! Ne, ne... To je nekaj groznega... a vi mu morate to povedati, prav vi.

VIKAR (*mrmra*): Gospod...

ANGELA (*ga gleda, smili se ji. Proč mora, da je ne zmore ganotje.*)

VIKAR (*mrmra*): „Ecce, ego mitto angelum meum, qui praeparabit viam...“ (*Počasi sede k omari, pod razpelo, na drugo stran, kjer je prej sedela Angela*): Počakajmo, da pride. Bomo videli...

ANGELA (*tudi sede. A proč od njega, v višini zavese.*)

VIKAR (*nadaljuje, z rokami v žepu, mrmraje molitve v latinščini.*)

ANGELA (*takoj nato, trudno, hripavo, skoraj brez glasu*): Rada bi šla od tu vsaj rešena..., olajšana...

VIKAR (*molí.*)

ANGELA: Varujte se me, da kraja se me varujte, gospod vikar... kajti v meni je sla po zlu... sla po oskrunjenju...

VIKAR (*molí.*)

ANGELA: Celó všeč mi je bilo, da sem mešala vašega tovariša..., tistega duhovnika, ki je z vami...

VIKAR (*prekine molitev*): Kje ste ga videli?

ANGELA: Prišel je k mojemu možu, pa sem bila doma jaz.

Slaboten človek je, pa sem ga hotela zapeljati. Uspelo mi je, da me je gledal s poželenjem. Vedno se maščujem...

VIKAR (*molči. Nato spet začne s svojo mrmrajočo molitvijo.*)

ANGELA: Pa vendar... je tisto, kar me tako tesno veže na Renata, njegova sla po čistosti. Nobenega dvoma o tem ni več – jaz pa se ji še naprej posmehujem. Rada bi jo umazala pri korenini, za vselej. Pa čutim, da ne morem – ni mi dano, da bi se spustila tja dol, do korenine. In prav tam bi rada poskusila: pri tistem, kako je ustvarjen moški. – Tista skrivnostna globina mi uhaja, vselej mi je ušla. Ni nam dano – Izjavljam, da sem premagana... – Za vse to ste lahko prosili vašega Boga odpuščenja.

VIKAR (*še vedno moli, nekaj z močnejšim glasom. Velika vrata se naglo odpro in nekam razburjen vstopi Sergej.*)

D. SERGEJ (*ugleda le Angelo pred seboj*): Gospa, vas sva iskala.

ANGELA (*se naglo dvigne*): Kje je Renat?

D. SERGEJ: Pride, pride. Šel je skozi cerkev, če bi morda bili vi tam.

ANGELA: Ah, pravo obleganje: vi od tu, on od tam – umik ni možen.

D. SERGEJ: Pojdiva torej ponj...

VIKAR (*iz svojega polmračnega kota mrmra molitve.*)

D. SERGEJ (*se okrene in zagleda vikarja*): Tudi vi tukaj! Končno vas je le čutil... (*Prisiljeno jezno*): Zakaj ne prižgete? Nič se ne vidi...

VIKAR (*ga gleda, ne da bi se premaknil, in nadaljuje z molitvijo.*)

D. SERGEJ (*vzame stenj in prižge živčno sveči, ki sta na omari ob razpelu.*)

RENAT (*se pojavi vrh stopnic*): Smem?...

ANGELA (*se zgane proti njemu*): Renat!

VIKAR (*se dvigne. Rezko Don Sergeju*): Čas je, da odidete. Pripravite se za pot, sicer boste mudili.

D. SERGEJ: Ne skrbite zame. Lahko počakam. (*Prižge si cigareto.*)

RENAT (*je prišel do konca stopnic v vikarjevo sobo; pre-vidno gre proti svetlobi, od koder čuje glasove*): Z dovoljenjem...

ANGELA (*ga dohiti na pragu*): Jaz sem, Renat.

RENAT: Toliko sva te iskala.

ANGELA (*polglasno*): Pridi, pridi... Tu je vikar...

RENAT: Zakaj nisi počakala?

ANGELA (*kot prej*): Nisem mogla več čakati. Dobro si vedel, kje me boš našel. A pridi sem... (*Skoraj porine ga v drugo sobo*): Gospod vikar, glejte, moj mož. (*štiri „osebe“ so zdaj prvič skupaj, drug drugemu naproti, negibni, ločeni, vsaksebi.*)

D. SERGEJ (*od daleč prekine molk*): Profesor je prišel po gospo. Odpotovala bosta. Tudi jaz bom odpotoval z njima... Skupaj bomo odšli.

ANGELA: Ne takoj. Lahko še malo ostanemo... (*Približa se Don Sergeju in ga vodi proti zavesi.*)

D. SERGEJ: Pa kaj vendar je?

ANGELA: Rada bi, da se spoznata. Vi se ne vmešavajte...

VIKAR (*se je premaknil k Renatu.*)

D. SERGEJ (*se obrne in gleda.*)

ANGELA: Ne vohunite. Pustite ju v miru...

VIKAR: Prvič vas vidim, pa sem danes že toliko o vas slišal...

ANGELA (*Don Sergeju*): Pojdiva, pripraviva vašo prtljago. (*Dvoumno*): Pomagala vam bom!

RENAT: Že zjutraj sem prišel sem gor...

VIKAR: Mislim, da vas že nekoliko poznam...

D. SERGEJ (*Angeli*): Res mi boste pomagali?

ANGELA: Res.

D. SERGEJ (*še enkrat oplazi s pogledom vikarja in Renata*): Z vikarjem ste skovali zaroto, kajne? A se ne spleča. Sva že sklenila...

ANGELA: Sklenila? Kaj?

D. SERGEJ (*se okrene proti svoji sobi*): Pridite... pridite sem; bova tu govorila...

ANGELA (*gre v D. Sergejevo sobo.*)

RENAT (*ki ju je opazoval*): Kam greste, Don Sergej?

VIKAR: Pustite ga, naj gre.

RENAT (*D. Sergeju*): Bova potem govorila, na poti... ne zdaj... ne tu, Angela!

ANGELA: Ne premaknem se. Tudi ti počakaj, Renat.

D. SERGEJ (*Renatu*): Zakaj ne bi mogli govoriti, tu? (*Vikarju*): Bi šli morda v cerkev; mi bomo medtem govorili... o naši poti!

ANGELA: Ne, gospod vikar! Ne premaknite se! (*D. Sergeju*): Kaj vam je to mar? Zakaj se vmešavate? – Renat! Zakaj se vmešava?

RENAT: S teboj morava govoriti.

ANGELA: Ti?

RENAT: Oba.

ANGELA: On tudi?

RENAT: Tudi.

ANGELA: Ah! To je zame novo. (*Motri D. Sergeja; potem Renatu*): Tudi midva bi morala govoriti s teboj. (*Ostro*): A kaj ima pri tem ta?

D. SERGEJ: Toliko kot vikar. Midva sva vedno imela opravka s takšnimi stvarmi. A zdaj se v tej obleki poslednjič vmešavam. (*Z nekakšnim gnevom vikarju*): Se res ne bi mogli uma kniti?

ANGELA: Sem že rekla, da ne!

RENAT (*odločno, drzno*): Potem govorimo tukaj, vpricho vikarja – naj še on sliši.

ANGELA: Govoril bi rad... tako... Toliko nas je...

RENAT: Ja, ja! (*D. Sergeju*): Začnite.

VIKAR (*gleda Renata.*)

D. SERGEJ (*se zmede. Izgubljen je.*)

RENAT: Povejte. Začnite.

ANGELA (*Renatu*): Potrebni so nam odvetniki, branivci, kaj? Kakšne šleve smo!

RENAT: In ti?

ANGELA: Tudi jaz! Tudi jaz! Vsi skupaj!

RENAT: Vsi potrebujemo odvetnikov, branivcev.

ANGELA: Oh, kako slabo si izbral, ubogi Renat!

RENAT (*brez misli*): Ni važno! (*D. Sergeju*): Najprej vi – dajte, povejte! Še pred nekaj trenutki ste bili tako trdni. (*Dolg premor.*) Kaj se bojite vikarja?

VIKAR: Ja, vikarja.

D. SERGEJ (*kot zadet*): Kdo to pravi?

VIKAR: Ne spleča se vam govoriti.

ANGELA: Zakaj ne? Pustite ga, naj pove!

VIKAR: Ne oropajte se svojih skrivnosti... ne razgalite se...

ANGELA (*vikarju*): Ne! Ne bojte se!

RENAT: Tako bo, kot da bi se spovedovali. Javna spoved!

D. SERGEJ. Mar se prvi kristjani niso pred vsemi spovedovali?

RENAT: Potem bo vse pokrila teža molka...

VIKAR (*drhti*): Ne. Če nas ne pokrije nebo – usmiljenje, hočem reči, odpuščanje, bo slabše kot prej!

ANGELA: To ni važno! Naj govori... naj govori! – Vsi bomo govorili! Vsi! Slednjič vendarle!

VIKAR: Moj Bog! Mislim, da ni ta cerkev nikoli ne videla ne slišala česa podobnega!

ANGELA: Še bolje! Bomo mi začeli novo dobo v zgodovini te božje poti! Kot da smo prvi ljudje! (*D. Sergeju*): No, dajte! (*Posmehljivo.*) Začnite vi s svojo spovedjo prvih kristjanov! (*Kratek premor.*)

D. SERGEJ (*suho*): V dveh besedah lahko povem: midva – jaz in profesor – sva spet našla vsak svojo svobodo.

ANGELA: Se pravi?

D. SERGEJ: Odločila sva se, da se oprostiva vseh vezi. Profesor bo ostal sam – vi sami, svobodni; tudi jaz – sam.

ANGELA (*gleda oba; Renat je sklonil glavo. Don Sergeju*): Kaj pomeni to, da boste tudi ostajali sami? Renat, razumem. A vi, kaj boste vi?

D. SERGEJ: Človek, navaden človek, kot so drugi. – Slekem bom talar.

ANGELA: A! Pa je dovolj, da nekdo sleče talar, da... – Gospod vikar, ali je to dovolj?

VIKAR (*na omaro naslonjen molči; za trenutek pogleda Sergeja.*)

ANGELA (*Renatu*): Prav, prav... Kdo pa je tebi dal toliko poguma, da se osvobodiš? Morda on? Potem se ne bojiš več, da bi se jaz spet ne poskušala usmrtiti? Ne več?

RENAT: Pojasnimo to, Angela...

ANGELA: Kaj pojasnimo! Sklenila sta, pa konec! Kaj boš pojasnjeval! Spet blebetanje, vedno blebetanje... (*Vikarju*): Ta-

dva sta se že odločila, – ste slišali? Sta že sklenila – sebičneža! In vendar morata zvedeti vse... Gospod vikar... (*Zdi se, da se vikar zanjo ne zmeni; še vedno zre v Don Sergeja.*)

D. SERGEJ: Seveda... komaj se je začelo...

RENAT: Pomisli, Angela: če sva se poročila tako... s tolikšnim hlinjenjem, s tolikšno hinavščino...

D. SERGEJ (*vikarju*): Trudil sem se, da bi o svetu, o življenju ničesar ne vedel. Za večne čase sem obljubil... Zavezal sem se nerazvezljivo... (*ker mu je vikarjev pogled nadležen, se obrne k Renatu*): Med prevaranci sva.

ANGELA: Med sebičneži sta!

RENAT: A ne prevaran od tebe, Angela.

ANGELA: Od koga pa?

RENAT: Žrtvi neke skrivnostne in zamotane in višje prevare sva...

ANGELA: Kdo pa vaju je prevaral?

RENAT: Prevara od zgoraj... ki nas doleti vse – vse, ki smo na svetu... Tudi tebe...

D. SERGEJ: Prevara od Boga, ki od nas terja, da odločamo stvari, večje od nas samih...

VIKAR (*še vedno gleda Don Sergeja.*)

ANGELA; Bog? Boga sta se lotila? (*Renatu*): Tudi ti? Tudi ti misliš, da te je Bog prevaral?

D. SERGEJ: Tudi njega, ja, tako njega kot mene.

ANGELA: Za vas ne vem – in to mi ni mar! – A njega... (*Bliža se možu*): Bog naj bi te bil prevaral? Gospod vikar! Gospod vikar, ste slišali?

VIKAR (*še vedno molči in zre v Don Sergeja, ki že ne ve več, kako bi se ognil njegovemu prodornemu pogledu.*)

ANGELA: Poslušajte ga, nehvaležneža, zaslepljenca, sebičneža! Groza! Gospod vikar! Vi povejte! Vi govorite!

VIKAR (*molči.*)

ANGELA: Ali bom morala potem Boga jaz braniti? Prav jaz? Nezaslišano! Kdaj naj bi si mislila, da ga bom morala jaz braniti! (*Bes jo prevzame, ko pogleda vikarja, ki nepremično zre v Don Sergeja*): Toda... gospod vikar... kaj vam je? (*Pogovor bo zdaj vedno bolj razburjen.*)

D. SERGEJ (*pomenljivo*): Misli. Premišlja. Rad bi nas presenetil... (*Nenada ostro.*) Dajte, izrecite sodbo!

ANGELA: Govorite, gospod vikar.

RENAT (*vikarju in Angeli*): Vidva sta hotela govoriti z menoj: no, povejta!

VIKAR (*ga ne čuje; zre v Don Sergeja.*)

D. SERGEJ: Kaj me tako gledate? Zadosti je! Glejte drugam! (*Renatu*): Zdaj vidite, da je on sovražnik, tisti, ki vedno prekriža pot... Prav je, da ga slednjič odkrijemo in se ga znebimo.

ANGELA (*vikarju*): Če veste vse – samo vi veste vse... Zakaj ne govorite?

RENAT: Ne delajte se „svetnika“!

D. SERGEJ (*plane*): Žrtev! Mučenec! Glejte ga, hoče nas

premagati, – ganiti, pretresti... Jaz vem, kako s takimi...

ANGELA: Rada verjamem, da veste!

D. SERGEJ: Zakaj?

ANGELA: Ali niste tudi vi duhovnik? (*Renatu*): Tudi ti to veš? Zato sta uganila... kako storiš, da dušo ujameš v pest, da nad njo zavladaš...

D. SERGEJ: Seveda! Ljudi prevaraš tako, da igraš tirana ali pa žrtev! Ta igra zdaj žrtev. Zjutraj je igral z menoj tirana...

RENAT: Mi trije to vemo – tudi jaz sem izmed vaših; trije duhovniki... Kar vtaknite tja noter tudi mene. Igrajmo z odprtimi kartami, gospod vikar – brez goljufanja...

ANGELA: Dajte, gospod vikar! Ven z rokami... Kaj vedno tiščite roke v žepu? To me dela blazno...

VIKAR (*prvič obrne oči od D. Sergeja in pogleda Angelo: Roke potegne iz žepa in z njimi razmota debel molek.*)

D. SERGEJ: Še vedno komedija... še vedno komedija mučenca, „svetnika“. A nam nič ne pomaga! Za čudež prosite, kaj? Za en sam čudež za nas! Burkež ste... velik burkež, ki jemlje sam sebe resno. – Vsaj smejte se! Ne? Poklic imate za žrtev... in radi bi šli do dna. – A vedite, da hočemo vsi do dna... žrtev bi radi igrali? (*Za trenutek pogleda Angelo in Renata, ki prestrašeno zreta vanj*): Oblecimo ga potem v žrtev!... (*Vzame rdeč plašč z omare in ga nanj tako vrže, da ga z rdečim pokrije*): Glejte ga! Kot Kristus! Ubogi Kristus z gore! Tako rad posnema... posnema drugega!

VIKAR (*skoraj zakrit s plaščem je sklonil obraz; samo glavo je še videti, na nji redke sive in bele lase.*)

D. SERGEJ: Govôri, govôri! O tistem, kar misliš... o meni... o nas vseh... Sodi! Nehaj z molitvijo in sodi! Človek bi moral imeti pogum, da bi te ubil... tu... bi te spravil s poti... – Ali stôri čudež, ali pa...

VIKAR (*dvigne glavo in ga pogleda.*)

D. SERGEJ: Ne glej me... ne glej me ven in ven... (*z vso silo ga dvakrat udari v obraz. Molk.*)

ANGELA (*sikne*): Podlež!... Kakšen podlež!

D. SERGEJ (*zre vikarju v obraz, potem se zagleda v Angelo, ki se ustopi predenj, in se počasi umakne.*)

ANGELA: Kak podel duhovnik... (*Kriči*): Vsi smo podleži! To je strah – strah pred njim... (*Od vikarja k Renatu*): Tudi ti odcaplaj za njim... ti, ki si vedel prej, kdo je, pa si vseeno šel za njim... Norec! V mojih očeh si majhen...

D. SERGEJ (*se odmika kot zver v brlog.*)

ANGELA (*meri nanj*): Lažnivec je... – Kaj svoboda, kaj prevara od Boga! Poželel me je, to je...

RENAT (*jo gleda.*)

ANGELA: Ja, poželel me je – rad bi me imel. Rad bi me rešil tebe, v upanju, da bom šla z njim... Rekla sem ti, da je izgubljen duhovnik! Prišel je, da bi te pripravil do odpada od tvojega Boga... edino, kar si imel... edina tvoja prednost pred menoj... Na nič si se ponižal, na nič! Niti ne vem, če te bom

sploh lahko še imela rada, ne vem... – A ni še vsega konec... Ne, ne! (*K vikarju, proseče*): Gospod vikar, povejte mu – vi mu povejte... Tega čudeža vas prosim... Storite ga, gospod vikar...

VIKAR (*pogleda Angelo, a molči.*)

ANGELA: No, ti bom jaz povedala. Naj bo za vselej končano! (*Približa se Renatu*): Tisto noč... tisto noč sem poskušala tebe ubiti. (*Pretrgano*): Pri tebi, ubogi Renat, je bil strup... tam na nočni omarici... in nikoli nisi tega zvedel... Moral bi popiti, kajne? Popiti uspavalni napoj... Tam je bila smrt, ki sem ti jo pripravila – skupna smrt z menoj... Konec, konec! Ko bi ne prišel spanec... ko bi te ljubi Bog ne prišel iskat... bi bilo končano vse – tako.

RENAT (*s strahom*): Angela... – Angela...

ANGELA: Jaz. Jaz. Skupaj bi morala končati. Za vselej izginiti. Ne pustiti sledi najine poti na zemlji... kot da se nikdar nisva rodila...

VIKAR: Ni res, (*Molk. Vstane.*) Ni res.

RENAT: Ni me hotela ubiti?

VIKAR: Ja, hotela vas je ubiti. A zato, da bi začela znova.

RENAT: Kako...

VIKAR: Ni znala verovati v drugo Kraljestvo. Tako je hotela v hipu končati bivanje, ki jo je preveč vznemirjalo. Hotela vas je najti na oni strani.

RENAT: Lahko bi umrl v – spanju...

ANGELA: Ja.

D. SERGEJ (*iz svojega kota*): Vse se je zgodilo tisto noč?

RENAT (*težko gleda Angelo; z gnevom*): Ja. (*Zdaj vse objame nekak molk strahu, ki jih kot omrtvi.*)

ANGELA: Tako. Zdaj je končano. Koliko truda, da smo prišli do tega! Niti se ne zdi res, da so bile potrebne takšne muke... In potem, zakaj? (*Premor.*): Končno lahko odideva. (*Renat in Don Sergej stojita negibno na obeh straneh spredaj odra. Angela se obrne in gre k vikarju*): Hvala, gospod vikar. (*Z nenavadnim glasom opravičevanja*): Nisem mogla razumeti... zakaj tiste vaše roke v žepu... Pa... vedno pri molitvi... ves dan... tako skrito...

VIKAR (*preprosto*): Navadil sem se tega pozimi, v prvih letih, ko sem bil tu gori... (*Spet vzame molek in vtakne roki v žep.*)

ANGELA: Lepo je to... Nikoli niste sami in vendar nihče ničesar ne opazi.

D. SERGEJ (*se usmeri v svojo sobo.*)

RENAT: Ne uhajajte mi.

D. SERGEJ: Kovček. Samo po kovček grem.

RENAT: Ja – a preden bomo odšli, si obljubimo, da ne bomo o vsem tem niti črhnil, da bo ostalo za vedno tajno – obljubimo si slovesno. (*D. Sergeju*): Predvsem od vas bi rad to obljubo. Nisem preveč gotov.

D. SERGEJ: Prav. Vse obljube in prisege, kar jih hočete. Saj človek se več ne spremeni.

RENAT: To ni važno.

ANGELA: Tedaj brž... Kajti potem bomo odšli vsak sebi, vsak po svoji poti.

VIKAR: In se ne bojite oditi proč tako, vsak zase, brez drugega?

RENAT: Spet bomo začeli vsak po svojem klicu, v svobodi.

ANGELA (*posmehljivo*): Lepa svoboda!

VIKAR: Jaz... bi se bal.

RENAT: Česar? Jaz se ne! Vame prav sedaj prihaja pogum.

VIKAR: Je v vas vseh ta pogum? Vsi trije odhajate tako pogumno? Ne sramujte se priznati svojih slabosti. (*Molk.*) Tedaj se zdi, da bom jaz ostal s strahom za vse tri. (*Oni trije molčé.*) Prej sem vas gledal in ste se mi zdeli kot vse človeštvo: slepi in obsedeni. Videl sem reko ljudi, kot ste vi, za vami, ob vas... - Glej, sem premišljeval, še malo, pa bodo šli od tod - razklani, sovražni, sami - sami - spet bodo začeli živeti v veri, da so se odločili „svobodno“ - in vendar ne vedo, da so se odločili, ko jih je v to prisilila prevara - kajti šlo vam je za to, da se prevarate, da sami sebe strahotno prevarate, ne da bi hoteli spoznati vsaj vse poteze te prevare. V temo. Videl sem vas in sem se zdel nekoliko kot Bog, ki stoji višje, visoko gori in vidi, kako se spodaj stvari gibljejo, pehajo v zvijači in nasilju... kajti strašno je videti, pa četudi samo za hip, kot bi videl Bog, z vseh strani... Res... Kako nizkotna zvitost! Kakšno slepo nasilje! Le dvoje drobnih oči imajo, da vidijo kratko predse, pa hočejo odločati, in odločajo, pa ne vedo za tisto, kar se jim dogaja za hrbtom - tema, - in na njihovi strani - tema, - in tam za prvim ovinkom - neznano. Odločajo se „svobodno“. Slepi, obsedeni... nezaupni in neverni, mi, ljudje! - Vidim, vidim vaše življenje: življenje te uboge žene - same - nje, ki ne more biti sama - sklonjene same nad sabo, da se raztrga; nje, ki je ustvarjena, da se sprime z drugimi, čeprav s samim Bogom, a da se slednjič le sprime... -; pa življenje tega nesrečnejša - samega, samega - in prekletega, njega! - ki bo še naprej mogoče hodil skozi življenje, hodil zgrešeno, z nesrečnimi in napačnimi koraki, kot vsi duhovniki, ki so zapustili svoj stan, ki pa še vedno čutijo na sebi sveto oblačilo, večni jetniki tega črnega in smešnega talarja... -; in vidim vas, ki se zdite izbranec, pa ste izbranec, ki je šel po zlu, ker nikdar ne morete razumeti znamenj, ki so vam poslana - ja, skrivnostna in vznemirjajoča je vaša usoda; tako, da vzbuja strah: pred vami se prižigajo nebeške luči, prav za vse se prižigajo - vi pa jih ne vidite, ker niste imeli dovolj oči, da bi jih videli - zdi se, da se je Stvarnik zmotil... - in morda - nočem vas varati - se boste še naprej motili, pa boste vendar morali tudi vi živeti enako, vedno obsedeni od znamenj... Ja, ja! Vse vas vidim! Vse tri, kako hodite slepo skozi življenje, in rečem vam: če ne bo čudeža, je res vsega konec; prej ali slej boste storili samomor, ker ste prosili, da bi ostali sami!

ANGELA (*zakriči*): Ne! Jaz ne! Jaz nočem...

RENAT (*sledi*): A še vidite naše življenje takó...

VIKAR: Življenje brez ljubezni, brez poguma – brezupno.

RENAT: Recite torej eno samo besedo, ki ne bo samo obsodba.

ANGELA: Ja, izrecite jo! Ne pustite nas tako... imejte usmiljenje!

VIKAR: Imam usmiljenje. Veliko ga imam.

RENAT: Ni dovolj, gospod vikar. Postavite se na naše mesto...

D. SERGEJ: Ne sodite samo.

RENAT: Kaj naj storimo?

ANGELA: Povejte – kaj?

VIKAR: Za to gre, da si izberete novo družbo. Se vam ne zdi? Kakor koli obračamo, vprašanje slehernega posameznega življenja, to velja za vse enako, je samo eno: poiskati, izbrati si neko družbo – živeti v družbi. Ni mogoče, da bi bil kdo sam!

RENAT: Pa saj se ne misli nihče od nas zapreti sam vase...

VIKAR: Vem. Samo družbo hočete spremeniti.

D. SERGEJ: Najti slednjič svojo – tisto, ki nas uteši, pravo!

VIKAR (*grenko*): Pravo...

RENAT: Če smo se enkrat prevarali... – ni rečeno... – lahko se zgodi, da se nekdo prevara... Ozdravimo...

VIKAR: Varate se. Prevarali se boste še enkrat in potem še drugič... Kajti nobena družba nam slednjič ni prava, nobena nas ne zadovolji. Nobena.

ANGELA (*presenečena*): In to pravite vi?

VIKAR: Jaz, jaz – tako je. Ženska – otroci – gojenci – ali znanost – ali umetnost – ali narod, ki ga je treba braniti... vse človeštvo, ki ga preoblikuj! Kaj drugega je vse kot žeja po družbi. A v določenem trenutku: kje še! Grenka usta, nezadovoljstvo, praznina. Postane nam jasno, da smo se zmotili. To ni bilo tista važna stvar, ki smo jo hoteli storiti... Tista važna stvar se nam je izmuznila, nadela si je masko in nam ušla... (*Kot da sam pri sebi razmišlja*): Seveda, strahotna prevara, kadar hočeš gledati stvarem naravnost na dno. – Kajti dogaja se, kar priznajmo, da pravega tovarišstva ni. In vendar moramo, moramo biti skupaj.

D. SERGEJ (*kot da bo izbruhnil*): Vidite, kakšna prevara prihaja od zgoraj, naravnost od Stvarnikka, ki se igra z nami, kolikor nas je! Uprimo se!

VIKAR: Uprimo se! Le kaj bo to pomagalo? Nekaj hrupnega kriljenja vedno ugaja, a koliko je vredno?

ANGELA: In potem? Potemtakem?

VIKAR: Potemtakem je vsega konec.

ANGELA (*potrto*): Niti vi nimate vsaj malo upanja? Niti vi, gospod vikar? Niti vi ne?

VIKAR: Čudež bi se moral zgoditi...

ANGELA: Kakšen čudež?

VIKAR (*kot zagrizen v nekšno nasprotje*): Kajti za življenje v tovarišiji je treba, je nujno...

ANGELA: Le kaj nas dela tako sovražne drugega drugemu, tako mrzle? Kaj?

VIKAR: No, ja! (*Premor*): To, da hočemo druge spremeniti. Me razumete? Prvi hoče spremeniti drugega, drugi tretjega... in tako naprej... Vir vsega zla je tukaj. Ta izgovor, ta pravica do tiranije, ki mislimo, da jo imamo... Ne moremo živeti skupaj kot čisto enaki. Ves čudež je v tem: da nam uspe, da se gledamo takšne, kot smo, kakršni smo, pa vseeno ostane vsakdo to, kar je...

RENAT: Ni mogoče, gospod vikar, ni mogoče; kajti vsakdo hoče drugega prepričati, ga hoče poboljšati...

VIKAR: O, vem, dobro vem: prepričati, poboljšati ga tako daleč, da ga že sili v to. In vendar ne! (*Renatu*): Nobene pravice nimate, da bi druge spreminjali... Kdo vam je dal to pravico? (*Angeli*): In vi nimate nobene dolžnosti, da prosite odpuščanje... Zakaj odpuščanje? (*D. Sergeju*): In s kakšno pravico hočete vi vznemirjati ljudi z obsodbo Stvarnika? – „Prišel sem, da rešujem, ne da spreminjam.“ Vsakdo se mora rešiti takšen, kakršen je, ker je vsak poskus, da bi se spreminjal, prazen. Prazen in poguben – v samem viru... – v viru – ne bojte se – se nihče od nas ne more spremeniti... do konca ostanemo tisti, kot smo na dnu... To nas straši: nespremenljivo brezno tega, kar smo – pa pogum, da se gledamo takšne, kot v resnici smo... Če ni tega poguma, te moči, vam povem, da je tiranija, večna vojna... – čudež bi se moral zgoditi, čudež!

ANGELA: A kakšen? Kakšen čudež?

VIKAR: Da bi priklical med nas Njega, ki nas je takšne ustvaril. Samo On nas lahko sprejme takšne kot smo, kajti On nas je take naredil. On nas ima lahko rad. Glejte, kako je tovarišija spet tu...

RENAT (*polglasno, hitro*): Vi govorite o božji tovarišiji, kajne? A mi jo imamo, jo bomo imeli...

VIKAR (*že tiho*): Ne, ne, ne... nimate je še. (*Gleda Sergeja in Renata*): Pravim vam, da vi... in vi... niti v Boga ne verujete.

RENAT (*zadet*): Kaj pravite?

VIKAR: A vi se tega ne zavedate – ampak Bog vas vznemirja...

ANGELA: Bog... Bog... Reši me! Reši nas!

VIKAR: Kakor Ga vsi skupaj kličemo – vsak zase – vsak za svojo rešitev – za rešitev drugih... – in On pride – tedaj, glejte, je čudež: vezi se spet spojijo... kraljestvo jih oblikuje... kraljestvo vseh enakih... – Njegova tovarišija stori tedaj našo lastno znosno – drug svet že na tem svetu... Vidim ta novi svet, kako se oblikuje, in čutim, da ga že lahko začnemo uresničevati mi štirje – sedaj – tukaj – ko kličemo Njegovo navzočnost... (*Napeto, polglasno*): Naj pride! Hočemo ga! Zapovedujemo, da pride! Rešitev našemu opupu... Vstopi! Vstopi kakor širok dih med naše zasople dihe... Drug dih... Dih... Piš... – Duh... – Jok... – Sladkost – Mir, mir... – Odpočitek... (*Kratek premor*): Postavimo tukaj svoje šotore in počijmo, tako trudni smo.

ANGELA (*se je oklenila Renata*): Renat, v tem kraljestvu sem si predstavljala, da te bom našla, tisto noč... Tu je bilo, Renat!

RENAT (*jo nepremično gleda*).

ANGELA: Zakaj me tako gledaš?

RENAT (*ji skoraj šepet v uho*): Angela, nič več mi ne vznemirja strahu... nič več strahu... (*Bolj in bolj se bližata drug drugemu; gledata se in se objameta, ne da bi stisnila obraz k obrazu.*)

DON SERGEJ (*gre počasi k vikarju, s sklonjeno glavo in z divjimi trzljaji telesa, kot bi ga sililo, da bi poskakoval. Kot da je prehodil dolgo, naporno pot, se slednjič ustavi ob vikarju in upogne koleno.*)

VIKAR (*resno, strogo*): Pazite nase: ko pride zima, vam bo tu gori težko živeti.

D. SERGEJ (*se spet dvigne, gre počasi prek sobe, a to pot s trdnim in mirnim korakom; gre po stopnicah in vstopi v cerkev; Renat in Angela sta kar naprej nepremična in tesno drug ob drugem.*)

VIKAR (*se pomakne v osredje odra, sede na sredo, naproti gledavcem, vtakne roke v žep in preprosto reče*):

Zahvalim se Ti, Gospod, za čudeže Tvoje Cerkve.

Zahvalim se Ti v imenu vseh ljudi –

tistih, ki verujejo, in tistih, ki ne verujejo vate.

Bodi usmiljen vsem, ki trpe in ki ljubijo,

in razodeeni se jim!

Z A V E S A

počasi pade

TIGER

Tiger, tiger, burni sij,
ki goriš v gozdih noči,
delo katerih večnih rok
je tvojih udov strašni slog?

V katerem daljnem dnu nebes
ti je gorel kres očes?
Ktera krila so vzletela,
živi ogel v roke vzela?

Ktera veda, ktera sila
ti je srčne kite zvila?
In ko privre srca utrip,
kterih rok, nog grozni gib

kteri vigenj, klešče, kladvo
so skovali tvojo glavo?
Ktero naklo in zamah
sta zmogla mozga smrtni strah?

Ko so zvezde odvrogle kopja,
z jokom prale svod vesolja,
je svoje delo zroč bil ganjen?
Je isti ustvaril tebe in jagnje?

Tiger, tiger, burni sij,
ki goriš v gozdih noči,
smelost katerih večnih rok
je tvojih udov strašni slog?

Pripomba: Prevod Tigra sem objavil v Meddobju XVI, 3, pa sem ga na pobudo Vladimirja Kosa D.J. (Glas SKA) precèj spremenil. Upošteval sem zlasti njegovo opozorilo na smisel 17. in 18. verza. Ne morem mu pa pritegniti glede velike začetnice v besedi „jagnje“, dasi ni dvoma, da gre za Jagnje božje. Spričo obilice velikih začetnic pri Blakeu na sploh, „Lamb“ nima nujno te konotacije. V prevodu bi bila preveč vidna; potrebno je pač bralčevo sodelovanje. — Mimogrede naj popravim tiskovno napako v mojem komentarju, ki je tudi izšel v Glasu. Prve besede predzadnjega odstavka bi morale biti „Najjiracionalnejši dogodek v zgodovini“ in ne „Najracionalnejši...“.

KRONIKA

DEJAVNOST SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE V ARGENTINI

Slovenska kulturna akcija je v XXVIII. in XXIX. sezoni nudila slovenski skupnosti naslednje kulturne večere:

XXVIII. sezona:

11. julija 1981. I. kulturni večer. Predaval je dr. Jure Rode o temi CERKVENA POROKA NEVERUJOČIH KRŠČENIH LJUDI. Teološki odsek.
1. avgusta 1981. II. kulturni večer. Prof. France Bergant je nastopil s temo ZGODOVINA ZAČETKOV V PRVI MOJZESOVI KNJIGI. Teološki odsek.
15. avgusta 1981. III. kulturni večer. Skupina mladih je počastila 100-letnico smrti Dostojevskega. Marjan Adamič je razstavljal motive iz Dostojevskijevih romanov. Nastopili so: Marjanka Kremžar, Mari Makovec, Marko Fink in Andrej Rot. Predstavil jih je Nikolaj Jelčnik. Literarni in likovni odsek.
20. avgusta 1981. IV. kulturni večer. Andrej Rot je predaval o RAZVOJU POJMOV ZNAK IN POMEN. Filozofski odsek.
12. septembra 1981. V. kulturni večer. OB STOLETNICI ROJSTVA FRANA LEVSTIKA IN JOSIPA JURČIČA je predaval pisatelj France Papež. Stanko Jerebič in njegov sin sta recitirala odlomke literarnih stvaritev obeh vrhov slovenske literature. Literarni odsek s sodelovanjem gledališkega odseka.
26. septembra 1981. VI. kulturni večer. Dr. Vinko Brumen je podal NAUK O SPOZNANJU, kakor ga je razvil dr. Janez Janžekovič. Filozofski odsek.
25. oktobra 1981. VII. kulturni večer. Predsednik SKA Ladislav Lenček je podal ZAKLJUČKE SVOJEGA OBISKOVANJA SLOVENSКИH MISIJONARJEV. Teološki odsek.
7. novembra 1981. VIII. kulturni večer. Irena Mislej je ob skioptičnih slikah podala označbo SODOBNE LIKOVNE UMETNOSTI V SLOVENIJI. Likovni odsek.

XXIX. sezona:

15. maja 1982. I. kulturni večer. France Papež je predaval o temi: EDVARD KOCBEK – NJEGOV ČAS IN NJEGOVO DELO. Recitirala je ga. Pavči Eiletzova. Literarni odsek.
29. maja 1982. II. kulturni večer. Kati Cukjati je govorila o temi: SREČANJA S SLOVENSКИMI INTELEKTUALCI V EVROPI.
19. junija 1982. III. kulturni večer. Dr. Vinko Brumen je predaval o DOJEMANJU STVARNEGA.

26. junija 1982. IV. kulturni večer. Predavala sta Jože Bokalič in Andrej Rot o temi: TONETA STRESA ZAVRAČANJE MARKSISTIČNIH POSTULATOV. Teološki in filozofski odsek.
10. julija 1982. V. kulturni večer. RAZMERJE MED VZHODNO IN ZAHODNO FILOZOFIJO. Predaval Vinko Rode. Filozofski odsek.
28. avgusta. VI. kulturni večer. P. dr. Alojzij Kukovica je predaval o temi: RELIGIOZNA, LAIČNA in ATEISTIČNA MORALA.
11. septembra 1982. VII. kulturni večer. Pevski nastop Janeza Vasleta s klavirsko spremljavo Carlosa Sahagúna. Glasbeni odsek.
18. septembra 1982. VIII. kulturni večer. MEDICINA, NOVA MORALA IN POLITIKA. Predavatelj mons. dr. Mirko Gogala. Teološki odsek.
25. septembra 1982. IX. kulturni večer. RAZSTAVA AKVARELOV akad. slik. Bare Remec. Ob utvoritvi se je s slikarico pogovarjal arh. Jure Vombergar. Razstava je bila odprta do 2. oktobra. Likovni odsek.
2. septembra 1982. X. kulturni večer. Tine Debeljak ml. je predaval o PROSTORU IN ČASU (RELATIVNOSTNA TEORIJA). Prirodoslovno-znanstveni odsek.
16. oktobra 1982. XI. kulturni večer. Dr. Tine Debeljak je pregledal literarno ostalino JOŽETA VOMBERGARJA ter podal literarno podobo rednega člana in odbornika SKA. Člani gledališkega odseka (Nataša Zajc-Smersujeva, Lojze Rezelj in Stanko Jerebič) so predstavili še neobjavljeno kratko radijsko igro pok. Jožeta Vombergarja. Literarni in gledališki odsek.
1. novembra 1982. XII. kulturni večer. Nadškof dr. Alojzij Šuštar je predaval o ODNOSU VERE IN KULTURE V IZSELJENSTVU. Teološki odsek.
13. novembra 1982. XIII. kulturni večer. Dr. Andrej Fink je predaval O LEGALNOSTI IN LEGITIMNOSTI DRŽAVNE OBLASTI. Filozofski odsek.
27. novembra 1982. XIV. kulturni večer. Kati Cukjati je predavala o VPLIVU SUAREZIANIZMA NA REVOLUCIONARNA GIBANJA V JUŽNOAMERIŠKEM IN ARGENTINSKEM XIX. STOLETJU.